

Міністерство освіти і науки України
Херсонський національний технічний університет
Міністерство освіти і науки України
Херсонський національний технічний університет

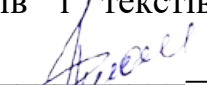
Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

БЕГАН МИКИТА ПАВЛОВИЧ

УДК 351.86:005.334(477)

ДИСЕРТАЦІЯ
ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ
У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
28 Публічне управління та адміністрування
281 Публічне управління та адміністрування

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело Микита БЕГАН

Науковий керівник: Вікторія ФІЛІППОВА, доктор наук з публічного управління, професор

Хмельницький – 2026

АНОТАЦІЯ

Беган М. П. Трансформація державної політики у сфері національної безпеки України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування. – Херсонський національний технічний університет, Хмельницький, 2026.

У дисертаційному дослідженні вирішено актуальне науково-прикладне завдання, що полягає в теоретичному обґрунтуванні та розробленні практичних засад трансформації державної політики в сфері національної безпеки України в умовах сучасних воєнних, гібридних, інформаційних, економічних, технологічних та інституційних викликів. Особлива увага приділена переходу від переважно реактивної моделі реагування на загрози до ризик-орієнтованої логіки публічного управління, що передбачає раннє виявлення ризиків, оцінювання вразливостей, сценарне планування, ресурсне забезпечення, міжвідомчу координацію, моніторинг результатів і коригування державної політики.

Відповідно до поставлених завдань дисертації було досліджено концептуальні підходи до визначення сутності національної безпеки та державної політики у цій сфері; проаналізовано еволюцію державної політики в сфері національної безпеки України в контексті зміни внутрішніх і зовнішніх загроз; розкрито структуру механізмів державної політики у сфері національної безпеки; охарактеризовано інституційне забезпечення безпекової політики України в умовах воєнного стану; здійснено DIMEFIL-оцінку ефективності реалізації державної політики в сфері національної безпеки України; ідентифіковано ключові проблеми та ризики її сучасного функціонування; обґрунтовано ризик-орієнтовану модель трансформації державної політики в сфері національної безпеки України; визначено сценарії розвитку безпекової політики в умовах воєнної та післявоєнної

невизначеності; розроблено дорожню карту імплементації ризик-орієнтованого підходу в державну політику у сфері національної безпеки України.

У першому розділі дисертаційної роботи «Теоретичні засади державної політики у сфері національної безпеки» досліджено концептуальні підходи до визначення сутності національної безпеки; розкрито еволюцію державної політики у сфері національної безпеки України; визначено структуру механізмів державної політики у сфері національної безпеки.

Проведений теоретичний аналіз дозволив встановити, що національна безпека в сучасних умовах не може розглядатися лише як стан захищеності держави від зовнішньої воєнної агресії або як результат діяльності сектору безпеки і оборони. У роботі обґрунтовано, що національна безпека є складною багаторівневою управлінською категорією, зміст якої визначається не тільки характером наявних загроз, а й здатністю держави, суспільства та інститутів публічного управління підтримувати керованість, функціональну безперервність, довіру громадян, стійкість критичної інфраструктури й розвитковий потенціал в умовах невизначеності. З урахуванням українського досвіду повномасштабної війни доведено, що національна безпека набуває значення інтегральної функції публічного управління, оскільки її забезпечення залежить від синхронної роботи політичної, дипломатичної, фінансової, економічної, енергетичної, логістичної, гуманітарної, цифрової, інформаційної, медичної та територіально-управлінської систем.

У ході дослідження проаналізовано еволюцію державної політики у сфері національної безпеки України та встановлено, що її розвиток мав нерівномірний, хвилеподібний і значною мірою реактивний характер. Установча модель 1990-х років забезпечила правове й інституційне оформлення базових елементів державності, однак не сформувала повноцінного механізму стратегічного передбачення. Декларативно-стратегічна модель 2000-х років розширила нормативну базу та закріпила поняття національних інтересів, загроз і пріоритетів, проте не пододала розрив

між проголошеними цілями та реальною інституційною спроможністю. Воєнно-кризова модель після 2014 року стала відповіддю на анексію Криму, збройну агресію та гібридні загрози, але розгорталася вже в умовах фактичного конфлікту. Модель національної стійкості після 2022 року стала найбільш комплексною, оскільки охопила не лише оборону, а й економіку, фінанси, інформаційний простір, кібербезпеку, критичну інфраструктуру, міжнародну підтримку, територіальну стійкість і суспільну мобілізацію.

Узагальнення наукових підходів і практики публічного управління дозволило визначити структуру механізмів державної політики у сфері національної безпеки. До них віднесено політичний, організаційний, інформаційний, економічний, правовий, соціальний, адміністративний і технологічний механізми. Доведено, що кожен із них виконує окрему функцію, однак ефективність державної політики в сфері національної безпеки забезпечується лише за умови їх узгодженої дії. Політичний механізм визначає стратегічний курс держави й забезпечує міжнародну підтримку; організаційний формує систему координації суб'єктів безпеки; інформаційний спрямований на захист інформаційного простору та суспільної свідомості; економічний створює ресурсну основу безпекової політики; правовий задає нормативні межі діяльності; соціальний мобілізує суспільний потенціал; адміністративний забезпечує практичне виконання рішень; технологічний посилює здатність держави реагувати на кіберзагрози, аналізувати дані, використовувати цифрові інструменти та системи раннього попередження.

У другому розділі дисертаційної роботи «Аналіз та оцінка сучасного стану державної політики у сфері національної безпеки України» проаналізовано інституційне забезпечення державної політики в сфері національної безпеки України; здійснено DIMEFIL-оцінку ефективності її реалізації; виявлено ключові проблеми та ризики державної політики у сфері національної безпеки.

Аналіз інституційного забезпечення засвідчив, що в умовах воєнного стану система державної політики в сфері національної безпеки України

функціонує як складна багаторівнева архітектура взаємодії суб'єктів, які формують, реалізують, координують, ресурсно забезпечують, контролюють і коригують безпекові рішення. У роботі виокремлено політико-стратегічний, виконавчо-операційний, спеціалізований, територіальний і суспільний рівні інституційного забезпечення. Встановлено, що результативність цієї архітектури визначається не лише наявністю формально закріплених повноважень, а насамперед якістю міжінституційної взаємодії, чіткістю розподілу відповідальності, стабільністю процедур, рівнем інформаційного обміну, наявністю ресурсів і здатністю системи швидко адаптуватися до змін безпекового середовища. Особливе значення в умовах війни має територіально-суспільний рівень, оскільки саме громади, військові адміністрації, органи місцевого самоврядування, волонтерські структури, бізнес, громадські організації та населення забезпечують підтримання життєдіяльності територій, гуманітарну стійкість, допомогу силам оборони та локальну адаптацію до загроз.

Проведена DIMEFIL-оцінка ефективності реалізації державної політики в сфері національної безпеки України дозволила визначити її поточний стан як адаптивно-достатній, але внутрішньо асиметричний. Інтегральний показник ефективності засвідчив здатність держави підтримувати базову функціональність системи національної безпеки в умовах війни. Водночас структура цього показника засвідчила нерівномірність розвитку окремих інструментів державної політики. Найбільш результативними виявилися дипломатичний, інформаційний, воєнний і розвідувальний інструменти, що пов'язано з високим рівнем міжнародної підтримки України, здатністю формувати коаліцію партнерів, результативністю сил оборони, посиленням інформаційної протидії та зростанням ролі розвідувально-аналітичного забезпечення. Натомість економічний, фінансовий і правоохоронний інструменти продемонстрували нижчі показники, що вказує на збереження ресурсних, бюджетних, антикорупційних, правозастосовних та інституційних вразливостей.

Комплексний аналіз проблем і ризиків державної політики у сфері національної безпеки України виявив їх взаємопов'язаний і накопичувальний характер. До ключових ризиків віднесено інституційну фрагментарність, перевантаження органів влади оперативними завданнями, ресурсне виснаження, залежність від зовнішньої допомоги, економічну вразливість, корупційні загрози, правову невизначеність окремих процедур воєнного стану, нерівномірність територіальної стійкості, кадровий дефіцит, технологічну вразливість, інформаційно-психологічний тиск і недостатню інтеграцію аналітики в управлінський процес. Доведено, що головною проблемою є не лише наявність загроз, а перетворення ризиків на загрози через несвоєчасне управлінське реагування. Саме тому подальший розвиток державної політики в сфері національної безпеки потребує переходу від реагування на вже очевидні небезпеки до системного виявлення, оцінювання, пріоритизації та мінімізації ризиків на ранніх стадіях.

У третьому розділі дисертаційної роботи «Ризик-орієнтована трансформація державної політики у сфері національної безпеки України» обґрунтовано концептуальні засади ризик-орієнтованої моделі трансформації політики національної безпеки; визначено сценарії розвитку безпекової політики в умовах воєнної та післявоєнної невизначеності; розроблено дорожню карту імплементації ризик-орієнтованого підходу в державну політику у сфері національної безпеки України.

Запропоновано ризик-орієнтовану модель трансформації державної політики в сфері національної безпеки України, яка розглядається як цілісний управлінський контур переходу від реактивного реагування до випереджального управління безпековими ризиками. Модель поєднує аналітико-прогностичний, інституційно-координаційний, ресурсно-мобілізаційний, оперативно-кризовий, соціально-територіальний і контроль-коригувальний блоки. Аналітико-прогностичний блок забезпечує виявлення слабких сигналів, моніторинг ризикових тенденцій і сценарне прогнозування; інституційно-координаційний визначає порядок взаємодії

суб'єктів безпекової політики й відповідальність за управління ризиками; ресурсно-мобілізаційний пов'язує ризики з бюджетними, кадровими, матеріальними, технологічними та логістичними потребами; оперативно-кризовий забезпечує реагування на загрози критичного характеру; соціально-територіальний враховує специфіку громад, прифронтових і тилкових територій, внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, військовослужбовців і вразливих груп; контрольно-коригувальний забезпечує моніторинг результатів, аудит виконання рішень і повернення оновлених даних до аналітичного контуру.

Обґрунтовано, що особливістю запропонованої моделі є її циклічність, яка дозволяє сформулювати управлінський контур «ризик → рішення → ресурс → дія → контроль → корекція». У межах цього контуру аналітичне виявлення ризиків безпосередньо пов'язується з політичним і адміністративним рішенням, ресурсним забезпеченням, практичним реагуванням, оцінюванням результатів і подальшим коригуванням державної політики. Такий підхід дає змогу розглядати ризик не як уже наявну загрозу, а як потенційно небезпечну траєкторію розвитку ситуації, що виникає на перетині невизначеності, вразливостей, ресурсних обмежень, інституційних збоїв і зовнішнього тиску.

У межах дослідження визначено чотири сценарії розвитку державної політики у сфері національної безпеки України: інерційно-реактивний, адаптивно-стабілізаційний, кризово-дестабілізаційний і резильєнтно-інтеграційний. Інерційно-реактивний сценарій характеризує збереження наявної моделі кризового реагування, за якої система національної безпеки підтримує базову функціональність, однак продовжує діяти переважно після загострення проблем. Адаптивно-стабілізаційний сценарій передбачає часткове впровадження превентивних механізмів, посилення окремих елементів координації та поступове підвищення інституційної спроможності, але без повної перебудови управлінської логіки. Кризово-дестабілізаційний сценарій виникає за умов накопичення воєнних, економічних, соціальних, правових та інституційних дисбалансів. Резильєнтно-інтеграційний сценарій

визначено як цільовий, оскільки він передбачає формування зрілої системи національної стійкості, у якій поєднуються стратегічне передбачення, технологічна модернізація, територіальна витривалість, демократичне врядування, суспільна згуртованість та європейська й євроатлантична інтеграція.

Запропоновано дорожню карту імплементації ризик-орієнтованого підходу в державну політику у сфері національної безпеки України. Її зміст полягає у створенні нормативних, інституційних, аналітичних, ресурсних і контрольних передумов для того, щоб ризик-орієнтований підхід був не декларативним принципом, а постійною процедурою формування та реалізації безпекової політики. Дорожня карта передбачає нормативне закріплення понять «ризик національній безпеці», «ризик-орієнтоване планування у сфері національної безпеки», «сценарне планування у сфері національної безпеки» та «національний реєстр безпекових ризиків»; створення Національного реєстру безпекових ризиків; визначення відповідальних суб'єктів; запровадження індикаторів раннього попередження; регулярне стрес-тестування критичних систем; інтеграцію ризикових профілів у стратегічне планування, бюджетування, оборонні закупівлі, захист критичної інфраструктури, кібербезпеку, цивільний захист і місцеві плани стійкості.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в теоретичному обґрунтуванні ризик-орієнтованого підходу до трансформації державної політики в сфері національної безпеки України. Уперше обґрунтовано ризик-орієнтовану модель трансформації державної політики в сфері національної безпеки України як цілісний управлінський контур, що поєднує аналітико-прогностичний, інституційно-координаційний, ресурсно-мобілізаційний, оперативно-кризовий, соціально-територіальний і контроль-коригувальний блоки. Удосконалено теоретичне розуміння державної політики в сфері національної безпеки України як інтегральної функції публічного управління та структуру механізмів її реалізації шляхом доповнення технологічним механізмом. Набули подальшого розвитку понятійно-категоріальний апарат

ризик-орієнтованого управління, положення щодо інституційного забезпечення безпекової політики як багаторівневої системи взаємодії суб'єктів, а також підходи до оцінювання ефективності та прогнозування розвитку державної політики в сфері національної безпеки на основі DIMEFIL-логіки й сценарного аналізу.

Практичне значення результатів дослідження полягає в можливості їх використання органами державної влади, суб'єктами сектору безпеки і оборони, військовими адміністраціями, органами місцевого самоврядування, аналітичними центрами та закладами вищої освіти для вдосконалення стратегічного планування, оцінювання ризиків, формування системи раннього попередження, підвищення ефективності міжвідомчої координації, посилення територіальної стійкості громад, удосконалення механізмів демократичного контролю та підготовки управлінських рішень у сфері національної безпеки України. Запропонований ризик-орієнтований підхід дозволяє розглядати державну політику в сфері національної безпеки не лише як відповідь на війну, а як основу післявоєнного оновлення держави, здатної завчасно виявляти ризики, зменшувати вразливості, підтримувати суспільну єдність і забезпечувати стійкий розвиток в умовах довготривалої стратегічної невизначеності.

Ключові слова: безпека, національна безпека, державна політика, державне управління, державне регулювання, механізми, публічна політика, публічне управління, публічна влада, взаємодія, держава, суспільство, безпекова політика, економічна, фінансова безпека, національні інтереси, стійкість, загрози, ризики, трансформація, ризик-орієнтоване планування, сценарний підхід.

ABSTRACT

Behan M. P. Transformation of State Policy in the Sphere of National Security of Ukraine. – Qualification scientific work submitted as a manuscript.

Dissertation submitted for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 281 Public Management and Administration. – Kherson National Technical University, Khmelnytskyi, 2026.

The dissertation addresses an urgent scientific and applied task, which consists in the theoretical substantiation and development of practical foundations for transforming Ukraine's state policy in the field of national security under contemporary military, hybrid, informational, economic, technological and institutional challenges. Particular attention is paid to the transition from a predominantly reactive model of responding to threats to a risk-oriented logic of public administration, which involves early risk identification, vulnerability assessment, scenario planning, resource provision, interagency coordination, monitoring of results and adjustment of state policy.

In accordance with the objectives of the dissertation, conceptual approaches to defining the essence of national security and state policy in this field were examined; the evolution of Ukraine's state policy in the field of national security was analyzed in the context of changing internal and external threats; the structure of mechanisms of state policy in the field of national security was revealed; the institutional support of Ukraine's security policy under martial law was characterized; a DIMEFIL assessment of the effectiveness of implementing Ukraine's state policy in the field of national security was carried out; the key problems and risks of its current functioning were identified; a risk-oriented model for transforming Ukraine's state policy in the field of national security was substantiated; scenarios for the development of security policy under conditions of wartime and post-war uncertainty were determined; and a roadmap for

implementing the risk-oriented approach into state policy in the field of Ukraine's national security was developed.

The first chapter of the dissertation, «Theoretical Foundations of State Policy in the Field of National Security», examines conceptual approaches to defining the essence of national security; reveals the evolution of state policy in the field of Ukraine's national security; and determines the structure of mechanisms of state policy in the field of national security.

The theoretical analysis made it possible to establish that, under contemporary conditions, national security cannot be considered solely as a state of protection of the state from external military aggression or as the result of the activity of the security and defense sector. The dissertation substantiates that national security is a complex multi-level managerial category, the content of which is determined not only by the nature of existing threats, but also by the ability of the state, society and public administration institutions to maintain governability, functional continuity, citizens' trust, resilience of critical infrastructure and development potential under conditions of uncertainty. Taking into account Ukraine's experience of full-scale war, it is proved that national security acquires the significance of an integral function of public administration, since its provision depends on the synchronized functioning of political, diplomatic, financial, economic, energy, logistical, humanitarian, digital, informational, medical and territorial-administrative systems.

The study analyzes the evolution of state policy in the field of Ukraine's national security and establishes that its development has been uneven, wave-like and largely reactive. The formative model of the 1990s ensured the legal and institutional establishment of the basic elements of statehood, but did not form a full-fledged mechanism of strategic foresight. The declarative-strategic model of the 2000s expanded the regulatory framework and consolidated the concepts of national interests, threats and priorities, but did not overcome the gap between declared goals and real institutional capacity. The military-crisis model after 2014 became a response to the annexation of Crimea, armed aggression and hybrid threats, but it unfolded under conditions of an already existing conflict. The model of national

resilience after 2022 became the most comprehensive, as it covered not only defense, but also the economy, finance, the information space, cybersecurity, critical infrastructure, international support, territorial resilience and social mobilization.

The generalization of scientific approaches and public administration practice made it possible to determine the structure of mechanisms of state policy in the field of national security. These include political, organizational, informational, economic, legal, social, administrative and technological mechanisms. It is proved that each of them performs a separate function; however, the effectiveness of state policy in the field of national security is ensured only under the condition of their coordinated action. The political mechanism determines the strategic course of the state and ensures international support; the organizational mechanism forms a system of coordination among security actors; the informational mechanism is aimed at protecting the information space and public consciousness; the economic mechanism creates the resource basis of security policy; the legal mechanism establishes the regulatory limits of activity; the social mechanism mobilizes social potential; the administrative mechanism ensures the practical implementation of decisions; and the technological mechanism strengthens the state's ability to respond to cyber threats, analyze data, use digital tools and early warning systems.

The second chapter of the dissertation, «Analysis and Assessment of the Current State of State Policy in the Field of Ukraine's National Security», analyzes the institutional support of Ukraine's state policy in the field of national security; carries out a DIMEFIL assessment of the effectiveness of its implementation; and identifies the key problems and risks of state policy in the field of national security.

The analysis of institutional support showed that, under martial law, the system of Ukraine's state policy in the field of national security functions as a complex multi-level architecture of interaction among actors that formulate, implement, coordinate, provide resources for, control and adjust security decisions. The dissertation identifies the political-strategic, executive-operational, specialized, territorial and social levels of institutional support. It is established that the effectiveness of this architecture is determined not only by the presence of formally

established powers, but primarily by the quality of interinstitutional interaction, the clarity of responsibility distribution, the stability of procedures, the level of information exchange, the availability of resources and the system's ability to adapt quickly to changes in the security environment. The territorial-social level is of particular importance in wartime, since communities, military administrations, local self-government bodies, volunteer structures, business, civil society organizations and the population ensure the maintenance of territorial viability, humanitarian resilience, assistance to defense forces and local adaptation to threats.

The DIMEFIL assessment of the effectiveness of implementing Ukraine's state policy in the field of national security made it possible to define its current state as adaptively sufficient, but internally asymmetric. The integral effectiveness indicator demonstrated the state's ability to maintain the basic functionality of the national security system under wartime conditions. At the same time, the structure of this indicator revealed the uneven development of individual instruments of state policy. The most effective instruments were diplomatic, informational, military and intelligence instruments, which is associated with the high level of international support for Ukraine, its ability to form a coalition of partners, the effectiveness of the defense forces, the strengthening of information counteraction and the growing role of intelligence and analytical support. Instead, the economic, financial and law enforcement instruments showed lower results, indicating the persistence of resource, budgetary, anti-corruption, law enforcement and institutional vulnerabilities.

A comprehensive analysis of the problems and risks of state policy in the field of Ukraine's national security revealed their interconnected and cumulative nature. The key risks include institutional fragmentation, overburdening of public authorities with operational tasks, resource depletion, dependence on external assistance, economic vulnerability, corruption threats, legal uncertainty of certain martial law procedures, uneven territorial resilience, personnel shortages, technological vulnerability, information and psychological pressure, and insufficient integration of analytics into the managerial process. It is proved that the main

problem lies not only in the existence of threats, but also in the transformation of risks into threats due to delayed managerial response. Therefore, the further development of state policy in the field of national security requires a transition from reacting to already evident dangers to the systematic identification, assessment, prioritization and minimization of risks at early stages.

The third chapter of the dissertation, «Risk-Oriented Transformation of State Policy in the Field of Ukraine's National Security», substantiates the conceptual foundations of a risk-oriented model for transforming national security policy; identifies scenarios for the development of security policy under conditions of wartime and post-war uncertainty; and develops a roadmap for implementing the risk-oriented approach into state policy in the field of Ukraine's national security.

A risk-oriented model for transforming Ukraine's state policy in the field of national security is proposed. It is considered as an integral managerial framework for the transition from reactive response to anticipatory management of security risks. The model combines analytical-forecasting, institutional-coordination, resource-mobilization, operational-crisis, socio-territorial, and monitoring and corrective blocks. The analytical-forecasting block ensures the identification of weak signals, monitoring of risk trends and scenario forecasting; the institutional-coordination block determines the procedure for interaction among security policy actors and responsibility for risk management; the resource-mobilization block links risks with budgetary, personnel, material, technological and logistical needs; the operational-crisis block ensures response to critical threats; the socio-territorial block takes into account the specific features of communities, frontline and rear territories, internally displaced persons, veterans, military personnel and vulnerable groups; and the monitoring and corrective block ensures monitoring of results, auditing of decision implementation and the return of updated data to the analytical framework.

It is substantiated that a specific feature of the proposed model is its cyclical nature, which makes it possible to form the managerial loop «risk → decision → resource → action → control → correction». Within this loop, analytical risk

identification is directly linked to political and administrative decision-making, resource provision, practical response, evaluation of results and further adjustment of state policy. This approach makes it possible to consider risk not as an already existing threat, but as a potentially dangerous trajectory of development that arises at the intersection of uncertainty, vulnerabilities, resource constraints, institutional failures and external pressure.

The study identifies four scenarios for the development of state policy in the field of Ukraine's national security: inertial-reactive, adaptive-stabilizing, crisis-destabilizing and resilient-integrative. The inertial-reactive scenario characterizes the preservation of the existing crisis-response model, under which the national security system maintains basic functionality, but continues to act mainly after problems have escalated. The adaptive-stabilizing scenario provides for the partial introduction of preventive mechanisms, strengthening of individual coordination elements and gradual improvement of institutional capacity, but without a full restructuring of managerial logic. The crisis-destabilizing scenario arises under conditions of accumulated military, economic, social, legal and institutional imbalances. The resilient-integrative scenario is defined as the target scenario, since it provides for the formation of a mature system of national resilience that combines strategic foresight, technological modernization, territorial resilience, democratic governance, social cohesion and European and Euro-Atlantic integration.

A roadmap for implementing the risk-oriented approach into state policy in the field of Ukraine's national security is proposed. Its content lies in creating normative, institutional, analytical, resource and control prerequisites to ensure that the risk-oriented approach becomes not a declarative principle, but a permanent procedure for formulating and implementing security policy. The roadmap provides for the normative consolidation of the concepts of «risk to national security», «risk-oriented planning in the field of national security», «scenario planning in the field of national security» and «national register of security risks»; the creation of a National Register of Security Risks; the identification of responsible actors; the introduction of early warning indicators; regular stress testing of critical systems;

and the integration of risk profiles into strategic planning, budgeting, defense procurement, critical infrastructure protection, cybersecurity, civil protection and local resilience plans.

The scientific novelty of the obtained results lies in the theoretical substantiation of the risk-oriented approach to the transformation of Ukraine's state policy in the field of national security. For the first time, a risk-oriented model for transforming Ukraine's state policy in the field of national security has been substantiated as an integral managerial framework combining analytical-forecasting, institutional-coordination, resource-mobilization, operational-crisis, socio-territorial, and monitoring and corrective blocks. The theoretical understanding of Ukraine's state policy in the field of national security as an integral function of public administration has been improved, as has the structure of the mechanisms of its implementation through the addition of a technological mechanism. The conceptual and categorical apparatus of risk-oriented management has been further developed, along with provisions on the institutional support of security policy as a multi-level system of interaction among actors, as well as approaches to assessing the effectiveness and forecasting the development of state policy in the field of national security based on DIMEFIL logic and scenario analysis.

The practical significance of the research results lies in the possibility of their use by state authorities, actors of the security and defense sector, military administrations, local self-government bodies, analytical centers and higher education institutions for improving strategic planning, risk assessment, the formation of an early warning system, increasing the effectiveness of interagency coordination, strengthening the territorial resilience of communities, improving mechanisms of democratic control and preparing managerial decisions in the field of Ukraine's national security. The proposed risk-oriented approach makes it possible to consider state policy in the field of national security not only as a response to war, but also as a basis for the post-war renewal of the state, capable of identifying risks in advance, reducing vulnerabilities, maintaining social unity and

ensuring sustainable development under conditions of long-term strategic uncertainty.

Keywords: security, national security, state policy, state administration, state regulation, mechanisms, public policy, public administration, public authorities, interaction, state, society, security policy, economic security, financial security, national interests, resilience, threats, risks, transformation, risk-oriented planning, scenario approach.

ПЕРЕЛІК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1.1. Публікації у наукових фахових виданнях України

1. Проніна О. В., Беган М. П. Збереження земельних ресурсів як складова національної безпеки України. *Вісник Херсонського національного технічного університету. Серія «Публічне управління та адміністрування»*, 2022. № 3 (82). С. 153-158. <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2022.3.21>

(особистий внесок автора: обґрунтовано значення збереження земельних ресурсів як складової національної безпеки України та визначено управлінські чинники, що впливають на захист земельного потенціалу держави в умовах сучасних безпекових викликів)

2. Беган М. П. Механізми забезпечення продовольчої безпеки на місцевому рівні. *Вісник Херсонського національного технічного університету. Серія «Публічне управління та адміністрування»*, 2023. № 4 (87). С. 312-319. DOI: <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2023.4.38>

3. Філіппова В., Беган М. Структура механізмів державної політики в сфері національної безпеки. *Наукові інновації та передові технології. Серія «Публічне управління та адміністрування»*, 2024. № 12(40). С. 169-178. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-12\(40\)-169-178](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-12(40)-169-178)

(особистий внесок автора: систематизовано механізми державної політики в сфері національної безпеки, визначено їхню функціональну роль у

забезпеченні безпекової спроможності держави та обґрунтовано необхідність їх узгодженої взаємодії в умовах сучасних загроз)

4. Беган М.П. Ключові проблеми та ризики державної політики України в сфері національної безпеки. *Успіхи і досягнення у науці. Серія «Управління та адміністрування»*, 2025. № 10(20). С.354-364. [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-10\(20\)-354-364](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-10(20)-354-364)

5. Беган М.П. Корупція в Україні як складова загрози національній безпеці. *Успіхи і досягнення у науці. Серія «Управління та адміністрування»*, 2025. № 12(22). С.664-674. [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-12\(22\)-664-674](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-12(22)-664-674)

1.2. Оpubліковані праці апробаційного характеру

6. Проніна О.В., Беган М.П. Українська ідентичність і безпека України. *Державна політика щодо місцевого самоврядування: стан, проблеми та перспективи*: збірник матеріалів 13-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції / за наук. ред. проф. О. В. Чепелюк, І. П. Лопушинського, Р. М. Плюща. Хмельницький: ХНТУ. 2022. С. 122-126. URL: <https://surl.li/aohuxk>

(особистий внесок автора: обґрунтовано взаємозв'язок української ідентичності з безпекою держави та визначено значення ціннісної консолідації суспільства для забезпечення національної безпеки України)

7. Проніна О. В., Беган М. П. Гарантії конституційних прав громадян України в умовах військового конфлікту. *Організаційно-правові аспекти публічного управління в Україні*: Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, 15 листопада 2022 р. Полтава: Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2022. С. 49-51. URL: <https://surl.li/bpltkq>

(особистий внесок автора: обґрунтовано взаємозв'язок української ідентичності з безпекою держави та визначено значення ціннісної консолідації суспільства для забезпечення національної безпеки України)

8. Лопушинський І. П., Беган М. П. Роль органів місцевого самоврядування в забезпеченні національної безпеки України в умовах дії воєнного стану: законодавче підґрунтя. Місцеве самоврядування в Україні: теорія та практика: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, м. Полтава, 07 грудня 2022 року / за заг. ред. Т.М. Лозинської, О.В. Дорофєєва, Н.Л. Панасенко. Полтава: ПДАУ, 2022. С. 219-222. URL: <https://surl.li/jvfecd>

(особистий внесок автора: проаналізовано законодавче підґрунтя участі органів місцевого самоврядування в забезпеченні національної безпеки та визначено їхню роль у підтриманні територіальної стійкості в умовах воєнного стану)

9. Проніна О.В., Беган М.П. Роль Європейського союзу в підтримці міжнародної безпеки в умовах повномасштабного вторгнення Російської федерації на територію України. *Політичні трансформації сучасного суспільства* : зб. матеріалів IV Всеукраїнської науково -практичної конференції (м. Полтава, 22 лютого 2023 р.). Полтава : ПДАУ, 2023. С. 208-212. URL: <https://surl.lt/jrwsvp>

(особистий внесок автора: охарактеризовано напрями підтримки України з боку Європейського Союзу та обґрунтовано значення міжнародного партнерства для посилення безпекової спроможності держави в умовах повномасштабної війни)

10. Беган М.П. Напрямки та пріоритети розвитку зовнішньо-економічних відносин України. *Сучасні стратегії сталого розвитку держави та суспільства: наукові горизонти та перспективи*: збірник матеріалів I-ї Науково-практичної конференції з міжнародною участю / за наук. ред. проф. О. В. Чепелюк, В. Д. Філіппової, В. М. Демченка. Хмельницький: ХНТУ, 2024. 521 с. С. 356-360. URL: <https://surl.li/spkgqp>

11. Беган М.П. Удосконалення державної кадрової політики забезпечення потреб збройних сил України як складова національної безпеки. Науково-практичний семінар на тему: *Методика проведення аудиту кадрових*

рішень в Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту : збірник тез доповідей науково-практичного семінару / Науково-методичний центр кадрової політики Міністерства оборони України, Відділ військової кар'єри Науково-методичного центру кадрової політики Міністерства оборони України – Київ: Видавництво Ліра-К, 2025. С.32-35.

12. Беган М.П., Філіппова В.Д. Вплив країн – членів НАТО на військові дії в Україні. *Обґрунтування шляхів впровадження досвіду провідних держав-членів НАТО в нормативно-правові зміни законодавства України з питань військової служби: матеріали Першої міжнародної науково-практичної конференції (м. Острого, 24 жовтня 2025 р.) / за ред. проф. Е. М. Балашова, проф. М. С. Романова, доц. Р. С. Мартинюка. Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2025. С. 187-189.*

(особистий внесок автора: визначено вплив підтримки держав-членів НАТО на обороноздатність України та обґрунтовано доцільність урахування досвіду НАТО під час удосконалення державної політики в сфері національної безпеки України)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	22
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	30
1.1. Концептуальні підходи до визначення сутності національної безпеки	30
1.2. Еволюція державної політики в сфері національної безпеки в Україні.....	54
1.3. Структура механізмів державної політики в сфері національної безпеки..	71
Висновки до розділу 1	91
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	94
2.1. Інституційне забезпечення державної політики в сфері національної безпеки України	94
2.2. DIMEFIL-оцінка ефективності реалізації державної політики в сфері національної безпеки України	115
2.3. Ключові проблеми та ризики державної політики в сфері національної безпеки.....	131
Висновки до розділу 2	146
РОЗДІЛ 3 РИЗИК-ОРІЄНТОВАНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	149
3.1. Концептуальні засади ризик-орієнтованої моделі трансформації політики національної безпеки	149
3.2. Сценарії розвитку безпекової політики в умовах воєнної та повоєнної невизначеності	167
3.3. Дорожня карта імплементації ризик-орієнтованого підходу в державну політику в сфері національної безпеки України	184
Висновки до розділу 3	198
ВИСНОВКИ.....	202
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	209
ДОДАТКИ	232

ВСТУП

Актуальність дослідження державної політики в сфері національної безпеки України в умовах сучасних викликів зумовлена тим, що безпека в сучасному світі перестала бути лише питанням воєнного захисту держави, охорони кордонів або реагування на зовнішню агресію. Ускладнення міжнародного середовища, поява гібридних форм протиборства, зростання ролі інформаційних, кібернетичних, економічних, енергетичних, соціальних і гуманітарних загроз істотно змінили саму логіку безпекової політики. Якщо в класичному розумінні національна безпека переважно пов'язувалася із суверенітетом, територіальною цілісністю та обороноздатністю, то в сучасних умовах вона дедалі більше постає як інтегральна спроможність держави, суспільства та публічних інститутів забезпечувати стійкість, керованість, адаптивність і безперервність функціонування в умовах невизначеності [1].

Для України зазначена проблематика має особливе значення, оскільки повномасштабна збройна агресія російської федерації надала питанням національної безпеки широкого змісту. Війна виявила, що безпека держави залежить в тому числі і від якості інституційної координації, стійкості системи публічного управління, здатності органів влади швидко ухвалювати рішення, ефективно розподіляти ресурси, підтримувати міжнародну суб'єктність, захищати інформаційний простір, забезпечувати життєдіяльність територіальних громад і зберігати довіру суспільства до державних інститутів. При цьому, сучасні виклики засвідчили обмеженість переважно реактивної моделі державної політики в сфері національної безпеки. Оперативне реагування на загрози залишається необхідним, однак воно не забезпечує довгострокової стійкості держави, якщо не доповнюється стратегічним передбаченням, раннім виявленням ризиків, оцінюванням вразливостей, сценарним плануванням, міжвідомчою координацією та постійним коригуванням управлінських рішень. Саме тому особливої ваги набуває перехід від політики ситуативного реагування до ризик-орієнтованої політики,

у межах якої ризику не лише фіксуються після виникнення кризових явищ, а завчасно аналізуються, ранжуються, пов'язуються з ресурсами, відповідальними суб'єктами та можливими сценаріями розвитку подій.

Теоретичні засади національної безпеки, її сутність, зміст і трансформація розкривалися у працях зарубіжних дослідників, зокрема А. Волферса [4], Д. Болдвіна [5], С. Волта [12], Р. Уллмана [13], Дж. Метьюз [14], К. Краузе та М. Вільямса [15]. Інституційні аспекти безпеки, значення правил, процедур, якості врядування та державної спроможності досліджували Д. Норт [16], Дж. Марч і Й. Олсен [17], Ф. Фукуяма [18]. Нормативний, міжнародно-інституційний і дискурсивний виміри безпекової політики висвітлено у працях М. Фіннемор і К. Сіккінк [19], Й. Хейсманса [21].

Серед українських дослідників важливе значення для розкриття проблематики національної безпеки, державної політики та механізмів її реалізації мають праці І. Іськіва [35], Г. Ситника [36], О. Власюка [37], П. Ткачука, Р. Гули, О. Сивака, О. Щурка, В. Шемчука [38], В. Бліхара, М. Бліхара, М. Копитка, О. Омельчука, В. Башука, З. Живко, М. Вінчука, М. Стадника [45], В. Філіппової [1; 80; 97].

Питання ризиків, стійкості, проблем реалізації безпекової політики та її оцінювання знайшли відображення у працях В. Хаустової та Н. Трушкіної [137; 138], О. Резнікової [139], Д. Міщенко та Л. Міщенко [168], Н. Гедікової [169], О. Суходолі, Ю. Харазішвілі, Г. Рябцева [175], О. Пархоменко-Куцевіл [177], І. Дубинського та С. Маркіна [178], В. Потапенка, І. Павленка, В. Нагірного, Є. Малярєвського [179], О. Соколова [181].

Окремі аспекти продовольчої, енергетичної, екологічної, інформаційної та економічної безпеки досліджували С. Іванюта та Л. Якушенко [174], А. Бобровицький, В. Колосова, І. Ус, Г. Широкий [183], В. Потапенко, Ю. Тищенко, Ю. Каплан, М. Степико, О. Валєвський [184] та ін.

Проблеми інституційної спроможності, системи забезпечення національної безпеки, демократичного цивільного контролю та управлінської ефективності розглядали М. Єжєєв [7], В. Маргасова, І. Косач, О. Руденко [8],

В. Лагодіна [9], П. Корнієць [10], А. Мартинюк [134], К. Ізбаш і С. Дерев'янкін [136], Н. Христинченко та М. Ковалів [170].

Утім, попри значний науковий доробок, проблема державної політики в сфері національної безпеки України в умовах сучасних викликів не може вважатися розв'язаною. Недостатньо опрацьованими залишаються питання цілісного поєднання теоретичного розуміння національної безпеки з практикою публічного управління, оцінювання ефективності реалізації безпекової політики, виявлення її ключових проблем і ризиків, а також обґрунтування ризик-орієнтованої моделі, здатної забезпечити перехід від реактивного реагування до випереджувального управління. Саме необхідність розв'язання зазначених питань визначила вибір теми дослідження, його мету, завдання, об'єкт, предмет і науково-практичну спрямованість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи Херсонського національного технічного університету «Модернізація механізмів публічного управління в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції України» (номер державної реєстрації 0120U103303 від 09.07.2020), у межах якої автором обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення державної політики в сфері національної безпеки України шляхом розвитку ризик-орієнтованого підходу, посилення інституційної спроможності та підвищення узгодженості управлінських рішень у сфері безпеки.

Мета й завдання дослідження. *Мета дослідження* полягає в теоретичному обґрунтуванні та розробленні практичних засад удосконалення державної політики в сфері національної безпеки України на основі ризик-орієнтованої моделі її трансформації.

Поставлена мета вимагає розв'язання таких *завдань*:

- розкрити сутність державної політики в сфері національної безпеки України та охарактеризувати структуру механізмів її реалізації;
- проаналізувати еволюцію та інституційне забезпечення державної політики в сфері національної безпеки України;

- здійснити оцінку ефективності реалізації державної політики в сфері національної безпеки України на основі DIMEFIL-підходу та визначити її проблемне поле та ключові ризики;
- розробити та обґрунтувати ризик-орієнтовану модель трансформації державної політики в сфері національної безпеки України,
- визначити сценарії розвитку в умовах невизначеності та запропонувати дорожню карту імплементації ризик-орієнтованого підходу до її трансформації.

Об'єктом дослідження є державної політики в сфері національної безпеки України.

Предмет дослідження – процес ризик-орієнтованої трансформації державної політики в сфері національної безпеки України в умовах сучасних викликів.

Методи дослідження. У процесі виконання дисертаційного дослідження використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, що забезпечили досягнення поставленої мети та розв'язання визначених завдань: системний підхід застосовано для розгляду національної безпеки як багатовимірної категорії публічного управління та цілісної системи взаємопов'язаних політичних, правових, воєнних, економічних, інформаційних, соціальних, технологічних й інституційних складових (підрозділи 1.1, 1.3, 2.1, 2.3, 3.1); історико-логічний метод використано для дослідження еволюції державної політики в сфері національної безпеки України та трансформації підходів до її розуміння (підрозділ 1.2); структурно-функціональний аналіз дав змогу розкрити структуру механізмів державної політики в сфері національної безпеки, їх функціональне призначення та інституційну архітектуру реалізації безпекової політики (підрозділи 1.3, 2.1); метод класифікації та типологізації застосовано для систематизації концептуальних підходів, складових національної безпеки, механізмів її забезпечення, інституційних рівнів, проблем, вразливостей і ризиків (підрозділи 1.1, 1.3, 2.1, 2.3); нормативно-правовий аналіз використано для

дослідження законодавчої та стратегічної основи державної політики в сфері національної безпеки й нормативних передумов упровадження ризик-орієнтованого підходу (підрозділи 1.2, 2.1, 3.3); контент-аналіз застосовано для виявлення змістових акцентів у нормативних, стратегічних, аналітичних і наукових джерелах щодо сутності, напрямів, проблем і трансформації безпекової політики (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.3, 3.1); порівняльний аналіз використано для зіставлення теоретичних підходів до розуміння національної безпеки, реактивної та ризик-орієнтованої логіки державної політики, а також сценаріїв розвитку безпекової політики (підрозділи 1.1, 3.1, 3.2); DIMEFIL-аналіз застосовано для комплексного оцінювання ефективності реалізації державної політики в сфері національної безпеки України за дипломатичним, інформаційним, воєнним, економічним, фінансовим, інтелектуальним і правовим вимірами (підрозділ 2.2); проблемно-орієнтований аналіз дав змогу виявити ключові дисфункції, бар'єри, вразливості та ризики сучасної безпекової політики України (підрозділи 2.3, 3.1); методи моделювання використано для обґрунтування ризик-орієнтованої моделі трансформації державної політики в сфері національної безпеки України (підрозділ 3.1); методи прогнозування та сценарного аналізу застосовано для визначення можливих сценаріїв розвитку безпекової політики в умовах воєнної й повоєнної невизначеності (підрозділ 3.2).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в теоретичному обґрунтуванні ризик-орієнтованого підходу до трансформації державної політики в сфері національної безпеки України в умовах сучасних викликів, що дає змогу перейти від переважно реактивної моделі реагування до випереджувального, адаптивного та доказового управління безпековими ризиками. Зокрема:

уперше:

– обґрунтовано ризик-орієнтовану модель трансформації державної політики в сфері національної безпеки України як цілісну управлінську конструкцію, що поєднує аналітико-прогностичний, інституційно-

координаційний, ресурсно-мобілізаційний, оперативно-кризовий і контрольно-коригувальний блоки, спрямовані на досягнення цільового результату – формування стійкої та керованої системи національної безпеки України. На відміну від фрагментарного реагування на окремі загрози, запропонована модель забезпечує циклічний зв'язок між виявленням ризиків, оцінюванням вразливостей, визначенням відповідальних суб'єктів, ресурсним плануванням, сценарним реагуванням, моніторингом результатів і коригуванням державної політики;

удосконалено:

– теоретичне розуміння державної політики в сфері національної безпеки України шляхом її трактування як інтегральної функції публічного управління, що охоплює не лише захист суверенітету, територіальної цілісності та обороноздатності, а й забезпечення інституційної стійкості, суспільної згуртованості, інформаційної безпеки, технологічної готовності, територіальної витривалості та здатності держави до стратегічної адаптації в умовах багатовимірних загроз;

– структуру механізмів державної політики в сфері національної безпеки шляхом доповнення традиційного переліку політичного, організаційного, інформаційного, економічного, правового, соціального та адміністративного механізмів технологічним механізмом, що відображає роль цифрових рішень, кіберзахисту, аналітики даних, систем раннього попередження, технологічної сумісності та захисту критичної інфраструктури у забезпеченні сучасної безпекової політики;

набуло подальшого розвитку:

– понятійно-категоріальний апарат державної політики в сфері національної безпеки в частині ризик-орієнтованого управління, що полягає в обґрунтуванні необхідності доповнення законодавства поняттями «ризик національній безпеці», «ризик-орієнтоване планування у сфері національної безпеки», «сценарне планування у сфері національної безпеки» та «національний реєстр безпекових ризиків». Це дало змогу перейти від

описового переліку загроз до управлінського підходу, у межах якого ризику оцінюються через імовірність, потенційні наслідки, наявні вразливості, часовий горизонт, відповідальних суб'єктів, ресурсні потреби, індикатори раннього попередження та рішення, необхідні для їх мінімізації;

– наукові положення щодо інституційного забезпечення державної політики в сфері національної безпеки України як багаторівневої системи взаємодії політико-стратегічного, виконавчо-операційного, спеціалізованого, територіального та суспільного рівнів, у межах якої ефективність безпекової політики залежить від узгодженості компетенцій, ресурсів, процедур, відповідальності та каналів координації;

– підходи до оцінювання ефективності державної політики в сфері національної безпеки України на основі DIMEFIL-логіки, що дало змогу визначити асиметрію її реалізації, за якої відносно сильні дипломатичний, інформаційний, воєнний та інтелектуальний компоненти поєднуються з більш вразливими економічним, фінансовим і правовим вимірами, що потребують посилення в контексті довгострокової стійкості держави.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані у дисертації теоретичні положення, аналітичні висновки та практичні рекомендації можуть бути використані органами державної та місцевої влади під час удосконалення стратегічних документів у сфері національної безпеки, розроблення нормативно-правових актів, формування системи моніторингу безпекових ризиків, запровадження ризик-орієнтованого планування, підвищення якості міжвідомчої координації, посилення інституційної спроможності сектору безпеки і оборони та підготовки управлінських рішень у період війни й повоєнного відновлення.

Окремі положення, сформульовані за результатами дисертаційного дослідження, були враховані Генічеською міською військовою адміністрацією у процесі підготовки проєкту програми соціально-економічного розвитку Генічеської міської територіальної громади на 2025 рік (розпорядження начальника Генічеської МВА № 497 від 25.11.2024).

Теоретичні положення та матеріали дослідження використано в навчальному процесі Херсонського національного технічного університету при викладанні дисципліни «Державна політика інформаційної та національної безпеки».

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійною науковою працею, що містить положення, ідеї, розробки, висновки і пропозиції, які характеризуються науковою новизною і належать особисто автору. У наукових працях, опублікованих у співавторстві, використано лише ті ідеї і положення, які є результатом особистих досліджень автора.

Апробація результатів дослідження. Окремі наукові положення та результати дисертаційної роботи були представлені автором на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, круглих столах і семінарах, зокрема: «Сучасні стратегії сталого розвитку держави та суспільства: наукові горизонти та перспективи» (Хмельницький-Херсон), «Організаційно-правові аспекти публічного управління в Україні» (Полтава), «Методика проведення аудиту кадрових рішень в Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту» (Київ) та ін.

Публікації. Основні результати, висновки й практичні рекомендації дисертаційного дослідження відображено в 12 наукових публікаціях автора, серед яких 5 статей у вітчизняних наукових фахових виданнях з публічного управління, 7 праць представлено у вигляді тез доповідей на наукових конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дослідження становить 239 сторінок, з яких 208 сторінок основного тексту. Список використаних джерел налічує 221 позицію. Робота містить 9 таблиць, 10 рисунків та 6 формул.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Концептуальні підходи до визначення сутності національної безпеки

Проблема визначення сутності національної безпеки належить до ключових у сучасній науці, її значущість зумовлена тим, що безпека виступає фундаментальною умовою існування держави, стабільності суспільства, захисту прав людини, функціонування демократичних інститутів і реалізації стратегічних національних інтересів.

Традиційно національна безпека розглядалася передусім як захищеність держави від зовнішньої воєнної агресії, збереження територіальної цілісності, політичного суверенітету та обороноздатності. Такий підхід був характерний для класичної реалістичної школи міжнародних відносин, у межах якої держава вважалася головним актором міжнародної системи, а безпека – результатом балансу сил, військової могутності та стратегічного стримування [2]. Однак трансформація міжнародного середовища наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття істотно змінила зміст безпекової проблематики. Після завершення холодної війни науковий дискурс дедалі більше почав виходити за межі вузько воєнного розуміння безпеки. На перший план вийшли проблеми економічної нестабільності, політичної делегітимації, тероризму, екологічних криз, міграційних процесів, інформаційних війн, кіберзагроз, пандемій, соціальної нерівності та руйнування інституційної довіри. У зв'язку з цим поняття національної безпеки набуло багатовимірного змісту. Воно почало охоплювати не лише захист держави, а й захист суспільства, особистості, демократичного порядку, критичної інфраструктури, інформаційного простору та ціннісних засад політичної спільноти [3]. Саме тому сучасне розуміння національної безпеки потребує міждисциплінарного аналізу, що

поєднує здобутки політичної науки, публічного управління, міжнародних відносин, соціології, права та стратегічних студій. Особливого значення проблема концептуалізації національної безпеки набуває для держав, що перебувають у стані демократичної трансформації, модернізації публічних інститутів або протидії зовнішній агресії. Для України ця проблематика є не лише теоретичною, а й екзистенційною. Повномасштабна війна, гібридні загрози, інформаційні операції, кібератаки, економічна вразливість, потреба в європейській та євроатлантичній інтеграції зумовлюють необхідність переосмислення сутності національної безпеки як системної спроможності держави та суспільства до виживання, спротиву, адаптації та розвитку.

Як бачимо, розширення змісту національної безпеки, зумовлене зміною характеру сучасних загроз і ускладненням взаємодії між державою, суспільством та зовнішнім середовищем, актуалізує потребу в уточненні її сутності як наукової категорії. Саме тому дослідження цього феномена доцільно розпочати з аналізу його теоретичного змісту, структурних рівнів і базових підходів до визначення.

Національна безпека є складним і багаторівневим поняттям, зміст якого залежить від історичного контексту, типу політичного режиму, характеру загроз, рівня розвитку державних інститутів і домінуючих теоретичних підходів. У найзагальнішому вигляді національну безпеку доцільно визначати як стан і водночас процес захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, а також як здатність політичної системи забезпечувати стабільність, розвиток і відтворення базових цінностей. Водночас таке загальне визначення не вичерпує всієї складності цього явища, оскільки в різні історичні періоди і в межах різних наукових традицій у поняття національної безпеки вкладалися відмінні смисли. Саме тому з'ясування сутності національної безпеки потребує звернення не лише до нормативних формулювань, а й до класичних теоретичних підходів, які дозволяють виявити внутрішню багатозначність цієї категорії.

У цьому контексті одним із перших дослідників, який переконливо звернув увагу на неоднозначність поняття безпеки, був А. Волферс. Він зазначав, що національна безпека є «неоднозначним символом», оскільки різні політичні актори наповнюють її різним змістом залежно від власних інтересів, уявлень про загрози та стратегічних орієнтирів [4]. Ця теза має принципове значення для сучасного аналізу, адже дає підстави розглядати безпеку не як нейтральну і раз назавжди визначену категорію, а як поняття, зміст якого формується в політичному, ідеологічному та інституційному середовищі. Більше того, безпека нерідко використовується не лише як аналітичний інструмент, а і як політичний аргумент для легітимації управлінських рішень, перерозподілу ресурсів, посилення державного контролю або обґрунтування надзвичайних заходів. Отже, вже на етапі концептуального аналізу стає очевидним, що національна безпека не може бути зрозумілою поза контекстом владних відносин і політичної інтерпретації загроз.

Логічним продовженням такого підходу стали праці Д. Болдвіна, який істотно поглибив концептуальний аналіз безпеки. На відміну від уявлень про безпеку як про самодостатній і абсолютний стан, він запропонував розглядати її як відносну категорію, що потребує уточнення через низку принципових запитань: безпека для кого, від чого, якими засобами, якою ціною та впродовж якого часу [5]. Такий підхід має особливу евристичну цінність, оскільки дає змогу уникнути надмірно абстрактних, декларативних і політично зручних визначень, які часто приховують реальні пріоритети державної політики. Для сфери публічного управління це особливо важливо, оскільки конкретизація суб'єктів, об'єктів, загроз, інструментів і часових меж безпеки дозволяє перевести дискусію з рівня загальних міркувань на рівень практичного управлінського аналізу. Інакше кажучи, без чіткого визначення того, що саме захищається, від яких загроз, за допомогою яких механізмів і з якими допустимими витратами, поняття національної безпеки ризикує залишитися радше політичним гаслом, ніж повноцінною аналітичною категорією.

Саме тому сутність національної безпеки не може бути зведена лише до відсутності небезпеки або до формального стану захищеності. На нашу думку, йдеться про значно складніший феномен, що передбачає активну спроможність держави і суспільства своєчасно виявляти ризики, мінімізувати вразливості, формувати стратегічні резерви, підтримувати легітимність інститутів і забезпечувати довіру громадян [6]. У такому розумінні безпека постає не статичним станом, а динамічним процесом політичного, соціального та інституційного відтворення, в межах якого постійно відбувається адаптація до нових викликів і змін середовища. Відповідно, національна безпека повинна осмислюватися не лише як результат захисної діяльності держави, а і як інтегрована здатність політичної системи зберігати функціональність, стійкість і керованість в умовах невизначеності. Такий підхід дає підстави розглядати національну безпеку як одну з ключових характеристик державної спроможності, інституційної зрілості та суспільної консолідації, що особливо важливо в умовах сучасних багатовимірних загроз.

Національна безпека в сучасному науковому розумінні постає не як пасивно фіксований результат захисту, а як інтегрована спроможність політичної системи забезпечувати збереження керованості, функціональної цілісності та суспільної стійкості в умовах внутрішніх і зовнішніх викликів. У цьому сенсі її зміст розкривається через здатність держави, інститутів громадянського суспільства, безпекового сектору та інших суб'єктів публічної взаємодії не лише реагувати на вже наявні загрози, а й завчасно формувати механізми їх передбачення, стримування та нейтралізації. Така постановка питання зміщує акцент із вузького охоронного бачення безпеки на управлінсько-стратегічний вимір, у межах якого вирішальне значення мають якість координації, спроможність до колективної дії, наявність ресурсів і сталість процедур ухвалення рішень [7]. З огляду на це, національну безпеку доцільно тлумачити як комплексну категорію публічного управління, що характеризує здатність держави та суспільства підтримувати належний рівень захищеності, не втрачаючи потенціалу до розвитку, інституційного оновлення

та стратегічної адаптації. Її аналітична цінність полягає в тому, що вона поєднує в одному концепті кілька взаємопов'язаних площин: стан соціально-політичної рівноваги, дієвість інституційного механізму, стійкість нормативного порядку та ефективність управління ризиками. Саме тому в межах сучасної наукової оптики безпека не ототожнюється з тимчасовою відсутністю загроз, а визначається через спроможність політичної системи відтворювати умови власної стабільності навіть за високого рівня турбулентності зовнішнього і внутрішнього середовища [8].

У структурному відношенні національна безпека має системний характер, оскільки формується на перетині політичних, правових, економічних, інформаційних, соціальних, воєнних та гуманітарних процесів, кожен із яких впливає на загальний рівень стійкості держави. Її неможливо забезпечити фрагментарними рішеннями, спрямованими лише на окремі сегменти державної діяльності, адже порушення в одній підсистемі закономірно породжує дисфункції в інших. Відтак системність національної безпеки означає не просту сукупність окремих напрямів захисту, а необхідність їх змістової узгодженості, функціональної взаємодії та стратегічної синхронізації в межах єдиного управлінського контуру [9].

Не менш суттєвою є інституційна природа цього феномена, оскільки реальний рівень безпеки визначається не лише наявністю загроз, а й якістю організаційних форм, через які держава та суспільство на них відповідають. Інституційна спроможність у цьому випадку охоплює правову визначеність компетенцій, ресурсне забезпечення, кадровий потенціал, координацію між суб'єктами, сталість процедур і здатність до швидкої адаптації в кризових обставинах, тому ослаблення інституцій, дефіцит довіри, розрив між стратегічним плануванням і практикою реалізації рішень або неузгодженість між органами влади слід розглядати не як другорядні управлінські недоліки, а як безпосередні чинники зниження національної безпеки [10].

Поряд із цим національна безпека має виразний аксіологічний вимір, оскільки пов'язана із захистом не лише матеріальних ресурсів або

територіальної цілісності, а й фундаментальних засад існування політичної спільноти. Йдеться про охорону суверенітету, конституційного порядку, прав і свобод людини, демократичної легітимності влади, суспільної солідарності та можливості збереження національної ідентичності в умовах дестабілізуючих впливів. Саме завдяки цьому безпекова проблематика виходить за межі суто силового або оборонного розуміння й набуває характеру комплексної політики захисту цінностей, без яких неможливі ані політична стабільність, ані довгостроковий розвиток держави [7].

Ще однією принциповою ознакою є змінність змісту національної безпеки, оскільки сама конфігурація загроз не є сталою й трансформується разом із розвитком міжнародного середовища, технологічних процесів, соціальних конфліктів і форм політичного впливу. Це, своєю чергою, вимагає від системи публічного управління не лише реактивності, а й прогнозної здатності, тобто уміння працювати з ризиками до того, як вони набудуть руйнівного масштабу. Тому в сучасних умовах одним із центральних критеріїв ефективності безпекової політики стає не лише швидкість відповіді на кризу, а передусім якість стратегічного передбачення, адаптивність інституцій і спроможність підтримувати безперервність державних функцій [11].

Усе це дає підстави розглядати національну безпеку як багатовимірну категорію, що функціонує одночасно на кількох взаємозалежних рівнях: особистісному, суспільному, державному, регіональному та міжнародному. Така багаторівнева логіка особливо важлива для досліджень у сфері публічного управління, оскільки дозволяє вийти за межі вузького державоцентричного аналізу та врахувати роль суспільної участі, міжінституційної взаємодії, міжнародних партнерств і механізмів національної стійкості. Саме в такій теоретико-методологічній рамці національна безпека постає не як ізольований сектор державної діяльності, а як комплексна характеристика якості публічного управління, що відображає здатність політичної системи забезпечувати захист, порядок, довіру та перспективу розвитку в умовах стратегічної невизначеності.

Еволюція наукового розуміння національної безпеки

Історичний етап	Домінуюче розуміння безпеки	Основні загрози	Характер державної політики	Особливості управлінського реагування
Класичний період / до середини ХХ ст.	Безпека як військовий захист держави	Війна, агресія, втрата території	Оборонна та зовнішньополітична політика	Централізоване військово-політичне управління
Період холодної війни	Безпека як баланс сил і стратегічне стримування	Ядерна загроза, блокове протистояння	Військово-стратегічне планування	Розвиток оборонних союзів, розвідки, військової доктрини
Після холодної війни	Розширена безпека	Економічні, екологічні, соціальні та гуманітарні ризики	Комплексна державна політика	Міжвідомча координація, міжнародна співпраця
Початок ХХІ ст.	Багатовимірна безпека	Тероризм, кібератаки, міграція, пандемії, енергетична залежність	Інтегрована безпекова політика	Ризик-менеджмент, кризове управління, стійкість
Сучасний етап	Національна безпека як стійкість держави, суспільства та людини	Гібридні війни, дезінформація, руйнування інституційної довіри, воєнна агресія	Політика національної стійкості та демократичного врядування	Поєднання оборони, інституційної спроможності, громадської участі й міжнародної підтримки

Джерело: укладено автором

Виходячи з цього, класичне розуміння національної безпеки сформувалося насамперед у межах реалістичної парадигми, для якої вихідним є уявлення про міжнародну систему як анархічне середовище, де відсутній наддержавний орган, здатний гарантувати безпеку всім учасникам. За таких умов держава змушена самотійно дбати про власне виживання, а головним ресурсом забезпечення безпеки стає сила. Саме тому реалістична традиція

зосереджується на таких категоріях, як суверенітет, територіальна цілісність, військова потужність, стратегічне стримування, баланс сил і національний інтерес. У межах цього підходу національна безпека трактується як здатність держави захистити себе від зовнішньої агресії, зберегти контроль над власною територією та автономію політичного рішення. Як слушно підкреслював С. Волт, аналізуючи розвиток безпекових студій, центральним питанням цієї галузі тривалий час залишалося застосування, контроль і загроза застосування військової сили [12]. Отже, саме воєнно-стратегічний аспект становив ядро традиційного розуміння національної безпеки. Сильним боком реалістичного підходу є його здатність пояснювати ситуації воєнної загрози, міждержавної конкуренції, боротьби за вплив і необхідності оборонного планування. Для України цей підхід має безпосередню актуальність, оскільки захист територіальної цілісності, зміцнення обороноздатності, розвиток сектору безпеки й оборони, а також міжнародна військово-політична підтримка є критично важливими умовами національного виживання. Водночас обмеженість реалістичного підходу полягає в тому, що він недостатньо враховує внутрішні джерела небезпеки, зокрема корупцію, слабкість інституцій, соціальну фрагментацію, інформаційну вразливість, низьку довіру до влади, економічну залежність або кризу демократичного врядування. У сучасних умовах саме ці чинники здатні послаблювати державу не менше, ніж зовнішня військова загроза. Тому державно-центричний підхід, хоча й залишається необхідним фундаментом для розуміння безпеки як захисту суверенітету, є недостатнім для пояснення всієї складності сучасного безпекового середовища. Саме ця обмеженість зумовила те, що після завершення холодної війни у безпекових студіях відбулося суттєве розширення предметного поля: дослідники дедалі активніше почали порушувати питання про те, чи може безпека обмежуватися лише військовими аспектами, якщо реальні загрози для суспільств часто мають економічний, екологічний, соціальний, інформаційний або політичний характер.

Р. Уллман одним із перших запропонував переосмислити зміст безпеки, відійшовши від її вузького трактування як захисту держави переважно від військових загроз. На його думку, загрозами безпеці слід вважати не лише збройний напад, а й ті явища та процеси, які здатні суттєво погіршувати якість життя громадян або обмежувати політичний вибір держави [13]. Такий підхід став важливим кроком до розуміння безпеки як захисту суспільства і держави від ширшого спектра структурних ризиків. Ідея Р. Уллмана отримала подальший розвиток у працях Дж. Метьюз, яка також наголошувала на необхідності перегляду традиційного змісту безпеки в умовах глобальних трансформацій. Якщо Р. Уллман акцентував увагу на самому факті розширення поняття загрози, то Дж. Метьюз конкретизувала, які саме чинники дедалі більше впливають на стабільність держав і суспільств. Зокрема, вона підкреслювала значення демографічних, екологічних, ресурсних та економічних проблем, які вже не можуть розглядатися як другорядні щодо класичних військово-політичних загроз [14].

Отже, поступовий перехід від вузького військового розуміння безпеки до ширшого бачення сприяв формуванню нового безпекового порядку денного. У межах цього підходу національна безпека почала охоплювати не лише питання оборони й територіальної цілісності, а й умови сталого розвитку суспільства, збереження ресурсів, захист інформаційного простору, стабільність економіки та здатність держави реагувати на комплексні виклики. Це означало, що джерела небезпеки дедалі частіше почали розглядатися не ізольовано, а у взаємозв'язку з політичними, соціальними, економічними та технологічними процесами. Відповідно, ефективна політика безпеки стала вимагати не лише силових або оборонних інструментів, а й комплексного стратегічного планування, міжвідомчої координації та превентивного управління ризиками. Саме тому в науковому дискурсі поступово виокремилися такі напрями, як екологічна, енергетична, продовольча, інформаційна, кібернетична та соціальна безпека, що в сукупності сформували багатовимірне розуміння національної безпеки (табл.1.2.).

Структурні складові національної безпеки

Складова національної безпеки	Зміст	Основні загрози	Інструменти забезпечення
Воєнна безпека	Захист держави від збройної агресії	Війна, окупація, порушення кордонів	Збройні сили, оборонне планування, міжнародна військова підтримка
Політична безпека	Захист конституційного ладу та демократичних інститутів	Політична дестабілізація, авторитаризм, державний переворот	Конституційний контроль, виборчі процедури, політична відповідальність
Економічна безпека	Спроможність економіки підтримувати розвиток і фінансувати державні функції	Кризи, боргова залежність, руйнування виробництва	Фінансова стабільність, промислова політика, енергетична незалежність
Соціальна безпека	Захист соціальної стабільності та гідного рівня життя	Бідність, нерівність, соціальна напруга	Соціальна політика, підтримка вразливих груп, зайнятість
Інформаційна безпека	Захист інформаційного простору та суспільної свідомості	Дезінформація, пропаганда, психологічні операції	Стратегічні комунікації, медіаграмотність, протидія фейкам
Кібербезпека	Захист цифрових систем, даних і критичної інфраструктури	Кібератаки, витік даних, параліч державних сервісів	Кіберзахист, резервування систем, цифрова стійкість
Екологічна безпека	Захист довкілля та природних ресурсів	Забруднення, зміна клімату, техногенні аварії	Екологічна політика, моніторинг, адаптація до кліматичних змін
Гуманітарна безпека	Захист прав людини, ідентичності, культури та освіти	Дискримінація, культурна асиміляція, гуманітарні кризи	Освітня політика, культурна політика, захист прав людини
Інституційна безпека	Спроможність державних інститутів діяти ефективно й легітимно	Корупція, некомпетентність, недовіра до влади	Реформа публічного управління, підзвітність, професіоналізація служби

Джерело: укладено автором

Ми погоджуємося з думкою К. Краузе і М. Вільямса, які підкреслювали, що розширення безпекових студій не має зводитися до механічного додавання нових сфер до традиційного переліку загроз. Необхідне глибше

переосмислення самого змісту безпеки: хто або що є її об'єктом, які загрози визнаються легітимними, хто має право визначати певне явище як безпекову проблему та якими засобами на неї слід реагувати [15].

Такий підхід суттєво змінює розуміння національної безпеки, оскільки вона постає не лише як сфера оборонної політики, а як складна система політичних, соціальних, економічних, інформаційних та інституційних взаємозв'язків. У контексті публічного управління це означає, що забезпечення національної безпеки набуває міжсекторного характеру. Воно вже не може розглядатися як виключна компетенція армії, спецслужб або дипломатичних інституцій. Сучасні загрози мають комплексну природу, тому реагування на них потребує узгодженої взаємодії між органами державної влади, місцевим самоврядуванням, громадянським суспільством, приватним сектором, експертними спільнотами та міжнародними партнерами. Відповідно, ефективність безпекової політики залежить не лише від наявності ресурсів, а й від здатності держави організувати координацію, забезпечувати довіру, підтримувати сталі процедури ухвалення рішень і залучати різних акторів до спільного реагування на ризики.

Саме в цьому контексті особливого значення набуває інституційний підхід, який виходить із того, що безпека держави значною мірою визначається якістю її інститутів. Наявність військового потенціалу, економічних ресурсів або міжнародної підтримки не гарантує стійкості, якщо державні інститути є неефективними, корумпованими, невідповідними або неспроможними до стратегічного планування. Іншими словами, безпека залежить не лише від того, якими ресурсами володіє держава, а й від того, як саме вона здатна ними управляти. Теоретичну основу такого розуміння заклав Д. Норт, який визначав інститути як «правила гри» в суспільстві, що структурують взаємодію між людьми та організаціями [16]. У сфері національної безпеки такими «правилами гри» виступають конституційні норми, закони, стратегії, процедури ухвалення рішень, механізми цивільного контролю, стандарти підзвітності, адміністративні практики та політичні

традиції. Саме вони визначають, наскільки передбачувано, відповідально й узгоджено діють органи влади у кризових ситуаціях, а також наскільки суспільство готове довіряти прийнятим безпековим рішенням.

Важливим доповненням до цього є підхід Дж. Марча і Дж. Олсена, які наголошували, що інститути не лише обмежують поведінку акторів через формальні правила, а й формують так звану логіку доцільності – уявлення про те, які дії вважаються належними в певному політичному та адміністративному контексті [17]. Для сфери національної безпеки це має особливе значення, оскільки ефективність рішень залежить не тільки від законів і процедур, а й від професійної культури публічного управління, етики служіння, відповідальності посадових осіб, здатності до стратегічного мислення та готовності діяти в інтересах суспільства, а не окремих політичних чи корпоративних груп. Отже, інституційний підхід дозволяє розглядати національну безпеку не лише як результат силового потенціалу держави, а як функцію ефективного врядування. У цьому сенсі корупція, некомпетентність, політична фрагментація, слабкість судової системи, низька якість публічного управління або відсутність довіри до влади є не просто адміністративними вадами. Вони набувають значення факторів національної небезпеки, оскільки знижують здатність держави діяти швидко, узгоджено й легітимно в умовах зовнішніх і внутрішніх викликів.

Подібну логіку простежує і Ф. Фукуяма, який, аналізуючи сутність врядування, підкреслював, що якість держави визначається не лише демократичністю процедур, а й спроможністю інститутів ефективно виконувати свої функції [18]. Для національної безпеки це означає, що демократична легітимність має поєднуватися з адміністративною спроможністю. Держава повинна не лише ухвалювати рішення відповідно до демократичних норм, а й мати інституційну здатність реалізовувати їх, забезпечувати виконання законів, координувати політику та підтримувати довіру громадян.

Таким чином, інституційний підхід зміщує акцент із безпеки як сукупності ресурсів на безпеку як результат якості публічного управління, правил, процедур і взаємодії між акторами. Водночас він створює підґрунтя для подальшого переходу до ліберально-інституційного підходу, у межах якого особлива увага приділяється не лише внутрішній спроможності державних інститутів, а й ролі міжнародних організацій, норм, режимів співпраці та взаємозалежності у формуванні безпекового середовища. Саме ліберально-інституційна перспектива дозволяє розглядати національну безпеку як результат не ізольованої дії держави, а її включеності в ширші системи міжнародного співробітництва та колективного реагування на загрози.

Ліберально-інституціональний підхід до безпеки логічно продовжує інституційне розуміння національної безпеки, однак переносить акцент із внутрішньої якості державних інститутів на ширший міжнародний контекст. У межах цього підходу безпека держави розглядається не лише як результат її власного військового, економічного чи адміністративного потенціалу, а й як наслідок участі в міжнародних організаціях, дотримання спільних норм, виконання міжнародних зобов'язань та здатності вибудовувати сталі партнерські відносини. На відміну від реалізму, який трактує міжнародне середовище переважно як арену конкуренції між державами, ліберальна традиція виходить із того, що конфліктність може бути зменшена через правила, договори, міжнародні режими, економічну взаємозалежність і діяльність міжнародних організацій. Тобто міжнародна система не обов'язково є лише простором боротьби за силу й виживання; вона також може створювати умови для координації інтересів, передбачуваності поведінки держав і колективного реагування на загрози. У цьому контексті національна безпека пов'язується не тільки з військовою самодостатністю, а й зі здатністю держави інтегруватися в систему колективної безпеки. Держава, яка бере участь у міжнародних режимах, виконує взяті на себе зобов'язання, адаптує внутрішні політики до спільних стандартів і підтримує довіру

партнерів, отримує додаткові інструменти захисту власних інтересів. Йдеться не лише про зовнішні гарантії, а й про доступ до спільних механізмів реагування, експертизи, ресурсів, технологій, стандартів управління та політичної підтримки.

Важливим елементом ліберально-інституціонального підходу є нормативний вимір міжнародної безпеки. Його зміст добре розкритий у працях М. Фіннемор і К. Сіккінк, які показали, що міжнародні норми не є другорядним або суто декларативним чинником. Вони впливають на поведінку держав, формують уявлення про належне, визначають стандарти легітимності та поступово змінюють те, які дії вважаються прийнятними або неприйнятними в міжнародній політиці [19]. У сфері національної безпеки це проявляється, зокрема, у поширенні стандартів демократичного цивільного контролю над сектором безпеки, дотримання прав людини, верховенства права, прозорості ухвалення рішень та норм міжнародного гуманітарного права. Саме тому для України ліберально-інституціональний підхід має особливе значення в контексті європейської та євроатлантичної інтеграції. Співпраця з ЄС, НАТО та іншими міжнародними організаціями не лише посилює зовнішньополітичні й безпекові позиції держави, а й виступає чинником внутрішньої трансформації. Поглиблена взаємодія з міжнародними партнерами стимулює реформи сектору безпеки і оборони, підвищення прозорості, розвиток демократичного контролю, професіоналізацію інституцій, сумісність із міжнародними стандартами та впровадження сучасних управлінських практик.

Водночас ліберально-інституціональний підхід не слід трактувати як безумовну віру в ефективність міжнародних інститутів. Практика міжнародних відносин свідчить, що в умовах жорсткої геополітичної конкуренції, агресивної політики окремих держав або кризи міжнародного права міжнародні організації можуть діяти повільно, обмежено або недостатньо результативно. Тому участь у системах міжнародної співпраці має доповнюватися розвитком власної оборонної, економічної, технологічної

та інституційної спроможності. Іншими словами, міжнародні інститути можуть посилювати національну безпеку, але не можуть повністю замінити внутрішню здатність держави захищати себе.

Інший, конструктивістський підхід до безпеки виходить із того, що загрози не існують лише як об'єктивні матеріальні факти. Вони також формуються через ідеї, ідентичності, політичні дискурси, історичну пам'ять, цінності та інтерпретації. Те, що одна держава або суспільство сприймає як пряму загрозу, інша може розглядати як нейтральне явище або навіть як можливість. Отже, безпека залежить не лише від того, що реально відбувається, а й від того, як ці події осмислюються, пояснюються та включаються в політичний порядок денний. З цієї перспективи національна безпека є не лише питанням ресурсів, а й питанням колективних уявлень про себе, про інших, про межі допустимого і про цінності, які необхідно захищати. Різні представники конструктивізму показали, що міжнародна політика соціально конструюється через взаємодію акторів. У прикладному сенсі це означає, що безпекова політика залежить від того, як політична спільнота визначає свою ідентичність і своїх противників. Конструктивістський підхід особливо важливий для аналізу інформаційної війни, пропаганди, історичних наративів, символічної політики та легітимації безпекових рішень. У сучасних умовах атаки на національну ідентичність, мову, історичну пам'ять, довіру до інституцій і ціннісну єдність суспільства можуть бути частиною стратегії підриву національної безпеки.

Логічним продовженням конструктивістського розуміння безпеки є концепція безпеки, розроблена представниками Копенгагенської школи. Її сутність полягає в тому, що певне питання стає безпековим не лише внаслідок наявності об'єктивної небезпеки, а через політичний акт проголошення його екзистенційною загрозою. Іншими словами, проблема переходить зі звичайної сфери політичного обговорення до сфери надзвичайних заходів тоді, коли впливові актори переконують відповідну аудиторію, що йдеться не про

звичайний ризик, а про загрозу самому існуванню держави, суспільства або певного політичного порядку.

У цьому контексті важливими є висновки М. Вільямса, який показав, що візуальні образи, мова, символи та уявлення про ворога відіграють значну роль у безпекових процесах та формуванні політичної підтримки безпекових рішень [20]. Інакше кажучи, безпека має не лише інституційний або силовий, а й комунікативний вимір. Те, як влада, медіа, експертні спільноти та політичні актори описують загрози, безпосередньо впливає на суспільне сприйняття, рівень довіри, готовність до мобілізації та прийнятність певних управлінських рішень. Такий механізм може бути необхідним у ситуаціях реальної небезпеки, коли швидкість реагування, концентрація ресурсів і надзвичайні рішення є умовою захисту держави та громадян. Водночас безпека містить і суттєві ризики. Оскільки апеляція до безпеки має значну мобілізаційну силу, вона може використовуватися для виправдання зловживання владою, обмеження прав і свобод, мілітаризації політики, посилення контролю над суспільством або послаблення демократичної підзвітності. Тому важливо розрізняти обґрунтоване винесення проблеми в площину безпеки та політичне маніпулювання безпековою риторикою. На цю особливість також звертав увагу Й. Хейсманс, який наголошував, що саме поняття безпеки має політичну силу, оскільки здатне змінювати порядок денний, мобілізувати ресурси та легітимувати виняткові рішення [21]. Коли певне явище визначається як загроза безпеці, воно отримує пріоритет порівняно з іншими політичними питаннями, а дії влади щодо нього можуть сприйматися як більш виправдані, навіть якщо вони передбачають жорсткі або обмежувальні заходи. Саме тому в демократичному суспільстві важливо не лише своєчасно визначати загрози, а й забезпечувати публічну обґрунтованість, пропорційність, правову визначеність і підзвітність безпекових рішень.

Подальший розвиток цієї логіки представлений у працях Т. Бальзака, який розглядав безпеку не просто як мовленнєвий акт, а як стратегічну практику [22]. На його думку, успішність сек'юритизації залежить не лише від

того, що саме проголошує політичний актор, а й від ширшого контексту: соціальних умов, інституційної позиції суб'єкта, характеристик аудиторії, наявних страхів, попереднього досвіду, каналів комунікації та здатності переконати суспільство в реальності загрози. Це дозволяє краще зрозуміти, чому одні безпекові повідомлення отримують широку підтримку, тоді як інші не сприймаються як переконливі або легітимні.

Концепція людської безпеки виникла як реакція на обмеженість державно-центричного підходу, її основна ідея полягає в тому, що кінцевим об'єктом безпеки має бути не лише держава, а людина. Якщо держава формально захищена, але громадяни страждають від бідності, насильства, дискримінації, хвороб або відсутності прав, то таку ситуацію не можна вважати безпечною.

Концепція людської безпеки істотно розширила уявлення про зміст безпекової політики, однак водночас поставила перед дослідниками й практиками питання про межі самого поняття безпеки. На це звертав увагу Р. Паріс, який підкреслював, що людська безпека має значний нормативний потенціал, оскільки дозволяє поставити в центр політики потреби, права й гідність людини. Водночас він застерігав від надмірної широти цього підходу: якщо будь-яка соціальна, економічна чи гуманітарна проблема автоматично визнається питанням безпеки, то поняття втрачає аналітичну чіткість і практичну придатність [23]. Це застереження є важливим для формування державної політики, оскільки безпекові стратегії мають бути достатньо широкими, щоб враховувати реальні загрози для людини й суспільства, але водночас не повинні перетворюватися на безмежний перелік усіх можливих проблем розвитку. Утім, попри цю методологічну складність, людська безпека залишається важливим інструментом аналізу тих загроз, які не завжди помітні в межах традиційного державно-центричного підходу. Саме на цьому наголошував Е. Ньюман, розглядаючи людську безпеку як критичну перспективу, що дозволяє виявляти структурні джерела небезпеки. До них належать бідність, соціальна нерівність, репресії, дискримінація, соціальне

виключення, слабкість прав людини та обмежений доступ до базових можливостей [24]. У цьому сенсі національна безпека не може зводитися лише до оборони території або захисту державних інститутів. Вона також має включати соціально-гуманітарний вимір, пов'язаний із якістю життя, рівнем захищеності громадян, справедливістю суспільних відносин і здатністю держави гарантувати базові права.

Значення такого підходу особливо зростає в умовах сучасних збройних конфліктів, які суттєво відрізняються від класичних міждержавних війн. М. Калдор, М. Мартін і С. Селчоу підкреслювали, що людська безпека є особливо актуальною в умовах «нових війн», де межа між військовим і цивільним, внутрішнім і зовнішнім, державним і недержавним насильством стає дедалі більш розмитою [25]. У таких конфліктах безпека цивільного населення, доступ до гуманітарної допомоги, захист прав людини, запобігання насильству проти вразливих груп і підтримання соціальної згуртованості стають не другорядними, а центральними питаннями безпекової політики.

Звідси випливає, що людська безпека безпосередньо пов'язана з поняттям національної стійкості. Якщо суспільство травмоване, роз'єднане, позбавлене довіри до інститутів і не має доступу до базових послуг, воно стає вразливішим не лише до внутрішніх криз, а й до зовнішнього впливу, пропаганди, дестабілізації та повторного насильства. Тому захист цивільного населення, гуманітарна стійкість, соціальна згуртованість, підтримка постраждалих груп і довіра до державних інституцій мають розглядатися як складові національної безпеки, а не лише як елементи соціальної або гуманітарної політики. Для України концепція людської безпеки має особливе значення у зв'язку з повномасштабною війною, масовим внутрішнім переміщенням населення, руйнуванням критичної та соціальної інфраструктури, травматизацією суспільства, втратами серед цивільного населення, а також потребою в реінтеграції ветеранів, військовослужбовців, постраждалих громад і деокупованих територій [26]. У цих умовах національна безпека не може обмежуватися лише військовим виміром, навіть

попри його очевидну пріоритетність. Вона має також охоплювати політики відновлення, психологічної підтримки, соціальної справедливості, захисту людської гідності, доступу до базових послуг і відновлення довіри між громадянами та державою. Отже, концепція людської безпеки доповнює традиційне розуміння національної безпеки, надаючи йому виразного соціального й гуманітарного змісту. Вона не заперечує значення обороноздатності держави, захисту територіальної цілісності чи ефективності державних інститутів, однак наголошує, що кінцевою метою безпекової політики є не сама держава як абстрактна структура, а людина – її життя, права, гідність, добробут і можливості для відновлення та розвитку.

Саме такий зсув фокусу створює підґрунтя для подальшого критичного осмислення безпеки, адже постає питання: чи завжди держава, яка декларує захист безпеки, справді захищає людину. Це питання перебуває в центрі уваги критичних безпекових студій, які ставлять під сумнів традиційне уявлення про безпеку як захист держави будь-якою ціною. На відміну від підходів, що розглядають державу переважно як головного гаранта безпеки, критичні дослідники звертають увагу на те, що держава сама може бути джерелом небезпеки для власних громадян. Це особливо помітно в авторитарних, репресивних або слабко підзвітних політичних режимах, де риторика безпеки може використовуватися для виправдання політичного переслідування, обмеження свобод, надмірного контролю, насильства або виключення окремих соціальних груп із політичного та правового простору.

У цьому сенсі критичні безпекові студії пропонують розглядати безпеку не лише як захищеність від зовнішнього ворога, а як захищеність людини від структурного насильства, несправедливості, дискримінації, бідності, політичного свавілля та інших форм примусу. Вони зміщують увагу з того «як захистити державу» на «кого саме захищає безпекова політика, чий інтереси вона відображає і хто може постраждати від рішень, ухвалених в ім'я безпеки». Така постановка проблеми є особливо важливою, оскільки дозволяє виявляти приховані асиметрії влади, нерівність доступу до захисту та ризику,

пов'язані з надмірною концентрацією повноважень у руках державних інститутів.

Одним із найвпливовіших представників цього напрямку є К. Бут, який запропонував розуміти безпеку як емансипацію, тобто звільнення людей від тих обмежень, які не дозволяють їм повною мірою реалізовувати свій потенціал [27]. У такому трактуванні безпека не зводиться до виживання або фізичного захисту. Вона передбачає створення умов, за яких людина може жити без страху, примусу, системного приниження, соціального виключення та постійної залежності від свавільних рішень влади чи інших сильних акторів. Тому безпека в критичній перспективі тісно пов'язана зі свободою, справедливістю, рівністю можливостей і людською гідністю. Такий підхід суттєво змінює розуміння ролі держави у сфері національної безпеки. Держава залишається необхідним інститутом захисту суспільства, однак її дії мають оцінюватися не лише за критерієм ефективності, а й за критерієм легітимності, правомірності та відповідності демократичним цінностям. Інакше кажучи, навіть формально результативні безпекові заходи можуть бути проблемними, якщо вони супроводжуються порушенням прав людини, непропорційним застосуванням сили, непрозорістю рішень або виключенням суспільства з процесу контролю за владою.

Саме тому критичний підхід має особливе значення для демократичних держав. Він нагадує, що безпека не повинна перетворюватися на універсальне виправдання для свавілля влади, демонтажу демократичних процедур або звуження громадянських свобод. У кризових умовах держава справді може потребувати швидких і жорстких рішень, однак навіть тоді ці рішення мають залишатися правово визначеними, пропорційними, контрольованими та обмеженими в часі. В іншому разі безпекова політика починає підривати саме ті цінності й інститути, які вона покликана захищати.

Водночас критичне переосмислення безпеки відкрило простір для аналізу не лише політичних чи соціальних джерел небезпеки, а й тих загроз, які пов'язані з умовами існування людини та суспільства загалом.

Так, екологічна безпека посідає важливе місце в сучасному розумінні національної безпеки, оскільки природні та кліматичні процеси дедалі частіше впливають на стабільність держав і суспільств. Зміна клімату, деградація довкілля, дефіцит води, продовольчі кризи та природні катастрофи можуть не лише погіршувати якість життя населення, а й створювати передумови для соціальної напруги, міграції, економічних втрат і політичної нестабільності. Відомий вчений Т. Гомер-Діксон у своїх наукових працях наголошує, що екологічна нестача здатна посилювати конфліктний потенціал суспільства, особливо за умов слабких інститутів і нерівного доступу до ресурсів [28]. Водночас екологічні чинники не слід розглядати як прямі й автоматичні причини війн. Їх доцільніше трактувати як мультиплікатори ризиків, які загострюють уже наявні соціальні, економічні та політичні проблеми.

У цьому ж контексті Дж. Барнетт і В. Аджер розглядали зміну клімату як загрозу людській безпеці, оскільки вона впливає на засоби існування, доступ до ресурсів, здатність громад адаптуватися та підтримувати соціальну стабільність [29]. Екологічна безпека, таким чином, показує, що стійкість держави залежить не лише від політичних чи військових чинників, а й від здатності управляти природними ресурсами, запобігати довгостроковим ризикам і забезпечувати безпечні умови життя населення. Водночас екологічні загрози майже завжди мають економічні наслідки: вони впливають на виробництво, інфраструктуру, енергетику, продовольчі системи, бюджетні витрати та соціальну стабільність. Саме тому наступним важливим виміром національної безпеки є економічна безпека, яка визначає спроможність держави підтримувати розвиток, ресурсну самодостатність, фінансову стабільність і здатність протидіяти внутрішнім та зовнішнім економічним шокам.

Економічна безпека є фундаментальною складовою національної безпеки, оскільки саме економічна спроможність визначає здатність держави підтримувати оборону, забезпечувати соціальну стабільність, фінансувати роботу інститутів і зберігати зовнішньополітичну автономію. Економічно

слабка держава є більш вразливою до зовнішнього тиску, внутрішніх криз, соціального невдоволення та залежності від інших акторів.

У широкому розумінні економічна безпека охоплює фінансову стійкість, енергетичну незалежність, технологічний розвиток, захист критичних галузей, стабільність ринку праці, продовольчу безпеку та здатність держави виконувати свої стратегічні функції навіть в умовах війни, санкцій, глобальних криз або порушення ланцюгів постачання. Тобто йдеться не лише про темпи економічного зростання, а про стійкість економічної системи до шоків і здатність забезпечувати базові потреби держави та суспільства. Важливий внесок у розуміння зв'язку між економікою і безпекою зробили П. Колліер і А. Гоффлер, які, аналізуючи економічні причини громадянських конфліктів, показали, що економічні стимули, ресурсна залежність, нерівність і слабкість державних інститутів можуть створювати умови для насильства [30]. У цьому сенсі економічна політика є не лише інструментом розвитку, а й засобом запобігання безпековим ризикам. Зменшення нерівності, диверсифікація економіки, прозоре управління ресурсами та підтримка зайнятості можуть знижувати конфліктний потенціал суспільства.

У сучасних умовах економічна безпека дедалі більше залежить від зовнішніх взаємозв'язків: глобальних ринків, фінансових потоків, торговельних обмежень, санкційної політики, доступу до технологій і стабільності міжнародних ланцюгів постачання. Для держави важливо не лише бути інтегрованою у світову економіку, а й уникати критичної залежності від окремих постачальників, ринків або технологічних платформ. Особливої ваги це набуває під час війни, коли економічна стійкість безпосередньо впливає на обороноздатність, бюджетну стабільність, функціонування критичної інфраструктури та здатність суспільства витримувати тривалу кризу. Отже, економічна безпека поєднує питання розвитку, стійкості, ресурсної автономії та здатності держави діяти в умовах невизначеності. Водночас сучасна економіка дедалі більше залежить від цифрових технологій, інформаційних систем, електронних фінансів,

автоматизованого управління виробництвом та цифрової інфраструктури. Це означає, що економічна стійкість уже неможлива без захисту цифрового простору, оскільки цифровізація суспільства радикально змінила природу національної безпеки. Кіберпростір став новим середовищем конфліктів, у якому атаки можуть бути спрямовані на державні реєстри, фінансову систему, енергетику, транспорт, медіа, виборчі процеси та критичну інфраструктуру.

Кіберпростір у сучасних умовах перетворився на окреме середовище конфліктів, у якому загрози можуть бути спрямовані не лише проти військових об'єктів, а й проти цивільної та управлінської інфраструктури держави. Кібератаки здатні порушувати роботу державних реєстрів, фінансової системи, енергетики, транспорту, медіа, виборчих процесів та об'єктів критичної інфраструктури. Саме тому кібербезпека сьогодні розглядається як невід'ємна складова національної безпеки, оскільки від стійкості цифрових систем залежить безперервність функціонування держави, економіки та суспільства.

Особливість кіберзагроз полягає в тому, що вони часто мають невидимий, транскордонний та асиметричний характер. На відміну від традиційних загроз, кібератаки не завжди супроводжуються фізичним вторгненням або очевидним джерелом походження. Це ускладнює ідентифікацію нападника, встановлення відповідальності та вибір адекватної форми реагування. Л. Гансен і Г. Ніссенбаум доводили, що кібербезпека має власну логіку безпеки, оскільки поєднує технологічні, політичні та символічні виміри загроз [31]. Іншими словами, кібератака може бути не лише технічним втручанням у роботу системи, а й політичним сигналом, інструментом тиску або способом підриву довіри до державних інститутів.

Водночас аналіз кіберзагроз потребує концептуальної точності. Так, Т. Рід звертав увагу на те, що поняття «кібервійна» часто використовується надто широко, через що різні за масштабом і наслідками явища (від шпигунства та хакерських атак до саботажу критичної інфраструктури) можуть необґрунтовано позначатися одним терміном [32]. Такий підхід

створює ризик політичного перебільшення загроз і може призводити до неадекватних управлінських рішень. Тому державна політика у сфері кібербезпеки має спиратися не лише на безпекову риторику, а й на чітку класифікацію кіберінцидентів, оцінку ризиків, технічну кіберстійкість, спроможність до реагування та міжнародну координацію.

Поряд із кібербезпекою важливе місце посідає інформаційна безпека, яка охоплює захист суспільства від дезінформації, пропаганди, маніпулятивних кампаній, втручання у виборчі процеси, психологічних операцій та атак на суспільну довіру [33]. Якщо кіберзагрози переважно спрямовані на цифрову інфраструктуру та інформаційні системи, то інформаційні загрози впливають насамперед на свідомість громадян, громадську думку, легітимність державних інститутів і здатність суспільства до консолідації.

Сучасне розуміння національної безпеки неможливе без урахування соціальної згуртованості. Суспільство, у якому існує високий рівень довіри, солідарності, громадянської участі й готовності до взаємодопомоги, є значно стійкішим до криз. Дж. Най показав значення «м'якої сили» як здатності досягати цілей через привабливість цінностей, культури та політичної моделі, а не лише через примус або матеріальні стимули [34]. У внутрішньому вимірі це означає, що легітимність держави, привабливість демократичного порядку та довіра до інститутів є ресурсами національної безпеки. Соціальна фрагментація, поляризація, нерівність, дискримінація, маргіналізація окремих груп і недовіра до влади створюють вразливості, які можуть бути використані зовнішніми або внутрішніми деструктивними акторами.

З позицій публічного управління концепція безпеки має важливе значення для аналізу того, як органи влади визначають пріоритети безпеки, формують стратегії, комунікують ризики та забезпечують баланс між безпекою і свободою. Вона дозволяє побачити, що безпекова політика є не лише технічним процесом реагування на загрози, а й політичним процесом визначення того, які проблеми визнаються найважливішими, які ресурси

мобілізуються для їх розв'язання та які обмеження можуть вважатися допустимими в ім'я захисту суспільства. національна безпека є не лише сферою стратегічного планування, а й комплексною системою вироблення, реалізації, моніторингу й оцінювання державної політики. Враховуючи сказане, логічним є перехід від теоретичного визначення безпеки до аналізу того, як ця категорія розкривається з позиції державної політики в сфері національної безпеки.

1.2. Еволюція державної політики в сфері національної безпеки в Україні

Дослідження еволюції державної політики в сфері національної безпеки України потребує розгляду цього процесу як складної трансформації способу мислення держави про власне виживання, суверенітет, територіальну цілісність і місце в міжнародному безпековому середовищі. Національна безпека в українському випадку не була сталою категорією, зміст якої сформувався одночасно з проголошенням незалежності. Навпаки, її політичне, правове та інституційне наповнення поступово змінювалося під впливом внутрішніх державотворчих викликів, зовнішньополітичних орієнтацій, економічних криз, трансформації воєнних загроз, російської агресії, євроатлантичної інтеграції та зростання ролі невійськових чинників безпеки. Саме тому аналіз державної політики у цій сфері доцільно здійснювати крізь призму не лише ухвалених законів, стратегій, воєнних доктрин чи указів Президента України, а насамперед через зміну управлінської логіки, тобто через те, як держава в різні історичні періоди визначала джерела загроз, розподіляла відповідальність між інституціями, формувала пріоритети захисту національних інтересів і вибудовувала механізми реагування на безпекові виклики.

Формування державної політики в сфері національної безпеки України доцільно розглядати як процес поступового переходу від початкового

інституційного самоствердження держави до комплексної моделі національної стійкості. Такий підхід дає змогу вийти за межі формального опису нормативно-правових актів і побачити глибшу закономірність: на кожному етапі розвитку незалежної України безпекова політика відображала рівень зрілості державних інститутів, характер політичного режиму, якість стратегічного планування та реалістичність оцінки зовнішніх загроз. Інакше кажучи, еволюція цієї політики була не лінійною й не рівномірною, а суперечливою, фрагментарною та часто реактивною. Українська держава впродовж тривалого часу не стільки випереджала загрози, скільки адаптувалася до них уже після того, як вони набували критичного характеру. Саме ця особливість визначила специфіку розвитку національної безпеки України як сфери публічного управління.

У 1990-х роках управлінська логіка безпекової політики була переважно установчою, оскільки головним завданням новопосталої держави було правове, інституційне та символічне закріплення власного суверенного існування. Україна успадкувала від радянської системи значний військовий, інфраструктурний і кадровий потенціал, однак не мала цілісної національної системи стратегічного управління безпекою, орієнтованої на власні державні інтереси. Тому першочерговим змістом політики цього періоду стало створення базових елементів державності: формування Збройних Сил України, органів розвідки й контррозвідки, прикордонної служби, системи захисту державної таємниці, механізмів цивільного контролю, правового режиму оборони, а також конституційного закріплення повноважень органів влади у сфері національної безпеки [35]. У цей період держава переважно відповідала на питання, якими інституціями вона має володіти, щоб бути суб'єктом міжнародних відносин і гарантом власної територіальної цілісності. Разом із тим установчий характер безпекової політики 1990-х років мав істотні обмеження. Формальне створення інститутів не завжди супроводжувалося виробленням сталої стратегічної культури, здатної адекватно оцінювати довгострокові загрози. Україна перебувала в умовах економічної кризи,

політичної нестабільності, складного процесу розподілу повноважень між гілками влади та пошуку зовнішньополітичної ідентичності [36]. Унаслідок цього національна безпека часто розумілася передусім як питання військового будівництва або охорони державного суверенітету в класичному правовому сенсі, тоді як ширші аспекти (енергетична залежність, інформаційний вплив, економічна вразливість, корупція, регіональні дисбаланси, гуманітарна політика) ще не були належно інтегровані в єдину систему безпекового планування [37; 38]. Таким чином, перший етап формування політики національної безпеки заклав необхідну правову та інституційну основу, однак не сформував повною мірою дієвого механізму стратегічного передбачення й превентивного реагування.

У 2000-х роках державна політика в сфері національної безпеки почала набувати декларативно-стратегічного характеру. Це означало, що держава вже не обмежувалася лише створенням базових інститутів, а дедалі активніше намагалася формулювати цілі, принципи, пріоритети й напрями безпекової політики у спеціалізованих доктринальних і стратегічних документах. У цей час посилюється значення понять «національні інтереси», «загрози національній безпеці», «сектор безпеки і оборони», «стратегічне планування», «європейська та євроатлантична інтеграція». Однак ця стратегічність значною мірою залишалася декларативною, оскільки не завжди забезпечувалася відповідними ресурсами, інституційною узгодженістю та політичною послідовністю. Держава формулювала амбітні безпекові орієнтири, проте їх практична реалізація часто стримувалася суперечностями між різними центрами ухвалення рішень, слабкістю координації та залежністю від поточної політичної кон'юнктури [39]. Особливою рисою цього періоду була фрагментованість безпекової політики та її залежність від коливань зовнішньополітичного курсу. Україна перебувала між різними моделями безпекової самоідентифікації: з одного боку, декларувалося прагнення до інтеграції з європейськими та євроатлантичними структурами, з іншого зберігалися спроби балансування між Заходом і Російською Федерацією. Така

багатовекторність знижувала визначеність стратегічного планування, ускладнювала реформування сектору безпеки і оборони та створювала простір для зовнішнього впливу на внутрішні політичні процеси. У результаті безпекова політика не завжди була зорієнтована на реальну трансформацію спроможностей держави, а часто виконувала функцію політичної декларації або дипломатичного сигналу [40; 41]. Саме в цей період особливо помітною стала невідповідність між проголошеними цілями та інституційною здатністю їх досягати.

Утім, на нашу думку, не можна зводити 2000-ті роки лише до періоду непослідовності, оскільки саме тоді поступово формувався понятійний і нормативний каркас, який згодом став основою глибших реформ. Держава накопичувала досвід стратегічного планування, розширювала розуміння безпеки за межі суто військового виміру, починала враховувати загрози в економічній, енергетичній, інформаційній та соціально-політичній сферах. Проте ці процеси ще не мали достатньої системності. Безпекова політика залишалася значною мірою роз'єднаною між окремими секторами публічного управління, а координаційна роль центральних органів влади не забезпечувала повної інтеграції оборонних, правоохоронних, розвідувальних, дипломатичних, економічних та інформаційних інструментів. Отже, цей етап можна охарактеризувати як перехідний: Україна вже усвідомлювала потребу в стратегічній політиці національної безпеки, але ще не мала достатньо сталої політичної волі та інституційної спроможності для її послідовного впровадження.

Після 2014 року відбулася принципова зміна управлінської логіки державної політики в сфері національної безпеки. Анексія Автономної Республіки Крим, початок збройної агресії Російської Федерації на сході України та поява комплексних гібридних загроз зруйнували попередні уявлення про можливість збереження безпеки через політику балансування або нормативні декларації. Безпекова політика перейшла до воєнно-кризової моделі, у якій головним завданням стало не лише формальне гарантування

суверенітету, а практичне забезпечення здатності держави до оборони, мобілізації ресурсів, міжнародної коаліційної підтримки, реформування сектору безпеки і оборони та протидії багатомірній агресії. Відтепер національна безпека почала сприйматися не як абстрактна категорія державної політики, а як питання фізичного виживання держави [42].

Воєнно-кризова модель після 2014 року суттєво змінила пріоритети публічного управління. На перший план вийшли відновлення боєздатності Збройних Сил України, створення нових силових і оборонних спроможностей, реформування системи командування, розвиток територіальної оборони, посилення розвідувальних і контррозвідувальних органів, захист інформаційного простору, протидія диверсійній діяльності, енергетична безпека та дипломатична мобілізація міжнародної підтримки [43]. Саме після 2014 року євроатлантична інтеграція перетворилася з одного з можливих зовнішньополітичних напрямів на системний орієнтир реформування сектору безпеки і оборони. Співпраця з НАТО, адаптація до стандартів Альянсу, розвиток демократичного цивільного контролю, удосконалення оборонного планування, підвищення взаємосумісності Збройних Сил України з арміями держав-партнерів стали не лише питаннями міжнародної політики, а й інструментами внутрішньої модернізації держави. У цьому контексті національна безпека почала осмислюватися як результат інституційної якості: ефективності управління, прозорості процедур, професіоналізації кадрів, спроможності до міжвідомчої координації та здатності держави навчатися в умовах війни. Проте навіть у цей період реформування залишалося нерівномірним, оскільки швидкість змін у різних складових сектору безпеки і оборони була неоднаковою.

Особливе значення після 2014 року мало усвідомлення гібридного характеру загроз [44]. Російська агресія продемонструвала, що сучасна війна не обмежується застосуванням регулярних військ, а включає інформаційні операції, кібератаки, економічний тиск, енергетичний шантаж, політичну дестабілізацію, використання агентурних мереж, маніпулювання історичною

пам'яттю та підтримку внутрішніх конфліктів. Це вимагало від України переосмислення самої архітектури національної безпеки. Якщо раніше окремі напрями політики могли існувати відносно автономно, то в умовах гібридної війни вони мали бути поєднані в єдину систему реагування. Інформаційна безпека, кіберзахист, енергетична незалежність, економічна стійкість і суспільна консолідація стали не допоміжними, а центральними складовими захисту державності.

Після 2022 року, в умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації, державна політика в сфері національної безпеки остаточно трансформувалася в політику національної стійкості. Це означає, що безпека почала розумітися як здатність не лише відбивати воєнний напад, а й забезпечувати безперервність функціонування держави, економіки, критичної інфраструктури, системи публічного управління, соціальних послуг, інформаційного простору та міжнародної взаємодії в умовах екстремального навантаження. Повномасштабна війна виявила, що виживання держави залежить від синхронної роботи багатьох систем: оборонної, фінансової, енергетичної, логістичної, дипломатичної, гуманітарної, цифрової, медичної та комунікаційної [45]. Тому політика національної безпеки перестала бути відокремленою галуззю публічного управління й перетворилася на інтегральний принцип функціонування держави загалом.

У межах цієї нової логіки оборона, економіка, інформаційна безпека, кіберзахист, критична інфраструктура, людський капітал і міжнародна підтримка стали елементами єдиного механізму національного спротиву. Збройні Сили України та інші складові сектору безпеки і оборони залишилися ядром протидії агресії, однак їх ефективність почала прямо залежати від здатності держави забезпечувати мобілізацію ресурсів, стабільність фінансової системи, виробництво й постачання озброєння, функціонування енергетики, захист цифрових сервісів, підтримку населення, евакуацію, відновлення пошкоджених територій та стратегічну комунікацію із суспільством і міжнародними партнерами. Таким чином, повномасштабна

війна завершила перехід від вузького секторного розуміння безпеки до її всеохопного, міжсекторального й суспільно-державного трактування. Важливим наслідком цього переходу стало посилення значення людського капіталу як чинника національної безпеки. Якщо на ранніх етапах незалежності безпека переважно асоціювалася з інститутами, територією, кордонами та військовою інфраструктурою, то в умовах повномасштабної війни стало очевидно, що стійкість держави значною мірою визначається якістю суспільної солідарності, довірою до інституцій, готовністю громадян до участі в обороні, професійністю управлінських кадрів, спроможністю місцевого самоврядування, психологічною витривалістю населення та здатністю нації зберігати політичну єдність. Тому сучасна політика національної безпеки України дедалі більше поєднує класичні оборонні інструменти з гуманітарними, соціальними, освітніми, демографічними та комунікаційними механізмами.

У цьому контексті еволюція державної політики в сфері національної безпеки України засвідчує не лише зміну нормативних документів, а й поступове переосмислення самої природи державної спроможності. Від початкового створення інституцій незалежної держави Україна пройшла шлях до усвідомлення необхідності стратегічного планування, далі до кризової мобілізації перед обличчям зовнішньої агресії, а згодом до формування комплексної системи національної стійкості. Однак цей шлях був нерівномірним і значною мірою запізним. Багато реформ, які могли бути реалізовані превентивно, фактично набували незворотного характеру лише під тиском війни. Саме тому історія розвитку безпекової політики України є водночас історією інституційного дорослішання держави та історією високої ціни, сплаченої за несвоєчасність частини стратегічних рішень.

Отже, державна політика України у сфері національної безпеки еволюціонувала від установчої моделі 1990-х років через декларативно-стратегічну модель 2000-х і воєнно-кризову модель після 2014 року до моделі національної стійкості після 2022 року. Проведений аналіз доводить, що кожен

етап був зумовлений конкретними історичними обставинами, але водночас кожен наступний етап виявляв обмеження попереднього. Так, установча модель створила інститути, але не забезпечила достатньої стратегічної глибини; декларативно-стратегічна модель сформулювала пріоритети, але не завжди наповнила їх практичним змістом; воєнно-кризова модель мобілізувала державу перед загрозою агресії, але діяла в умовах уже наявного збройного конфлікту. Сучасна модель національної стійкості, що формується після 2022 року, стала відповіддю на повномасштабну війну й водночас найбільш комплексним підходом до безпеки за весь період незалежності. Саме така затримана, нерівномірна, але дедалі глибша інституціоналізація безпекової політики підтверджує тезу про історичну запізнілість частини реформ у сфері національної безпеки України [46].

Здійснений аналіз вітчизняних нормативно-правових актів підтверджує, що українська державна політика в сфері національної безпеки формувалася хвилеподібно: спочатку через базові закони про оборону, Збройні Сили, Службу безпеки України, оперативно-розшукову діяльність, державну таємницю, Раду національної безпеки і оборони, воєнний і надзвичайний стан; згодом через документи, що визначали засади внутрішньої та зовнішньої політики, участь у міжнародних операціях, прикордонний контроль і спеціальний зв'язок; нарешті через сучасні стратегічні акти щодо національної, воєнної, економічної, інформаційної, кібернетичної, державної та морської безпеки. Така послідовність свідчить, що розвиток політики національної безпеки України був не одномоментним актом, а тривалим переходом від правового оформлення державності до побудови складної системи стратегічного управління загрозами (Додаток Б).

Перший етап цієї еволюції розпочався одразу після проголошення незалежності й був спрямований на створення мінімально необхідних правових умов для існування України як суверенної держави: Закон України «Про оборону України» заклав основу організації оборони, визначив її як функцію держави та створив правовий фундамент для формування оборонної

політики [47]; Закон України «Про Службу безпеки України» інституціоналізував спеціальний орган, відповідальний за захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного й оборонного потенціалу від розвідувально-підривної діяльності та інших загроз [48]; Закон «Про Раду національної безпеки і оборони України» визначив правові засади діяльності координаційного органу при Президентові України, що мало надати безпековій політиці міжвідомчого й стратегічного характеру [49].

Разом з тим, рання безпекова політика України мала істотну внутрішню суперечність: правова інституціоналізація державності випереджала вироблення цілісної стратегічної доктрини. Україна мала закони про оборону, армію, спецслужби, державну таємницю, оперативно-розшукову діяльність, але не мала достатньо усталеного бачення того, яким має бути її місце між Росією, Заходом, пострадянським простором і євроатлантичними структурами. Саме тому безпекова політика перших десятиліть незалежності значною мірою поєднувала юридичне утвердження суверенітету з політичною інерцією, багатовекторністю та обережним балансуванням. Дослідження української зовнішньої політики того періоду показують, що відсутність чіткої стратегічної визначеності між західним і російським напрямками не була випадковою, а відображала структурну інерцію пострадянської державності, обмеженість інституційної спроможності й суперечливість політичних еліт [50]. Така стратегічна невизначеність безпосередньо впливала і на політику національної безпеки. Україна формально декларувала захист суверенітету та територіальної цілісності, однак її безпекова модель тривалий час не була повністю зорієнтована ані на самодостатню оборонну спроможність, ані на повноцінну інтеграцію до колективних систем безпеки. Зовнішньополітична «невизначена позиція» між Росією і Заходом створювала простір для ситуативних рішень, залежності від політичної кон'юнктури та недооцінки довгострокових ризиків [51]. У такому контексті ранні нормативні акти виконували переважно установчу функцію: вони створювали органи,

процедури й компетенції, але ще не забезпечували повної стратегічної синхронізації між оборонною, розвідувальною, економічною, інформаційною та зовнішньополітичною складовими безпеки.

Конституція України стала принциповою точкою легітимації національної безпеки як конституційної функції держави [52]. Вона закріпила засади суверенітету, територіальної цілісності, правового порядку, поділу влади, прав людини й демократичної організації державної влади. З позиції національної безпеки Конституція дала не лише загальноправову рамку, а й критерій легітимності безпекової політики: захист держави не може бути відокремлений від захисту конституційного ладу, прав і свобод людини, демократичного характеру влади. Саме тому подальший розвиток безпекового законодавства мав спиратися не лише на силові чи оборонні міркування, а й на конституційний баланс між захистом держави та обмеженням можливого свавілля державної влади.

Особливе значення в ранній нормативній архітектурі мали Закон України «Про Збройні Сили України» [53], Закон України «Про державну таємницю» [54], Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» [55] і Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» [56]. Перший із них закріпив правову основу функціонування основного військового інструмента захисту держави, другий створив режим охорони секретної інформації, третій визначив механізми негласного виявлення й припинення загроз, четвертий сформував процедури реагування на кризові ситуації невійськового характеру. З позиції національної безпеки ці акти дали державі базові інструменти примусу, захисту інформації та кризового управління. Водночас їхня ефективність залежала від наявності підзвітності, правового контролю та міжвідомчої координації, оскільки без цих умов силові повноваження можуть перетворюватися не на гарантію безпеки, а на джерело інституційної закритості.

Другий етап пов'язаний із поступовою спробою перейти від набору окремих законів до формування загальної рамки державної політики в сфері

національної безпеки. Закон України «Про основи національної безпеки України» [57], який згодом втратив чинність, був важливим кроком у цьому напрямі, оскільки вперше намагався системно визначити національні інтереси, загрози та напрями державної політики у сфері безпеки. Його значення полягало не стільки в досконалості практичного механізму, скільки в самому переході від вузького секторного законодавства до комплексного бачення безпеки. У науковому аналізі еволюції стратегій національної безпеки України підкреслюється, що саме економічний вимір безпеки поступово почав розглядатися як одна з умов реальної державної спроможності, адже без ресурсної, фінансової та виробничої бази декларації про безпеку залишаються політично недостатніми [58].

Однак законодавча рамка 2003 року не змогла повністю подолати фрагментарність управління. Її слабким місцем була декларативність, недостатня операціоналізація пріоритетів і залежність реалізації від політичної волі. Україна мала нормативне визначення загроз, але не мала достатньо сталої системи стратегічного планування, моніторингу, оцінювання політики, ресурсного забезпечення й відповідальності за невиконання безпекових рішень. Саме тому державна політика залишалася реактивною: вона частіше відповідала на вже наявні кризи, ніж запобігала їм. У цьому сенсі правова еволюція не автоматично означала управлінську зрілість, оскільки між ухваленням стратегічних документів і створенням реальної інституційної спроможності зберігався значний розрив. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [59] в цій логіці мав подвійне значення. З одного боку, він намагався унормувати стратегічні напрями державного розвитку, зокрема у сфері зовнішньої політики, оборони й безпеки. З іншого боку, політичний контекст його ухвалення відображав збереження багатовекторності та обережності щодо євроатлантичної інтеграції. З позиції національної безпеки такий підхід створював ризик: держава визначала загальні напрями, але не завжди забезпечувала їхню сумісність із реальною структурою загроз. У період до 2014 року це призводило до недооцінки

російського ревізійнізму, інформаційного впливу, агентурного проникнення, енергетичної залежності й вразливості сектору оборони.

Політичний режим кінця 2010-х – початку 2014 року загострив проблему інституційної якості безпекової політики. Концентрація влади, корупційні практики, ослаблення демократичної підзвітності й використання державних інститутів у вузькогрупових інтересах безпосередньо знижували здатність держави до стратегічного реагування. Аналіз режиму В. Януковича показує, що слабкість демократичних інститутів і патримоніальні практики управління створювали вразливість держави не лише в політичному, а й у безпековому сенсі [60]. Це означає, що до 2014 року проблема національної безпеки України полягала не лише в зовнішніх загрозах, а й у внутрішній незавершеності державного будівництва, недовірі до інститутів і недостатній професіоналізації сектору безпеки.

Третій етап еволюції розпочався у 2014 році, коли анексія Криму, збройний конфлікт на Донбасі та російська гібридна агресія радикально змінили природу української безпекової політики. Відтепер безпека перестала бути переважно нормативною або декларативною сферою й стала питанням фізичного виживання держави. Це спричинило переоцінку попередніх стратегічних припущень: багатовекторність втратила переконливість, партнерство з Росією перестало бути безпековим ресурсом, а європейська та євроатлантична інтеграція набула значення не лише зовнішньополітичного вибору, а й способу посилення інституційної, оборонної та цивілізаційної стійкості України. Війна також вплинула на національну ідентичність, посиливши відчуття політичної окремішності України та суспільну підтримку державності [61].

Водночас 2014 рік показав глибину розриву між формальними інститутами безпеки й реальною готовністю держави до війни. Значну роль у стабілізації ситуації відіграли добровольчі батальйони, волонтерські мережі, громадянське суспільство та горизонтальні форми мобілізації. Вони частково компенсували слабкість державних інститутів, забезпечуючи армію

ресурсами, інформацією, логістикою та суспільною підтримкою. Наукові дослідження ролі волонтерів у постмайданній оборонній реформі підкреслюють, що громадянське суспільство фактично виконувало частину функцій, які мала б виконувати держава [62]. З позиції публічного управління це мало амбівалентне значення: з одного боку, суспільна мобілізація посилила національну безпеку; з іншого боку, вона виявила структурні дефіцити самої держави.

У цей час європейська підтримка реформ сектору безпеки в Україні мала значення, однак її ефективність залежала від внутрішньої політичної волі, інституційної спроможності та готовності українських органів влади не лише приймати зовнішні рекомендації, а й упроваджувати їх у практику управління [63]. Питання західних рекомендацій і української спроможності їх реалізувати залишалося одним із центральних у цей період. Оборонна реформа вимагала не лише закупівель, навчань чи структурних змін у військовому управлінні, а й зміни самої культури планування, підзвітності та взаємодії між політичним і військовим рівнями. Дослідження реформ сектору безпеки України вказують, що західні поради були важливим ресурсом модернізації, проте їхнє впровадження стикалося з бюрократичною інерцією, кадровими проблемами, дефіцитом ресурсів і політичною конкуренцією [64].

Ключовим нормативним актом став Закон України «Про національну безпеку України» [65], який значно чіткіше визначив засади державної політики в сфері національної безпеки і оборони, склад сектору безпеки і оборони, принципи демократичного цивільного контролю, стратегічне планування, розмежування повноважень і роль основних суб'єктів. Офіційна база Верховної Ради України підтверджує чинність цього закону, а його зміст є центральним для сучасної організації сектору безпеки й оборони України. З наукової позиції цей закон слід оцінювати як спробу перевести українську політику національної безпеки з режиму ситуативного реагування до режиму інституційно впорядкованого стратегічного управління. Особливо важливим у Законі стало закріплення демократичного цивільного контролю. З позиції

національної безпеки це означає, що ефективність сектору безпеки не повинна досягатися ціною закритості, невідповідності або автономізації силових структур від суспільства. Навпаки, контроль, парламентська участь, прозорість у межах допустимого, цивільне керівництво, правова визначеність і відповідність стають не зовнішнім обмеженням безпеки, а її внутрішньою умовою. Це особливо важливо для Служби безпеки України, розвідки, оборонного планування та правоохоронних органів, оскільки демократична легітимність підвищує довіру суспільства до безпекових рішень. Сучасні дослідження реформи безпекових служб України показують, що адаптація до демократичних норм ЄС і НАТО є складним, але необхідним чинником зміцнення сектору безпеки [66].

Після 2014 року державна політика України дедалі більше формувалася під впливом гібридної війни. Її особливість полягала в тому, що військова агресія поєднувалася з інформаційними операціями, кібератаками, економічним тиском, політичним впливом, диверсіями, підтримкою нелегальних збройних формувань і дипломатичним запереченням відповідальності. Концепт гібридної війни допомагає пояснити, чому традиційна оборонна політика вже не могла бути достатньою: держава мусила одночасно захищати фронт, інформаційний простір, фінансову систему, критичну інфраструктуру, міжнародну легітимність і суспільну єдність [67]. У цьому сенсі еволюція безпекової політики України стала переходом від секторального управління загрозами до комплексного управління багатовимірним конфліктом. Але, водночас поняття гібридної війни не слід використовувати некритично. Частина дослідників наголошує, що надмірне розширення цієї дефініції може приховувати конкретні механізми агресії та підміняти аналітичну точність політично зручною риторикою [68]. Для України це має практичне значення: державна політика має не просто проголошувати гібридність загроз, а класифікувати їх, визначати відповідальних суб'єктів, розмежовувати військові, розвідувальні, інформаційні, кібернетичні та економічні інструменти реагування.

Конфлікт на Донбасі виявив ще одну особливість сучасної безпекової політики: боротьба за контроль над територією супроводжувалася боротьбою за політичну лояльність, соціальний вплив, адміністративне управління, економічні ресурси та інформаційні наративи. У дослідженнях конкурентного впливу Росії та України щодо Донбасу показано, що конфлікт не зводився лише до військового виміру, а містив логіку змагання за контроль над населенням, інституціями та локальними мережами влади [69]. Зважаючи на це, інформаційний вимір став одним із найдинамічніших напрямів безпекової політики.

Російська агресія супроводжувалася кампаніями дезінформації, маніпуляціями в соціальних мережах, спробами делегітимізувати українську державу, дискредитувати Збройні Сили, послабити підтримку України за кордоном і поляризувати суспільство. Дослідження інформаційної війни навколо України показує, що держава, медіа та громадянське суспільство стали взаємопов'язаними учасниками боротьби з цифровою дезінформацією [70]. Саме тому ухвалена Стратегія інформаційної безпеки [71] мала важливе значення: вона сформувала політичну й управлінську рамку для протидії інформаційним загрозам, розвитку стратегічних комунікацій, захисту інформаційного простору та взаємодії держави із суспільством; офіційний текст указу визначає інформаційну безпеку як одну з найважливіших функцій держави та передбачає план заходів, щорічне звітування і наукове супроводження реалізації стратегії.

Паралельно з інформаційним напрямом розвивалася політика кібербезпеки. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [72] створив спеціальну правову рамку для захисту національних інтересів у кіберпросторі, визначення суб'єктів кібербезпеки та координації їхньої діяльності. Подальша Стратегія кібербезпеки України [73] закріпила кібербезпеку як один із пріоритетів системи національної безпеки. Науковий аналіз кібероперацій у контексті російсько-української війни показує, що кібератаки можуть впливати на перебіг бойових і політичних подій не

ізолювано, а в поєднанні з воєнними, інформаційними й психологічними діями [74]. Тому політика кібербезпеки України еволюціонувала від технічного захисту інформаційних систем до ширшої моделі цифрової стійкості держави.

Новий якісний етап почався із затвердження Стратегії національної безпеки України [75], яка засвідчила спробу поєднати оборону держави з людським, суспільним і демократичним вимірами безпеки. До того, Стратегія також започаткувала розроблення ряду спеціалізованих стратегічних документів, що деталізують окремі сфери безпеки, що мало принципове значення для управління: загальна стратегія задавала політичну рамку, а секторальні стратегії конкретизують цілі, завдання, суб'єктів, плани реалізації та механізми моніторингу. Указ Президента про внесення змін до Стратегії національної безпеки додатково посилив напрям інтегрованого управління державним кордоном, що свідчить про подальше уточнення стратегічної рамки відповідно до змін безпекового середовища [76]. Отже, еволюція політики проявляється не лише у створенні нових актів, а й у постійному коригуванні стратегічної архітектури.

Стратегія забезпечення державної безпеки, введена в дію Указом Президента №56/2022 [77] незадовго до повномасштабного вторгнення, конкретизувала загрози державній безпеці, напрями державної політики, роль СБУ, розвідувальних, правоохоронних та інших органів, а також зробила акцент на проактивному підході й управлінні ризиками.

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації у 2022 році стало найрадикальнішим випробуванням усієї системи державної політики в сфері національної безпеки України. Воно показало, що ключовим чинником виживання є не лише військова сила, а комплексна національна стійкість: здатність державних органів зберігати керованість, громадян – підтримувати спротив, економіки – функціонувати в умовах шоку, дипломатії – мобілізувати міжнародну підтримку, а суспільства – не втратити політичної єдності. Саме в цей момент стало очевидно, що українське суспільство є не пасивним об'єктом

державної безпекової політики, а її активним співтворцем. Включеність громадян, волонтерський рух, місцеве самоврядування, територіальна оборона, бізнес, цифрові спільноти та діаспора стали складовими загальнонаціонального спротиву. Дослідження коренів української стійкості наголошує, що суспільна суб'єктність існувала ще до повномасштабного вторгнення, але після 2022 року вона стала одним із визначальних ресурсів безпеки [78].

Стратегія морської безпеки України [79] стала показовою для новітнього етапу цієї еволюції. Вона відображає усвідомлення того, що Чорне й Азовське моря, морське узбережжя, судноплавство, порти, річкова логістика, свобода навігації та морська економіка є не периферійними питаннями, а складовими воєнно-політичної та економічної стабільності держави. Офіційний текст указу наголошує, що Україна протидіє широкомасштабній агресії, зокрема з морських напрямків, а відновлення контролю над морськими просторами та гарантування безпеки морських шляхів є життєво важливими для держави .

Отже, аналіз нормативних актів із файлу НПА та доданих сучасних актів показує, що кожна група документів виконувала власну функцію в еволюції національної безпеки. У сукупності ці акти засвідчують, що Україна поступово перейшла від фрагментарного безпекового законодавства, орієнтованого переважно на закріплення базових інститутів державності, до стратегічної екосистеми національної безпеки, у межах якої оборонна, інформаційна, кібернетична, економічна, енергетична, гуманітарна та зовнішньополітична складові дедалі більше розглядаються як взаємопов'язані елементи єдиної системи захисту національних інтересів. Водночас еволюція державної політики в сфері національної безпеки України не є завершеною. Її подальший розвиток залежить від здатності поєднати воєнну ефективність із довгостроковою інституційною стійкістю, оперативне реагування на загрози зі стратегічним плануванням, централізоване управління в умовах війни з демократичним цивільним контролем, а мобілізаційний потенціал суспільства з професійною спроможністю органів публічної влади.

Саме тому на сучасному етапі особливого значення набуває не лише зміст нормативно-правових актів, а й те, яким чином закріплені в них цілі, принципи та пріоритети реалізуються через конкретні управлінські механізми. Наявність стратегій, концепцій, законів і програм сама по собі ще не гарантує належного рівня національної безпеки, якщо вони не забезпечені дієвими інституціями, ефективними процедурами координації, ресурсним наповненням, системою моніторингу, контролю та відповідальності. У цьому сенсі нормативна база виступає лише формальною основою державної політики, тоді як її реальна результативність визначається структурою та якістю функціонування механізмів, за допомогою яких держава виявляє загрози, ухвалює рішення, мобілізує ресурси, координує суб'єктів сектору безпеки і оборони та забезпечує виконання стратегічних завдань.

З огляду на сказане вище, подальше дослідження потребує переходу від аналізу еволюції державної політики в сфері національної безпеки до розкриття її внутрішньої державно-управлінської архітектури через конкретні механізми.

1.3. Структура механізмів державної політики в сфері національної безпеки

Концепція національної безпеки, яка на початковому етапі формувалася як політична доктрина в Україні, з часом набула практичної реалізації через встановлення і визначення ключових напрямів державної діяльності у цій сфері. Її розвиток супроводжувався створенням та вдосконаленням спеціального законодавства, що стало логічним продовженням адаптації до динамічних умов внутрішнього й зовнішнього середовища. Головними чинниками для цього процесу виступають правові рамки, які регламентують функції державних інституцій, а також організаційні механізми, призначені для забезпечення ефективного функціонування відповідних національних структур та органів управління. Існують численні внутрішні та зовнішні

фактори, які мають значний вплив на Україну, створюючи потенційні ризики для ескалації напруження, а також для дестабілізації внутрішньополітичної та соціально-економічної ситуації в державі. Зокрема, ці фактори безпосередньо стосуються проблем, пов'язаних із воєнним конфліктом на території нашої держави, спровокованим РФ. Ці обставини не тільки ускладнюють почуття стабільності всередині країни, але й суттєво впливають на міжнародний клімат безпеки, загострюючи напруженість у ширшому геополітичному контексті. Таким чином, стає очевидною нагальна потреба в осмисленні стратегічних напрямів державної політики, спрямованих на зміцнення національної безпеки. Це передбачає комплексний підхід, який має враховувати як поточні виклики, так і потенційні загрози з боку зовнішніх і внутрішніх джерел, забезпечуючи при цьому систематичне та ефективне реагування [80]. У цьому контексті особливого значення набуває питання не лише визначення сутності національної безпеки, а й з'ясування тих механізмів, за допомогою яких держава забезпечує її практичну реалізацію.

Формування та впровадження державної політики в сфері національної безпеки в Україні можна вважати одним із ключових завдань у забезпеченні ефективного управління суспільством, яке перебуває в процесі трансформації. Реалії української політичної практики свідчать про те, що успішна реалізація державної політики у цій сфері потребує чіткої технології, здатної охопити цілий спектр питань, пов'язаних із розробкою та втіленням доктрин, стратегій, концепцій і програм. Така технологія має бути інтеграційною за своєю природою, оскільки саме вона забезпечує поєднання всіх складових політичної активності держави. Водночас, її розробка і застосування потребує базування на міцних теоретичних принципах і врахуванні історичного досвіду, що дає змогу об'єктивно оцінювати виклики, формувати стратегії та забезпечувати стабільну роботу механізмів публічного управління в контексті збереження національної безпеки.

Слід зазначити, що національна безпека України підтримується комплексною і спеціалізованою діяльністю різноманітних суспільних

інститутів. Вони зосереджують свою роботу на формуванні, зміцненні та постійному вдосконаленні необхідних умов і факторів, які виступають гарантіями стабільної та ефективної життєдіяльності українського народу. Ця діяльність включає широкий спектр заходів, спрямованих на захист стратегічних інтересів країни та забезпечення гармонійного функціонування всіх сфер суспільного життя. Відповідно, сукупність таких інститутів утворює комплексну, взаємопов'язану систему, яка відповідає за організацію, підтримку та розвиток національної безпеки України, адаптуючись до нових викликів і ризиків сучасного світу.

З огляду на багатовимірний характер національної безпеки, у науковій літературі пропонуються різні підходи до визначення її внутрішньої структури. Одним із таких підходів є позиція О. Власюка, яка дає змогу систематизувати основні напрями забезпечення національної безпеки. Ми поділяємо думку вченого, який вважає, що в системі національної безпеки можна визначити кілька ключових структурних складників [37, с.31; 80]:

«– державно-політичний аспект, спрямований на збереження територіальної цілісності України, захист непорушності її кордонів, відстоювання внутрішніх і зовнішніх інтересів держави, зміцнення її позицій на міжнародній арені, а також забезпечення стабільності державно-політичного ладу, попередження неконституційних спроб його зміни чи ліквідації. Цей аспект також охоплює захист прав і свобод громадян, забезпечення виживання у надзвичайних ситуаціях, таких як катастрофи чи стихійні лиха, та мінімізацію їх наслідків;

– соціально-економічний аспект, який передбачає підтримку стійкості соціально-економічної системи країни, вдосконалення структури національної економіки, захист від внутрішніх і зовнішніх економічних загроз, а також подолання кризових явищ в економічній та соціальній сферах;

– національно-культурний аспект, що спрямований на узгодження інтересів громадян усіх національностей, які проживають в Україні, запобігання міжнаціональним конфліктам чи ворожнечі. Він також передбачає

реалізацію ефективної демографічної та міграційної політики для гармонізації національних і соціальних відносин, відродження та розвиток духовних і матеріальних цінностей нації, а також підвищення рівня освіти населення;

– екологічний аспект, метою якого є впровадження механізмів запобігання деградації довкілля та його оздоровлення, турбота про громадське здоров'я, створення таких соціально-правових та економічних умов, які унеможливають завдання шкоди навколишньому середовищу з боку інших держав, їхніх структур або приватних осіб;

– інформаційний аспект, актуальність якого зумовлена поступовим переходом світу до глобального інформаційного суспільства. Країнам, які своєчасно не реагують на виклики сучасної інформаційної доби, доводиться працювати в режимі надолуження, що суттєво обмежує їх здатність реалізовувати власні національні інтереси у повному обсязі» [37, с.31].

Отже, структурно-функціональні складові національної безпеки відображають ті сфери, у яких формується стійкість держави, суспільства й людини, тоді як механізми державної політики характеризують способи управлінського впливу держави на ці сфери. Саме тому подальший аналіз має бути спрямований на з'ясування того, за допомогою яких політичних, правових, організаційних, економічних, соціальних, адміністративних, інформаційних і технологічних інструментів держава забезпечує їхню узгоджену реалізацію.

державна політика в сфері національної безпеки формується і реалізується через відповідну систему механізмів, які забезпечують її планування, організацію, ресурсне наповнення, правове регулювання та практичне виконання. Структура механізмів державної політики в сфері національної безпеки являє собою складну, систематизовану й багаторівневу систему, яка об'єднує основні елементи, що взаємодіють між собою для забезпечення реалізації стратегічних цілей держави щодо захисту національних інтересів, гарантування життєздатності суспільства та стійкості державного ладу (рис.1.1.).

Рис.1.1. Структурно-функціональні складові забезпечення національної безпеки

Джерело: укладено автором

Представлена структура демонструє, що забезпечення національної безпеки має комплексний характер і передбачає взаємодію низки складових, кожна з яких виконує окрему функцію, але водночас є частиною єдиної системи державного реагування на загрози. Як бачимо, система національної безпеки є багаторівневою та охоплює сукупність взаємопов'язаних елементів, кожен із яких виконує окрему, але водночас інтегровану функцію в загальному процесі захисту держави, суспільства й громадянина. Її зміст не можна зводити лише до діяльності силових структур або ухвалення нормативно-правових актів, оскільки національна безпека формується на перетині інституційної спроможності, правового регулювання, управлінської координації, ресурсного забезпечення, суспільної участі та міжнародного партнерства.

Насамперед варто звернути увагу на ті складові, які забезпечують організаційну основу функціонування всієї системи національної безпеки. Провідне місце в цій системі посідає інституційно-організаційний компонент, який охоплює органи державної влади, спеціалізовані відомства,

координаційні органи, консультативно-дорадчі структури та інші суб'єкти, на які покладено функції планування, координації, реалізації й контролю заходів у сфері національної безпеки. Йдеться не лише про формальну наявність відповідних установ, а й про їхню здатність діяти узгоджено, оперативно обмінюватися інформацією, уникати дублювання повноважень і забезпечувати єдність управлінських рішень у кризових умовах [80; 81].

Не менш значущим елементом виступає нормативно-правове забезпечення, яке створює юридичну основу функціонування всієї системи безпеки. До нього належать закони України, укази Президента, постанови Кабінету Міністрів, рішення Ради національної безпеки і оборони, міжнародні договори, стратегічні та програмні документи. Саме через правові акти визначаються повноваження суб'єктів безпеки, порядок їхньої взаємодії, принципи захисту суверенітету й територіальної цілісності, а також напрями реалізації державної політики у цій сфері. Водночас нормативно-правова база забезпечує легітимність управлінських рішень, що ухвалюються у сфері національної безпеки, особливо в умовах воєнного стану, кризових ситуацій або виникнення нових типів загроз. Її значення полягає також у тому, що вона уніфікує діяльність різних органів державної влади та запобігає фрагментарності у прийнятті безпекових рішень. Крім того, постійне оновлення правового регулювання дає змогу адаптувати систему національної безпеки до змін міжнародного середовища, технологічного розвитку та трансформації характеру сучасних загроз. Отже, нормативна база виконує не лише регулятивну, а й стратегічно-орієнтаційну функцію, оскільки задає рамки й цілі безпекової діяльності [80; 82].

Разом із тим наявність правових норм і визначених інституцій сама по собі не гарантує ефективного реагування на безпекові виклики. Для цього необхідний дієвий управлінський компонент, який забезпечує практичну організацію процесів планування, координації та контролю. Управлінський компонент пов'язаний із процесами формування, реалізації, моніторингу та коригування державної політики в сфері національної безпеки. Він передбачає

розроблення стратегій, планів, програм і оперативних рішень, а також оцінювання їхньої ефективності. У цьому контексті особливого значення набувають аналіз ризиків, прогнозування загроз, міжвідомча координація, кризове планування та здатність державних інституцій швидко змінювати управлінські підходи відповідно до динаміки безпекового середовища. Саме управлінський компонент забезпечує перехід від загальних політичних цілей до конкретних адміністративних дій, спрямованих на захист національних інтересів. Його ефективність залежить від якості інформаційно-аналітичного забезпечення, професійності управлінських кадрів і чіткості процедур ухвалення рішень. В умовах війни та постійної трансформації загроз цей компонент набуває особливої ваги, оскільки від швидкості й узгодженості управлінських рішень залежить здатність держави запобігати кризам або мінімізувати їх наслідки. Крім того, управлінський компонент виконує інтеграційну функцію, поєднуючи діяльність різних суб'єктів сектору безпеки і оборони в єдину систему державного реагування [80].

Реалізація управлінських рішень у сфері національної безпеки можлива лише за умов наявності достатніх ресурсів. Саме тому окреме місце в системі забезпечення безпеки посідає ресурсний компонент. Ресурсне забезпечення є одним із ключових складників системи національної безпеки, оскільки саме воно створює практичні умови для реалізації визначених державою безпекових завдань. Його зміст охоплює фінансові, матеріально-технічні, кадрові, інформаційні, логістичні та інфраструктурні можливості, необхідні для підтримання належного рівня обороноздатності, функціонування органів сектору безпеки і оборони та реагування на потенційні загрози. Навіть за наявності якісно розроблених стратегій і програм їх виконання буде неможливим без достатнього фінансування, сучасного технічного оснащення, підготовлених фахівців, стабільної роботи критичної інфраструктури та здатності держави швидко мобілізувати необхідні ресурси у кризових умовах. Особливої ваги цей компонент набуває під час воєнного стану, коли потреби безпекового сектору постійно зростають і вимагають оперативного

перерозподілу бюджетних, виробничих та організаційних спроможностей. Водночас результативність ресурсного забезпечення залежить не лише від кількості наявних ресурсів, а й від ефективності їх планування, раціонального використання, прозорого контролю та спрямування на найбільш пріоритетні напрями захисту національних інтересів [80].

Водночас сучасне розуміння національної безпеки не обмежується діяльністю державних органів і ресурсним забезпеченням сектору безпеки й оборони. Важливим чинником стійкості держави є залучення суспільства, налагодження ефективної комунікації та формування довіри між владою і громадянами. Концепція національної безпеки передбачає активну участь суспільства у забезпеченні її фундаментальних основ, тому особливе значення надається соціально-комунікативному компоненту, який охоплює взаємодію органів державної влади з громадянським суспільством, волонтерськими організаціями, експертним середовищем, медіа та громадянами. Така взаємодія може реалізовуватися через проведення громадських консультацій, освітніх ініціатив, залучення населення до заходів з цивільного захисту, участь у підтримці сил оборони, добровільну допомогу правоохоронним структурам і формування культури відповідального ставлення до питань безпеки [80].

У кризових ситуаціях особливо важливою є ефективна комунікація між органами влади та суспільством. Своєчасне інформування населення у таких умовах сприяє зниженню рівня панічних настроїв, посиленню довіри до дій влади та забезпеченню координації суспільних зусиль. Соціально-комунікативний компонент також дозволяє враховувати специфічні потреби громад, які безпосередньо відчувають наслідки безпекових викликів, зокрема пов'язаних із воєнними діями, примусовою евакуацією, руйнуванням критичної інфраструктури чи гуманітарними кризами. Виходячи з цього, соціально-комунікативний компонент слід вважати одним із найважливіших елементів національної стійкості, який інтегрує публічне управління, активність громадянського суспільства та довіру населення в цілісну систему забезпечення національної безпеки.

Окрім внутрішніх складових, система національної безпеки України значною мірою залежить і від зовнішнього середовища. У сучасних умовах жодна держава не може ефективно протидіяти комплексним загрозам без міжнародної підтримки та участі у спільних безпекових форматах. Міжнародне співробітництво забезпечує включення України до ширшого регіонального та глобального безпекового простору через взаємодію з міжнародними організаціями, стратегічними партнерами, союзниками та безпековими об'єднаннями. Така співпраця охоплює обмін розвідувальною та аналітичною інформацією, участь у спільних навчаннях, координацію санкційної політики, отримання військової, фінансової й технічної допомоги, адаптацію до міжнародних стандартів, а також вироблення спільних підходів до подолання регіональних і глобальних загроз.

Отже, система національної безпеки України постає як складна інтегрована конструкція, у межах якої інституційні, правові, управлінські, ресурсні, суспільні та міжнародні елементи взаємодіють між собою й забезпечують цілісність державної політики у цій сфері. Саме така багатокомпонентна побудова дає змогу поєднувати стратегічне планування з оперативним реагуванням, централізоване управління з участю суспільства, внутрішні ресурси держави з потенціалом міжнародної підтримки. У результаті формується здатність не лише відповідати на вже наявні виклики, а й завчасно створювати умови для підтримання політичної стабільності, суспільної єдності, функціонування критично важливих сфер життя та довгострокової стійкості держави.

Після розгляду основних структурно-функціональних складових забезпечення національної безпеки доцільно перейти до аналізу конкретних механізмів, через які реалізується державна політика у цій сфері. Саме ці механізми відображають практичні способи впливу держави на безпекове середовище та забезпечують виконання визначених стратегічних завдань. Ми підтримуємо думку А. Мурашко, який вважає, що структура механізмів державної політики в сфері національної безпеки включає в себе політичний,

організаційний, інформаційний, економічний, правовий, соціальний та адміністративний механізми [83, с.365]. Однак, на нашу думку, структура механізмів державної політики в сфері національної безпеки, запропонована може бути значно вдосконалена шляхом включення в неї технологічного механізму, який ґрунтується на активному використанні сучасних науково-технічних досягнень для посилення захисту національної безпеки держави (рис.1.2.).

Рис.1.2. Структура механізмів державної політики в сфері національної безпеки

Джерело: укладено автором на основі [83]

Запропонована структура дає змогу розглядати механізми державної політики в сфері національної безпеки як взаємопов'язану систему, у межах якої кожен механізм виконує власну функцію, але водночас доповнює інші елементи. Тому подальший аналіз доцільно здійснювати шляхом послідовної характеристики кожного з таких механізмів.

Першочергове значення серед таких механізмів має політичний механізм, оскільки саме він визначає загальний курс держави у сфері національної безпеки та формує внутрішні й зовнішні передумови для реалізації безпекової політики. На нашу думку, політичний механізм

державної політики в сфері національної безпеки слід розглядати як цілісну систему політичних, дипломатичних, стратегічно-комунікаційних та координаційних дій, за допомогою яких держава формує внутрішні й зовнішні умови для захисту національних інтересів [80]. Зміст зазначеного механізму не обмежується лише ухваленням політичних рішень або декларуванням зовнішньополітичних пріоритетів, а охоплює практичну діяльність органів державної влади, спрямовану на консолідацію суспільства, забезпечення міжнародної підтримки, посилення обороноздатності, недопущення політичної ізоляції держави та створення сприятливого міжнародного середовища для протидії загрозам [84]. У цьому контексті політичний механізм виступає важливим інструментом перетворення стратегічних цілей національної безпеки на конкретні політико-управлінські дії [85]. Особливого значення цей механізм набуває в умовах збройної агресії проти України, коли питання національної безпеки безпосередньо пов'язані не лише з військовою спроможністю держави, а й із рівнем її міжнародної суб'єктності. Для України політичний механізм виконує функцію мобілізації зовнішньої підтримки, формування міжнародної коаліції союзників, посилення санкційного тиску на державу-агресора, просування української позиції в міжнародних організаціях, а також забезпечення легітимності дій держави у сфері оборони та захисту державного кордону. Саме завдяки політичним і дипломатичним інструментам Україна має можливість не лише реагувати на наявні загрози, а й впливати на міжнародний порядок денний, привертаючи увагу світової спільноти до питань відновлення територіальної цілісності, безпеки кордонів, відповідальності агресора та гарантій довгострокового миру.

На нашу думку, головною метою політичного механізму є створення таких внутрішньодержавних і міжнародних передумов, за яких потенційні та реальні загрози національній безпеці України можуть бути своєчасно виявлені, нейтралізовані або мінімізовані. У сфері захисту державного кордону це має особливе значення, оскільки кордон є не лише юридичною лінією розмежування державного суверенітету, а й простором концентрації

воєнних, міграційних, контрабандних, диверсійних, інформаційних та інших ризиків [86; 87]. Тому політичний механізм у цій сфері спрямований на забезпечення належної взаємодії між органами державної влади, сектором безпеки і оборони, дипломатичними установами, міжнародними партнерами та прикордонними інституціями суміжних держав.

Реалізація політичного механізму відбувається передусім через забезпечення сталої політичної підтримки України з боку Європейського Союзу, Сполучених Штатів Америки, Великої Британії, Канади, держав НАТО та інших стратегічних партнерів. Така підтримка має багатовимірний характер і включає дипломатичне визнання справедливості української позиції, надання військової та фінансової допомоги, посилення санкцій проти Російської Федерації, підтримку євроінтеграційного та євроатлантичного курсу України, участь у відновленні критичної інфраструктури та зміцнення інституційної спроможності сектору безпеки і оборони [88]. Водночас політична підтримка міжнародних партнерів є не лише зовнішнім ресурсом, а й чинником внутрішньої стійкості, оскільки вона підвищує довіру до стратегічного курсу держави та створює додаткові гарантії її безпекового розвитку [89]. Водночас, не менш важливим напрямом є активізація співпраці України з міжнародними організаціями, зокрема Організацією Об'єднаних Націй, НАТО, ОБСЄ, Радою Європи, Європейським Союзом та іншими регіональними й глобальними інституціями. Через ці майданчики Україна отримує можливість порушувати питання порушення державного суверенітету, незаконної окупації територій, милітаризації тимчасово окупованих регіонів, загроз прикордонній безпеці, порушень міжнародного гуманітарного права та необхідності посилення міжнародно-правового тиску на агресора. Така діяльність сприяє формуванню міжнародного консенсусу щодо підтримки України й одночасно обмежує можливості держави-агресора легітимізувати власні дії.

Якщо політичний механізм визначає стратегічний напрям і загальні пріоритети державної політики, то організаційний механізм забезпечує їхнє

практичне втілення через побудову відповідної системи управління, координації та взаємодії суб'єктів безпеки. Організаційний механізм державної політики в сфері національної безпеки доцільно розглядати як цілісну систему управлінських інструментів, методів, засобів, процедур і важелів впливу, за допомогою яких забезпечується практична реалізація безпекових завдань держави. Його основне призначення полягає у своєчасному виявленні, попередженні, локалізації та поступовому усуненні потенційних і реальних загроз, які можуть негативно впливати на національні інтереси, суверенітет, територіальну цілісність і стабільність України. Реалізація цього механізму відбувається через системні перетворення у сфері забезпечення національної безпеки, спрямовані на пристосування державних інституцій до сучасних викликів, зокрема воєнних, інформаційних, кібернетичних, економічних і соціальних загроз. Водночас організаційний механізм передбачає удосконалення системи публічного управління, оптимізацію діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони, посилення міжвідомчої координації та усунення дублювання функцій між окремими органами влади. Важливим аспектом його функціонування є реформування сектору безпеки з метою підвищення його ефективності, оперативності, професійності та здатності діяти в умовах кризових ситуацій. Крім того, цей механізм забезпечує узгодженість стратегічного планування з практичними діями, що дозволяє державі швидше реагувати на зміни безпекового середовища. Саме завдяки організаційному механізму формується належний порядок взаємодії між державними органами, військовими формуваннями, правоохоронними структурами та іншими суб'єктами, залученими до гарантування національної безпеки України.

Поряд з організаційним забезпеченням особливого значення набуває інформаційний вимір національної безпеки. Це зумовлено тим, що сучасні загрози дедалі частіше реалізуються не лише у військовій чи економічній площині, а й через вплив на інформаційний простір, суспільну свідомість і систему комунікацій. Інформаційний механізм державної політики в сфері

національної безпеки можна розглядати як комплекс взаємопов'язаних заходів, інструментів і процедур, за допомогою яких держава забезпечує захист інформаційного простору, суспільної свідомості та ключових комунікаційних процесів. Його дія спрямована на охорону інтелектуального потенціалу суспільства, соціально-політичної стабільності, морально-етичних засад, національної ідентичності та ціннісних орієнтирів, що мають важливе значення для стійкого розвитку держави. Такий механізм покликаний створювати умови для безперервного й ефективного функціонування суспільних інститутів навіть за наявності зовнішніх або внутрішніх інформаційно-психологічних впливів, спрямованих на дестабілізацію держави. Особливого значення він набуває в умовах гібридної війни, коли інформаційні атаки, пропаганда, маніпуляції, дезінформація та психологічний тиск використовуються як інструменти послаблення державної стійкості. У межах цього механізму важливу роль відіграють стратегічні комунікації, інформаційна безпека, медіаграмотність населення, захист критичної інформаційної інфраструктури та своєчасне поширення достовірної інформації. Його ефективність залежить від здатності державних органів оперативно виявляти інформаційні загрози, аналізувати їхній вплив на суспільство та формувати адекватні заходи реагування. Крім того, інформаційний механізм сприяє зміцненню довіри громадян до державних інституцій, консолідації суспільства та протидії спробам нав'язування ворожих наративів. У підсумку він виступає важливою складовою національної безпеки, оскільки забезпечує не лише захист інформаційного середовища, а й збереження суспільної єдності, політичної стабільності та цілісності держави [90].

При цьому, необхідно розуміти, що ефективне функціонування політичних, організаційних та інформаційних інструментів неможливе без належної економічної основи, оскільки саме економічний механізм забезпечує матеріальні та фінансові передумови для реалізації безпекової політики держави. Цей механізм доцільно розглядати як сукупність форм, методів,

інструментів і управлінських підходів, спрямованих на формування, акумуляцію, розподіл та раціональне використання фінансових, матеріальних і виробничих ресурсів держави. Основне призначення механізму полягає у забезпеченні належного рівня обороноздатності країни, стійкості національної економіки та спроможності сектору безпеки й оборони виконувати визначені завдання за будь-яких умов [80; 91]. У межах цього механізму особливого значення набуває стабільне фінансування Збройних Сил України, правоохоронних органів, розвідувальних структур, прикордонної служби, системи цивільного захисту та інших суб'єктів, залучених до гарантування національної безпеки. Економічний механізм також охоплює підтримку оборонно-промислового комплексу, розвиток стратегічних галузей виробництва, створення державних резервів і забезпечення критичної інфраструктури необхідними ресурсами. Важливою умовою його ефективності є прозоре та цільове використання бюджетних коштів, а також здатність держави оперативно перерозподіляти ресурси відповідно до змін безпекової ситуації. В умовах війни або кризових викликів цей механізм забезпечує економічну основу для мобілізаційних заходів, логістичного забезпечення, закупівлі озброєння, модернізації техніки та соціального захисту військовослужбовців. Крім того, він передбачає залучення міжнародної фінансової, матеріально-технічної та гуманітарної допомоги, що посилює спроможність держави протидіяти загрозам. Отже, економічний механізм є одним із базових елементів системи національної безпеки, оскільки саме від ресурсного забезпечення залежить реальна здатність держави захищати свій суверенітет, територіальну цілісність і національні інтереси.

Однак використання економічних, організаційних та інших ресурсів у сфері національної безпеки має здійснюватися в межах чітко визначеного правового поля. Тому важливе місце у структурі механізмів державної політики посідає правовий механізм державної політики в сфері національної безпеки, який функціонує як цілісна система законодавчих, нормативно-правових та міжнародно-правових актів, які визначають правові засади

захисту держави, суспільства й громадян [80]. Особливе значення в межах цього механізму мають міждержавні угоди України із сусідніми державами та міжнародними партнерами, оскільки вони регулюють питання безпеки державного кордону, територіальної цілісності, прикордонного режиму, співробітництва та взаємної допомоги. Завдяки таким угодам встановлюються правила функціонування спільного державного кордону, порядок його охорони, умови перетину, механізми обміну інформацією, а також процедури реагування на порушення чи спірні ситуації. Правовий механізм реалізується через підготовку, укладення, ратифікацію та практичне виконання міждержавних договорів, які створюють нормативну основу для узгоджених дій компетентних органів України та інших держав. Він також забезпечує чіткий розподіл повноважень між органами влади, прикордонними службами, правоохоронними структурами та іншими суб'єктами, залученими до охорони державного кордону [92]. Крім того, правове регулювання дозволяє запобігати конфліктам, протидіяти незаконній міграції, контрабанді, транскордонній злочинності та іншим загрозам прикордонній безпеці. У результаті цей механізм виступає важливим інструментом зміцнення міжнародної стабільності, розвитку добросусідських відносин і забезпечення надійного правового підґрунтя для захисту національних інтересів України.

Поряд із правовим регулюванням важливим чинником національної безпеки є соціальна згуртованість, громадянська активність і готовність суспільства брати участь у захисті держави. Саме ці аспекти розкривають зміст соціального механізму, який можна визначити як цілісну систему соціальних відносин, інститутів, управлінських процесів, практичних інструментів і форм громадської взаємодії, спрямованих на зміцнення суспільної стійкості. Його основне призначення полягає у залученні різних соціальних груп, громадських організацій, волонтерських рухів, місцевих громад і окремих громадян до реалізації заходів, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки. Такий механізм дає змогу поєднувати інтереси держави, суспільства та громадян, формуючи спільну відповідальність за захист суверенітету, територіальної

цілісності й стабільного розвитку України. Він сприяє консолідації суспільства, зменшенню соціальної напруги, посиленню довіри до державних інституцій та формуванню культури безпекової поведінки [80]. Важливим проявом соціального механізму є участь громадян у волонтерській діяльності, територіальній обороні, цивільному захисті, громадському контролі, інформаційній протидії дезінформації та підтримці військовослужбовців і постраждалого населення. Крім того, він забезпечує врахування потреб різних соціальних груп, зокрема внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, військовослужбовців, родин загиблих, мешканців прифронтових територій та інших категорій населення, які особливо вразливі до безпекових загроз. Соціальний механізм також передбачає координацію дій між органами державної влади, місцевим самоврядуванням, громадським сектором і населенням, що дозволяє оперативніше реагувати на кризові ситуації. Його ефективність значною мірою залежить від рівня громадянської активності, соціальної згуртованості, доступності комунікації між владою і суспільством та готовності громадян брати участь у вирішенні безпекових питань. У сучасних умовах цей механізм набуває особливого значення, оскільки саме суспільна єдність, взаємодопомога та довіра стають важливими чинниками національної стійкості [93]. Отже, соціальний механізм є невід'ємною складовою системи національної безпеки, яка забезпечує узгодження суспільних інтересів і мобілізацію громадського потенціалу для захисту держави.

Для того щоб соціальні, правові, економічні та організаційні заходи були реалізовані на практиці, необхідне належне адміністративне забезпечення, яке дозволяє перетворювати стратегічні цілі та нормативні приписи на конкретні управлінські рішення й дії. Адміністративний механізм державної політики в сфері національної безпеки доцільно розглядати як цілісну систему організаційних структур, управлінських процедур, адміністративних інструментів і ресурсів, за допомогою яких забезпечується практичне виконання стратегічних завдань безпекової політики [80]. Він спрямований на

координацію діяльності органів державної влади, сектору безпеки й оборони, місцевого самоврядування та інших суб'єктів, залучених до захисту національних інтересів України. У межах цього механізму визначаються повноваження відповідальних органів, порядок їхньої взаємодії, канали обміну інформацією, процедури ухвалення рішень і способи контролю за їх виконанням. Його функціонування забезпечує своєчасне реагування на потенційні та реальні загрози, підтримання державної стабільності, захист суверенітету, територіальної цілісності й громадської безпеки. Важливим елементом адміністративного механізму є планування, яке дозволяє заздалегідь визначати пріоритети, розподіляти ресурси, формувати програми дій і готувати органи управління до можливих кризових ситуацій. Не менш значущими є організація, координація та контроль, оскільки саме вони забезпечують узгодженість рішень між різними рівнями влади та запобігають дублюванню функцій [94]. У кризових умовах, зокрема під час війни, надзвичайних ситуацій або загроз критичній інфраструктурі, цей механізм набуває особливої ваги, адже від швидкості та якості адміністративних рішень залежить ефективність державного реагування. Адміністративний механізм також забезпечує зв'язок між стратегічними документами у сфері національної безпеки та їхнім практичним втіленням на центральному, регіональному й місцевому рівнях.

В умовах цифровізації, розвитку штучного інтелекту, кіберзагроз і високотехнологічного характеру сучасних конфліктів традиційні механізми державної політики потребують доповнення технологічним компонентом. Саме тому до структури механізмів національної безпеки доцільно включати технологічний механізм державної політики в сфері національної безпеки, який передбачає впровадження сучасних інноваційних розробок, цифрових інструментів і передових технологій, спрямованих на посилення стійкості держави перед зовнішніми та внутрішніми загрозами. Він охоплює кілька ключових напрямів, серед яких особливе значення мають кібербезпека, системи моніторингу та аналіз даних [80; 95]. Кібербезпека забезпечує захист

державних інформаційних ресурсів, мережевої інфраструктури, критично важливих об'єктів і цифрових сервісів від кібератак, несанкціонованого доступу, втручання та руйнування інформаційних систем. Для цього використовуються кіберзахисні протоколи, системи виявлення вторгнень, спеціалізоване програмне забезпечення та інші технічні засоби, що підтримують безперервне функціонування важливих державних ресурсів. Системи моніторингу передбачають застосування технологій постійного спостереження, збору й обробки даних у режимі реального часу. Використання дронів, супутникових знімків, сенсорних систем та автоматизованих платформ дає змогу своєчасно виявляти ризики, оцінювати рівень небезпеки та забезпечувати швидке реагування на потенційні загрози. Важливим складником технологічного механізму є аналіз даних, який ґрунтується на використанні Big Data, штучного інтелекту, машинного навчання та алгоритмічних моделей для прогнозування безпекових викликів і розроблення ефективних стратегій протидії [96]. Завдяки таким технологіям держава отримує можливість швидше оцінювати ситуацію, приймати обґрунтовані управлінські рішення та підвищувати загальну ефективність системи національної безпеки.

Разом із тим запропонована структура не повинна розглядатися як остаточна або незмінна, оскільки розвиток безпекового середовища постійно зумовлює появу нових підходів до класифікації механізмів державної політики. У цьому контексті заслуговує на увагу позиція дослідників, які виокремлюють додаткові механізми забезпечення національної безпеки. Зокрема, В. Філіппова говорить про стратегічний механізм, якому притаманні такі ключові риси, як стратегічна спрямованість, системність, динамічність і багатовимірна комплексність. Саме ці характеристики визначають його зміст, функціональне призначення та здатність відповідати сучасним викликам безпекового середовища. Стратегічна спрямованість цього механізму полягає в орієнтації на довгострокові цілі, перспективне планування та забезпечення сталого розвитку держави. Він передбачає врахування можливих змін у

зовнішньополітичному й внутрішньополітичному середовищі, прогнозування ризиків, визначення потенційних загроз і розроблення рішень, які мають значення не лише для поточного реагування, а й для майбутньої стабільності. Завдяки цьому стратегічний механізм дозволяє формувати цілісне бачення розвитку системи національної безпеки та своєчасно адаптувати її до нових умов. Системний характер стратегічного механізму проявляється в узгодженості його елементів, їхній взаємозалежності та спрямованості на досягнення спільної мети. Усі складові цього механізму функціонують не ізольовано, а як єдина організована система, у межах якої забезпечується координація дій, ефективне використання ресурсів і послідовність реалізації державної політики. Такий підхід дає змогу підвищити результативність заходів, спрямованих на захист національних інтересів і зміцнення безпеки держави [97].

Отже, ефективна побудова та належне функціонування механізмів державної політики в сфері національної безпеки мають ключове значення для захисту суверенітету, збереження територіальної цілісності та забезпечення стабільного розвитку України. Структура таких механізмів виступає важливим елементом публічного управління, оскільки саме через неї стратегічні цілі національної безпеки трансформуються у конкретні політичні, правові, організаційні, економічні, соціальні, адміністративні, інформаційні та технологічні заходи. Їх узгоджене функціонування створює передумови для своєчасного виявлення загроз, ефективного реагування на кризові ситуації, зміцнення суспільної єдності та захисту національних інтересів. У сучасних умовах особливого значення набуває здатність цих механізмів адаптуватися до нових викликів, зокрема воєнних, інформаційних, кібернетичних, економічних і соціальних. Саме тому подальше вдосконалення структури механізмів державної політики в сфері національної безпеки є необхідною умовою довгострокової стійкості держави, її розвитку та інтеграції у сучасний міжнародний безпековий простір.

Висновки до розділу 1

У першому розділі досліджено теоретичні засади державної політики в сфері національної безпеки, що дало змогу встановити її багатовимірний, системний та динамічний характер. Проведений аналіз свідчить, що національна безпека не може розглядатися лише як стан захищеності держави від воєнної агресії, вона постає як комплексна характеристика спроможності держави, суспільства та інститутів публічного управління забезпечувати суверенітет, територіальну цілісність, стабільність політичного порядку, захист прав людини, функціонування критичної інфраструктури, інформаційну стійкість і здатність до розвитку в умовах внутрішніх та зовнішніх загроз. Обґрунтовано, що еволюція наукового розуміння національної безпеки відбувалася від класичного державно-центричного та воєнно-стратегічного підходу до ширшого міждисциплінарного бачення. Розглянуті концептуальні підходи засвідчили, що безпека є не статичною категорією, а процесом постійного виявлення ризиків, нейтралізації загроз, мінімізації вразливостей і підтримання стійкості політичної системи. У такому розумінні національна безпека набуває не лише охоронного, а й управлінського змісту, оскільки відображає здатність держави організовувати взаємодію інститутів, ресурсів і суспільних сил для запобігання дестабілізації. Важливим результатом дослідження стало визначення національної безпеки як інтегрованої спроможності держави й суспільства зберігати керованість, функціональність, легітимність і розвитковий потенціал за умов стратегічної невизначеності.

Встановлено, що державна політика України у сфері національної безпеки формувалася поступово та нерівномірно, відображаючи як процес державотворення, так і зміну характеру загроз. Її еволюцію доцільно розглядати через послідовну зміну моделей: установчої моделі 1990-х років, спрямованої на формування базових інститутів суверенної держави; декларативно-стратегічної моделі 2000-х років, пов'язаної з нормативним

визначенням національних інтересів і безпекових пріоритетів; воєнно-кризової моделі після 2014 року, зумовленої російською агресією, анексією Криму та гібридними загрозами; а також моделі національної стійкості після 2022 року, що сформувалася в умовах повномасштабної війни. Така еволюція підтверджує, що українська безпекова політика тривалий час мала реактивний характер, однак під впливом воєнних викликів поступово перейшла до комплексного розуміння безпеки як умови виживання, спротиву, відновлення та довгострокового розвитку держави. Водночас встановлено, що кожен наступний етап не лише доповнював попередній, а й виявляв його обмеження, насамперед недостатність стратегічного передбачення, інституційної узгодженості та ресурсної готовності до масштабних криз.

Доведено, що сучасна державна політика України у сфері національної безпеки вже не може обмежуватися лише оборонною або силовою складовою. Її зміст охоплює воєнну, політичну, економічну, інформаційну, кібернетичну, соціальну, гуманітарну, екологічну, інституційну та міжнародну площини. Особливого значення набуває поєднання воєнної ефективності з демократичним цивільним контролем, стратегічного планування з оперативним реагуванням, централізованого управління в умовах війни з участю громадянського суспільства, а внутрішньої інституційної спроможності з міжнародною підтримкою. Саме така логіка дає змогу розглядати національну безпеку України як цілісну систему національної стійкості.

Розкрито структуру механізмів державної політики в сфері національної безпеки та встановлено, що її практична реалізація залежить від узгодженої взаємодії низки взаємопов'язаних механізмів. До них належать політичний, організаційний, інформаційний, економічний, правовий, соціальний, адміністративний і технологічний механізми. Кожен із них виконує окрему функцію: політичний визначає стратегічний курс і забезпечує міжнародну підтримку; організаційний формує систему координації суб'єктів безпеки; інформаційний спрямований на захист інформаційного простору та суспільної

свідомості; економічний забезпечує ресурсну основу безпекової політики; правовий створює нормативні межі діяльності; соціальний мобілізує суспільний потенціал; адміністративний забезпечує практичне виконання рішень; технологічний посилює здатність держави реагувати на кіберзагрози, аналізувати дані та використовувати сучасні цифрові інструменти. З'ясовано, що роз'єднане функціонування цих механізмів знижує результативність безпекової політики, тоді як їх узгодження формує основу для переходу від ситуативного реагування до системного управління безпековими ризиками.

Проведене дослідження засвідчило, що ефективна державна політика в сфері національної безпеки можлива лише за умови системного поєднання теоретично обґрунтованого розуміння безпеки, послідовної нормативно-інституційної еволюції та дієвої структури механізмів її реалізації. Національна безпека України в сучасних умовах виступає не окремим сектором державної діяльності, а інтегральною функцією публічного управління, що охоплює захист держави, суспільства й людини, забезпечення стійкості інститутів, мобілізацію ресурсів, розвиток міжнародного партнерства та адаптацію до нових типів загроз. Саме тому наступний розділ доцільно присвятити аналізу та оцінці сучасного стану державної політики в сфері національної безпеки України, що дасть змогу виявити її ключові досягнення, проблеми, інституційні обмеження та напрями подальшого вдосконалення.

Результати дослідження, викладені в першому розділі, висвітлено в таких публікаціях автора: «Роль органів місцевого самоврядування в забезпеченні національної безпеки України в умовах дії воєнного стану» [6], «Українська ідентичність і безпека України» [26], «Структура механізмів державної політики в сфері національної безпеки» [80], «Вплив країн – членів НАТО на військові дії в Україні» [88].

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

2.1. Інституційне забезпечення державної політики в сфері національної безпеки України

Інституційне забезпечення державної політики в сфері національної безпеки України на сучасному етапі доцільно розглядати не як формальну сукупність органів державної влади, а як багаторівневу систему розподілу функцій, відповідальності, ресурсів, процедур координації та каналів ухвалення рішень. Такий підхід дозволяє перейти від загального опису суб'єктів безпекової політики до аналізу їхньої фактичної ролі в умовах війни, коли ефективність інституцій вимірюється не лише нормативно закріпленими повноваженнями, а здатністю швидко реагувати на загрози, забезпечувати безперервність публічного управління, підтримувати обороноздатність, координувати дії між центральним і місцевим рівнями, а також інтегрувати внутрішні управлінські рішення з міжнародною підтримкою. У цьому сенсі інституційна архітектура національної безпеки виступає не допоміжним елементом державної політики, а її практичним каркасом, через який стратегічні цілі трансформуються у конкретні управлінські дії.

У сучасних наукових підходах до публічного управління у сфері національної та державної безпеки підкреслюється, що спроможність держави протидіяти загрозам залежить від якості політичного керівництва, адміністративної координації, міжвідомчої взаємодії, кадрового потенціалу та здатності інституцій адаптуватися до зміни безпекового середовища [98]. У дослідженні С. Ківалова також наголошено, що воєнний стан істотно змінює зміст публічного адміністрування у сфері національної безпеки, оскільки органи влади мають діяти не лише у звичайній правовій логіці, а й у режимі прискореного кризового реагування, підвищеної відповідальності та постійної взаємодії із суб'єктами сектору безпеки і оборони [99]. Отже, інституційне забезпечення безпекової політики України повинно оцінюватися через

критерій функціональної спроможності: наскільки кожен суб'єкт здатний виконувати свою роль у загальній системі національного спротиву, стійкості та відновлення.

Дослідження доводить, що базова адміністративна рамка функціонування цієї системи визначається загальними законами, що регламентують діяльність органів виконавчої влади. Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» встановлює правові засади організації, повноважень і порядку діяльності міністерств та інших центральних органів виконавчої влади [100]. Закон України «Про Кабінет Міністрів України» визначає уряд як вищий орган у системі органів виконавчої влади, який забезпечує проведення державної політики у відповідних сферах, організовує виконання законів і координує діяльність міністерств та інших органів виконавчої влади [101]. Звідси випливає, що інституційна архітектура національної безпеки не може бути відокремлена від загальної якості публічного управління: навіть найефективніші силові структури не здатні забезпечити довгострокову безпеку без належного бюджетного планування, кадрового управління, цифрової інфраструктури, логістики, правового супроводу та політичної координації.

Особливість сучасної інституційної архітектури полягає в тому, що вона функціонує в умовах правового режиму воєнного стану (рис.2.1.). Закон України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає надання органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування спеціальних повноважень, необхідних для відсічі збройної агресії, забезпечення національної безпеки та усунення загрози державній незалежності України [102]. Це означає, що звичайна адміністративна вертикаль доповнюється надзвичайним кризовим контуром управління, у межах якого підвищується роль військового командування, військових адміністрацій, спеціальних координаційних органів і прискорених процедур ухвалення рішень. Водночас воєнний стан не скасовує потреби в правовій визначеності, демократичному контролі та підзвітності, оскільки саме ці елементи забезпечують легітимність безпекової політики.

Рис.2.1. Суб'єкти і об'єкти державної політики в сфері національної безпеки

Джерело: укладено автором

Отже, в структурному вимірі сучасну інституційну архітектуру державної політики в сфері національної безпеки України доцільно поділити на три взаємопов'язані рівні:

Перший рівень – політико-стратегічний. До нього належать Президент України, Рада національної безпеки і оборони України, Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України. Саме цей рівень визначає стратегічний курс, ухвалює ключові політичні рішення, забезпечує правове оформлення безпекової політики, затверджує бюджетні та організаційні пріоритети, а також формує зовнішньополітичний і міжнародно-безпековий контур діяльності держави. Указ Президента України № 816/2025, яким затверджено структуру Апарату Ради національної безпеки і оборони України, демонструє функціональне посилення аналітичного, стратегічного, воєнного, мобілізаційного, інформаційного та територіального напрямів у діяльності цього інституційного центру [103]. Указ Президента України № 72/2022 про утворення Ставки Верховного Головнокомандувача додатково закріпив

спеціальний воєнний контур координації найважливіших питань оборони держави [104].

Другий рівень – виконавчо-операційний. Його утворюють Міністерство оборони України, Генеральний штаб, Збройні Сили України, Служба безпеки України, розвідувальні органи, Міністерство внутрішніх справ України, Національна поліція, Національна гвардія України, Державна прикордонна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Міністерство цифрової трансформації України, органи управління критичною інфраструктурою та суб'єкти оборонних закупівель. Цей рівень забезпечує практичне виконання безпекових рішень: оборонне планування, командування, розвідку, контррозвідку, охорону кордону, громадську безпеку, цивільний захист, кіберстійкість, логістику, закупівлі, мобілізацію та захист критичної інфраструктури.

Третій рівень – територіально-суспільний. Він охоплює військові адміністрації, обласні та районні державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, територіальні громади, волонтерські структури, громадські організації, бізнес, експертне середовище та інші суспільні актори. Його значення особливо зросло після повномасштабного вторгнення, оскільки національна безпека фактично стала не лише функцією центральної влади, а й результатом здатності громад підтримувати життєдіяльність, забезпечувати евакуацію, гуманітарну допомогу, цивільний захист, локальну комунікацію та підтримку сил оборони. Саме на цьому рівні національна безпека набуває форми суспільно-державної взаємодії, у якій держава залишається провідним суб'єктом, але не є єдиним носієм безпекової спроможності.

У рамках нашого дослідження ми розкриваємо інституційне забезпечення через авторську карту функцій у системі державної політики в сфері національної безпеки (табл.2.1).

Інституційна карта державної політики в сфері національної безпеки України

Орган / інституція	Основна функція	Безпековий напрям	Інструменти впливу	Рівень координації	Проблемні зони	Значення в умовах війни	Джерела
Президент України	Визначення стратегічного курсу, політичне керівництво у сфері оборони та безпеки	Стратегічне управління, оборона, зовнішньополітична мобілізація	Укази, рішення щодо воєнного стану, координація через Ставку та РНБО	Політико-стратегічний	Ризик надмірної концентрації рішень у воєнний період	Забезпечує єдність політичного керівництва та швидкість стратегічного реагування	[102], [104], [105]
Верховна Рада України та профільні комітети	Законодавче забезпечення, парламентський контроль, бюджетні рішення	Правове забезпечення безпеки, контроль, легітимація обмежень воєнного стану	Закони, постанови, комітетські слухання, контрольні процедури	Політико-стратегічний і контрольний	Обмеження публічності та складність контролю в умовах воєнного стану	Забезпечує демократичну легітимність безпекової політики	[106], [107], [108]
Кабінет Міністрів України	Організація реалізації державної політики, координація міністерств, ресурсне забезпечення	Виконавча координація, бюджет, економіка, логістика, відновлення	Постанови, розпорядження, державні програми, бюджетне планування	Виконавчо-стратегічний	Ризик повільної міжвідомчої координації та перевантаження урядового центру	Забезпечує перетворення політичних рішень на адміністративні, фінансові та організаційні дії	[100], [101]
Міністерство оборони України	Формування і реалізація державної політики у сфері оборони, організація оборонного менеджменту	Оборонне планування, забезпечення ЗСУ, закупівлі, військова політика	Накази, оборонні програми, закупівельні процедури, координація з партнерами	Виконавчо-операційний	Корупційні ризики, складність балансування між секретністю та прозорістю	Є центральним органом оборонного управління та ресурсного забезпечення сил оборони	[109], [110], [122], [123]
Генеральний штаб і Збройні Сили України	Військове планування, командування, ведення оборонних дій	Воєнна безпека, оборона, мобілізаційне розгортання	Плани застосування сил, командування військами, бойова підготовка	Оперативно-військовий	Високе навантаження, потреба в довгостроковому кадровому і технологічному оновленні	Є головним інструментом збройного спротиву та захисту територіальної цілісності	[47], [53], [65]
Служба безпеки України	Контррозвідальний захист, протидія підривній діяльності, захист державної безпеки	Контррозвідка, антитерористична діяльність, внутрішня безпека	Контррозвідальні заходи, оперативна діяльність, взаємодія з іншими органами	Спеціальний безпековий	Потреба в реформуванні, демократичному контролі та узгодженні з європейськими стандартами	Захищає державу від агентурного, диверсійного та підривного впливу	[48], [112], [113]
Рада національної безпеки і оборони України та її Апарат	Координація і стратегічно-аналітичне забезпечення рішень у сфері безпеки	Міжвідомча координація, стратегічне планування, аналіз загроз	Рішення РНБО, аналітичні матеріали, координація суб'єктів сектору безпеки	Політико-стратегічний	Потреба в чіткому зв'язку між рішеннями РНБО та виконавчим контролем	Виконує роль вузла узгодження політичних, військових, інформаційних і мобілізаційних пріоритетів	[103]
Міністерство внутрішніх справ України, Національна поліція, Національна гвардія	Внутрішня безпека, громадський порядок, охорона об'єктів, участь у стабілізаційних заходах	Громадська безпека, правоохоронна діяльність, стабілізація територій	Поліцейські заходи, військово-правоохоронні функції, охорона об'єктів	Виконавчо-операційний	Перевантаження в умовах війни, ризик дублювання правоохоронних функцій	Забезпечують внутрішню керованість, охорону порядку та підтримку оборонних дій	[114], [115], [116]
Ставка Верховного Головнокомандувача	Координація найважливіших питань оборони в умовах повномасштабної агресії	Воєнне управління, оперативно-стратегічні рішення	Засідання, узгодження потреб фронту, координація військового та політичного керівництва	Стратегічно-операційний	Закритість процедур, потреба в подальшому інституційному балансі	Скорочує часовий розрив між загрозою, оцінкою ситуації та рішенням	[104]
Розвідувальні органи	Добування, аналіз і передача інформації для ухвалення безпекових рішень	Стратегічне попередження, воєнно-політична оцінка, зовнішні загрози	Розвідувальна діяльність, аналітичні продукти, міжнародна розвідувальна взаємодія	Спеціальний аналітично-операційний	Потреба в синхронізації розвідувальних даних із циклом політичного рішення	Забезпечують інформаційну перевагу, раннє попередження та підтримку стратегічного планування	[111]

Орган / інституція	Основна функція	Безпековий напрям	Інструменти впливу	Рівень координації	Проблемні зони	Значення в умовах війни	Джерела
Державна прикордонна служба України	Охорона державного кордону, прикордонний контроль, участь у відсічі агресії	Прикордонна безпека, міграційний контроль, логістика допомоги	Контроль кордону, прикордонні операції, взаємодія із суміжними державами	Операційно-територіальний	Надмірне навантаження на прикордонні ділянки, ризики контрабанди і диверсій	Підтримує територіальну цілісність, контроль потоків людей, товарів і гуманітарної допомоги	[117]
Державна служба України з надзвичайних ситуацій	Цивільний захист, ліквідація наслідків атак, рятувальні роботи	Цивільна безпека, реагування на надзвичайні ситуації	Рятувальні операції, евакуація, пожежогасіння, розмінування, інформування населення	Операційно-гуманітарний	Високий рівень ризику для персоналу, нестача ресурсів у прифронтових регіонах	Забезпечує виживання населення і функціональність громад після атак	[118]
Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України	Захист інформації, спеціальний зв'язок, кіберстійкість	Кібербезпека, захист державних інформаційних ресурсів	Технічний захист, урядовий зв'язок, кіберреагування, координація CERT-UA	Спеціальний цифрово-безпековий	Зростання складності кібератак, потреба в кадровому й технологічному посиленні	Підтримує цифрову безперервність державного управління	[119]
Міністерство цифрової трансформації України	Цифровізація державних сервісів, розвиток електронного урядування, цифрова стійкість	Цифрова безпека, державні сервіси, інновації, GovTech	Цифрові платформи, електронні послуги, координація цифрових проєктів	Виконавчо-інноваційний	Залежність від цифрової інфраструктури, потреба в захисті даних і резервуванні сервісів	Забезпечує цифрову адаптивність держави і швидку взаємодію з громадянами	[120]
Суб'єкти захисту критичної інфраструктури	Ідентифікація, захист і відновлення критично важливих об'єктів	Енергетика, транспорт, зв'язок, вода, медицина, цифрові системи	Реєстри об'єктів, плани захисту, секторальна координація, резервування	Міжвідомчий і секторальний	Регіональна нерівномірність захисту, уразливість до ракетних, дронних і кібератак	Забезпечують функціонування життєво необхідних систем держави	[121]
Суб'єкти оборонних закупівель	Планування, закупівля та постачання товарів, робіт і послуг оборонного призначення	Ресурсне забезпечення оборони, логістика, прозорість закупівель	Закупівельні процедури, контракти, аудит, взаємодія з постачальниками	Виконавчо-ресурсний	Корупційні ризики, конфлікт між швидкістю, секретністю і контролем	Визначають реальну матеріальну спроможність сил оборони	[122], [123]
Військові адміністрації	Територіальне кризове управління, забезпечення оборони, громадської безпеки і життєдіяльності	Територіальна безпека, цивільно-військова координація	Розпорядження, координація місцевих служб, евакуація, гуманітарне забезпечення	Територіально-операційний	Напруження між централізацією та місцевою автономією	Підтримують керованість територій у воєнних умовах	[102], [124], [126]
Органи місцевого самоврядування і територіальні громади	Забезпечення локальної стійкості, комунальних послуг, підтримки населення	Громадська стійкість, гуманітарна безпека, місцеве відновлення	Місцеві програми, комунальні сервіси, взаємодія з волонтерами і військовими адміністраціями	Територіально-суспільний	Обмежені ресурси, ризики руйнування інфраструктури, залежність від центру	Є базовим рівнем підтримання життєдіяльності населення	[125], [126], [127], [128]
Волонтерські структури, громадські організації, бізнес, експертне середовище	Підтримка оборони, гуманітарна допомога, громадський контроль, аналітична підтримка	Суспільна стійкість, антикорупційний контроль, допомога війську і населенню	Благодійність, моніторинг, адвокація, експертиза, кризова комунікація	Суспільно-мережевий	Нерівномірність ресурсів, ризик вигорання, потреба в координації з державою	Компенсують дефіцити державної системи та посилюють легітимність безпекової політики	[62], [129], [130], [131]
НАТО, ЄС, міжнародні партнери	Зовнішня підтримка, реформи, стандартизація, фінансова, військова й гуманітарна допомога	Міжнародна безпека, євроатлантична сумісність, європейська інтеграція	Допомога, дорадчі місії, програми реформ, стандарти, моніторинг	Міжнародний інституційний	Залежність від зовнішньої підтримки, політична мінливість партнерських рішень	Посилюють оборонну, ресурсну та інституційну спроможність України	[63], [64], [132], [133]

Джерело: укладено автором на основі [47; 48; 53; 62-65; 100-133].

Запропонована нами карта дозволяє оцінити кожного суб'єкта за його реальною роллю: стратегічне рішення, виконання, координація, контроль, ресурсне забезпечення, кризова комунікація, міжнародна взаємодія або територіальна стійкість. Це створює аналітичну основу для подальшої оцінки ефективності політики, оскільки дозволяє виявити не лише сильні сторони системи, а й проблемні зони: дублювання повноважень, фрагментацію відповідальності, недостатню горизонтальну координацію, перевантаження окремих інституцій і ризик розриву між стратегічними рішеннями та їх практичним виконанням. Крім того, запропонований підхід дає змогу простежити, наскільки інституційна архітектура відповідає характеру сучасних безпекових загроз і потребам оперативного реагування. У такий спосіб інституційне забезпечення розглядається як динамічна система взаємодії суб'єктів, а не як статична сукупність організаційних структур.

Проведений аналіз інституційного забезпечення державної політики в сфері національної безпеки потребує не лише визначення суб'єктів, а й пояснення того, як саме відбувається ухвалення та реалізація рішень. У сучасних умовах безпекове рішення проходить кілька послідовних стадій: виявлення загрози, аналітична оцінка, політичне визначення пріоритету, ресурсне забезпечення, організація виконання, контроль результатів і коригування політики. На кожній із цих стадій беруть участь різні інституції, тому головною умовою ефективності стає не лише наявність повноважень, а здатність системи уникати розривів між аналізом, політичним рішенням і практичною дією.

У політико-стратегічному контурі провідну роль відіграє Президент України як суб'єкт, навколо якого в умовах воєнного стану концентруються ключові рішення щодо оборони, міжнародної мобілізації підтримки та загальної координації безпекових дій. Водночас ця роль не може розглядатися ізольовано від РНБО, Ставки Верховного Головнокомандувача, Верховної Ради та Кабінету Міністрів. РНБО виконує функцію стратегічно-координаційного вузла, Ставка – функцію оперативно-стратегічної

синхронізації військових і політичних рішень, Верховна Рада – функцію законодавчого оформлення та контролю, а Кабінет Міністрів – функцію адміністративного й ресурсного виконання.

Саме на цьому рівні виникає одна з найскладніших управлінських проблем: необхідність поєднання швидкості рішення з його правовою визначеністю та підзвітністю. Війна вимагає швидкого реагування, але надмірне скорочення процедур може породжувати ризики закритості, слабого контролю, дублювання рішень або недостатнього врахування довгострокових наслідків. Дослідження виконавчого лідерства України в умовах війни показує, що повномасштабна агресія посилила президентський центр ухвалення рішень, але водночас актуалізувала питання балансу між концентрацією влади і збереженням демократичних процедур [105]. Це особливо важливо для публічного управління, оскільки безпекова політика має бути не лише оперативною, а й легітимною.

Верховна Рада України в цій системі не є пасивним елементом. Закон України «Про комітети Верховної Ради України» визначає комітети як органи парламенту, що здійснюють законопроектну, організаційну і контрольну функції [106]. У воєнних умовах це означає, що парламент забезпечує правову основу для мобілізації, оборонного фінансування, реформування безпекового сектору, міжнародних зобов'язань і євроінтеграційних рішень. Дослідження К. Вайз, О. Сулова та Т. Браун доводить, що Верховна Рада, попри безпекові обмеження, продовжувала ухвалювати реформи, необхідні для європейської інтеграції та антикорупційного порядку денного [107]. Отже, парламентська інституція виконує роль стабілізатора правової легітимності навіть тоді, коли фактична швидкість політичного процесу визначається воєнними потребами.

Разом із тим законодавчо-виконавчі відносини в умовах війни мають специфічну динаміку. Дослідники К. Пелчар, Е. Херрон і Г. Флікке зазначають, що воєнний стан змінює співвідношення законодавчої та виконавчої влади, посилюючи потребу в координації, але не усуваючи парламентської ролі в політичній системі [108]. Це дозволяє зробити важливий

висновок: сучасна інституційна модель національної безпеки України не є суто вертикальною. Вона має змішаний характер, оскільки поєднує президентське стратегічне лідерство, урядове адміністрування, парламентське правове оформлення, військове планування, спеціальні служби, територіальне управління та суспільну підтримку. У межах цієї моделі особливого значення набуває розмежування між формуванням політичного курсу, плануванням, виконанням і контролем. Політичний курс формується на рівні Президента, РНБО, парламенту та уряду. Планування забезпечується урядом, Міністерством оборони, Генеральним штабом, розвідувальними органами, профільними міністерствами та спеціальними службами. Виконання здійснюється силами оборони, правоохоронними органами, органами цивільного захисту, військовими адміністраціями та місцевими структурами. Контроль реалізується через парламентські процедури, урядовий моніторинг, внутрішній аудит, громадський контроль, міжнародну звітність і правові механізми відповідальності. Проблема полягає в тому, що ці функції не завжди чітко розведені, а в умовах швидких рішень можуть перетинатися.

Управлінськими вузлами, де потенційно виникають ризики дублювання або затримок, є передусім оборонне планування, оборонні закупівлі, мобілізаційна політика, захист критичної інфраструктури, кібербезпека, гуманітарне реагування та територіальне управління. Наприклад, оборонні закупівлі потребують одночасної участі політичного керівництва, військових замовників, закупівельних агенцій, виробників, контролюючих органів і міжнародних партнерів. Захист критичної інфраструктури передбачає взаємодію енергетичних, транспортних, цифрових, правоохоронних, військових і місцевих суб'єктів. Кібербезпека потребує координації між Держспецзв'язку, Мінцифри, силовими структурами, операторами критичної інфраструктури, приватним сектором і міжнародними партнерами. Саме тому ефективність безпекової політики залежить від якості горизонтальної координації не менше, ніж від сили вертикального управління (рис.2.2).

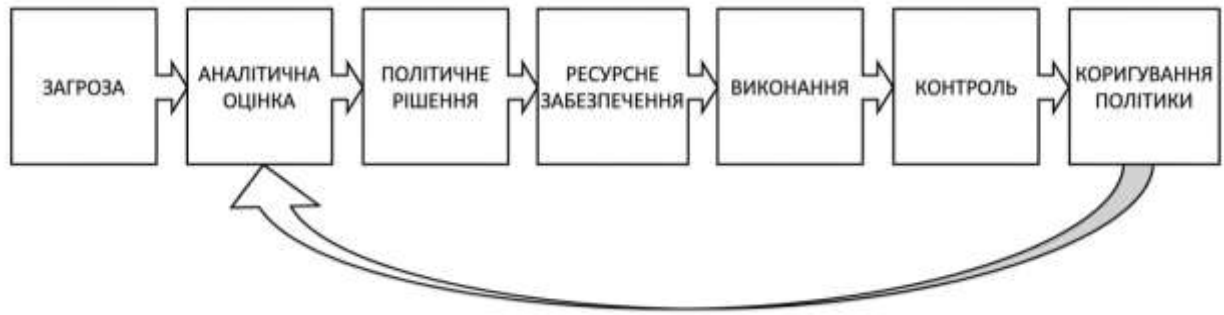

Рис. 2.2. Контур ухвалення та реалізації рішень у сфері національної безпеки України

Джерело: укладено автором

У межах запропонованого контуру вихідною точкою функціонування системи державної політики в сфері національної безпеки є ідентифікація загрози. Така загроза може мати військовий, інформаційний, кібернетичний, інфраструктурний, соціальний, економічний або міжнародно-політичний характер, однак у сучасних умовах вона, як правило, є комплексною та поєднує кілька вимірів одночасно. Саме тому першим завданням держави є не лише фіксація факту небезпеки, а й визначення її джерел, масштабу, динаміки розвитку та можливих наслідків для національної безпеки. На цій основі формується аналітична оцінка, до підготовки якої залучаються розвідувальні органи, Рада національної безпеки і оборони України, Генеральний штаб, профільні міністерства, аналітичні підрозділи органів державної влади, експертне середовище та міжнародні партнери. Її призначення полягає у виробленні цілісного уявлення про характер загрози, прогнозуванні сценаріїв її розвитку та визначенні можливих варіантів державного реагування.

Результати аналітичної оцінки стають підставою для ухвалення політичного рішення на стратегічному рівні. Таке рішення визначає загальний напрям дій держави, пріоритети реагування, межі застосування наявних інструментів, а також коло суб'єктів, відповідальних за реалізацію відповідних заходів. Водночас політичне рішення не може залишатися декларативним, тому наступним етапом є його ресурсне забезпечення. Воно здійснюється через урядові механізми, бюджетне планування, систему закупівель,

мобілізацію матеріально-технічних і кадрових ресурсів, залучення міжнародної допомоги та використання потенціалу промислової політики. Саме на цьому етапі стратегічний намір держави набуває практичної спроможності до реалізації.

Після забезпечення необхідних ресурсів політичне рішення переходить у площину виконання. Реалізація покладається на сили оборони, правоохоронні органи, цивільні адміністрації, цифрові, інфраструктурні, гуманітарні та територіальні інституції залежно від характеру загрози й обраної моделі реагування. На цьому етапі ключового значення набувають міжвідомча координація, оперативний обмін інформацією, чіткий розподіл повноважень і здатність інституцій діяти узгоджено в умовах кризового навантаження. Водночас ефективність виконання потребує постійного контролю, який забезпечується парламентськими, урядовими, аудиторськими, громадськими та міжнародними механізмами. Контроль дає змогу оцінити законність, результативність і цільове використання ресурсів, а також виявити управлінські помилки, інституційні розриви чи дублювання функцій.

Завершальним елементом цього контуру є коригування політики, яке ґрунтується на результатах контролю та аналізі практичного досвіду реагування на загрозу. Воно передбачає уточнення стратегічних рішень, перерозподіл ресурсів, оновлення процедур взаємодії між суб'єктами, внесення змін до нормативно-правової бази та вдосконалення управлінських алгоритмів. Таким чином, система державної політики в сфері національної безпеки функціонує не як лінійна послідовність разових дій, а як циклічний механізм, у межах якого виявлення загрози, аналітична оцінка, політичне рішення, ресурсне забезпечення, виконання, контроль і коригування політики взаємопов'язані між собою та забезпечують здатність держави не лише реагувати на поточні виклики, а й адаптуватися до майбутніх безпекових ризиків.

Отже, це дозволяє розглядати державну політику в сфері національної безпеки як послідовний і водночас динамічний управлінський цикл, у якому

кожен елемент пов'язаний із попереднім і наступним. Його ефективність залежить не лише від спроможності окремих інституцій, а й від якості їхньої взаємодії, швидкості обміну інформацією, узгодженості рішень, належного ресурсного забезпечення та здатності держави оперативно коригувати власні дії відповідно до зміни безпекового середовища. У цьому контексті подальший аналіз потребує переходу від загальної логіки функціонування державної політики до характеристики тих інституційних елементів, які забезпечують її практичну реалізацію. Такий підхід дає змогу оцінити не лише формально визначені повноваження відповідних суб'єктів, а й їхню реальну роль у забезпеченні обороноздатності, стійкості держави та реагуванні на сучасні безпекові виклики.

Так, сектор безпеки і оборони є центральним виконавчим ядром державної політики в сфері національної безпеки України, оскільки саме він забезпечує практичну протидію воєнній агресії, контррозвідувальний захист, внутрішню безпеку, оборонне планування, охорону кордону, кіберстійкість, цивільний захист і ресурсне забезпечення оборони. У цьому підрозділі важливо не повторювати загальне визначення сектору безпеки і оборони, а оцінити його сучасну функціональність у контексті воєнного управління. Йдеться про те, наскільки цей сектор здатний забезпечувати командування, мобілізацію, логістику, закупівлі, технологічну модернізацію, взаємодію із союзниками та адаптацію до стандартів НАТО.

Інша структура, Міністерство оборони України виконує функцію центрального органу виконавчої влади у сфері оборони, що формує й реалізує відповідну державну політику, організовує оборонне планування, забезпечення сил оборони, військово-технічний розвиток, координацію з міжнародними партнерами та управління ресурсами [109]. У практичному вимірі це означає, що Міністерство оборони є не лише адміністративним центром, а й інституцією, яка має поєднувати політичне керівництво, військові потреби, бюджетні можливості, закупівельні процедури, промислову політику та міжнародну допомогу. У 2025 р. урядове рішення про приєднання

Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості до Міністерства оборони було обґрунтоване потребою створення єдиного простору оборонного управління і посилення координації між його компонентами [110]. Це рішення посилило інтеграцію оборонного менеджменту, однак одночасно поставило питання про внутрішні запобіжники, прозорість і розмежування функцій планування, закупівель, виробництва, контролю якості та прийняття продукції.

У свою чергу, Генеральний штаб і Збройні Сили України становлять військово-операційне ядро сектору безпеки і оборони. Їхня сучасна функціональність визначається здатністю забезпечувати планування оборонних операцій, командування угрупованнями військ, підготовку особового складу, застосування нових технологій, взаємодію з іншими складовими сил оборони та інтеграцію уроків війни в систему підготовки. Для публічного управління важливо підкреслити, що бойова ефективність не є лише військовою категорією. Вона залежить від рішень у сфері комплектування, мобілізації, логістики, медичного забезпечення, оборонних закупівель, промислового виробництва, міжнародного постачання та соціальної підтримки військовослужбовців. Отже, оборонна спроможність є результатом роботи не однієї інституції, а всього міжвідомчого контуру.

Водночас ефективність військово-операційного управління значною мірою залежить від якості інформаційно-аналітичного забезпечення, яке дає змогу своєчасно виявляти загрози, прогнозувати дії противника та формувати обґрунтовані варіанти реагування. Саме тому важливе місце в інституційній архітектурі національної безпеки посідають розвідувальні органи, які забезпечують аналітичну основу безпекових і оборонних рішень. Закон України «Про розвідку» визначає організаційні засади розвідувальної діяльності та закріплює її спрямованість на забезпечення національної безпеки і оборони [111]. У сучасних умовах розвідка виконує не лише інформаційну, а й стратегічно-попереджувальну функцію. Її значення полягає у здатності виявляти наміри противника, оцінювати воєнно-політичні ризики,

підтримувати міжнародну розвідувальну взаємодію і забезпечувати політичне та військове керівництво даними, необхідними для ухвалення рішень. Проблемною зоною залишається не стільки збирання інформації, скільки її своєчасне включення у цикл управлінського рішення.

Якщо розвідувальні органи забезпечують переважно виявлення та прогнозування зовнішніх загроз, то Служба безпеки України, контррозвідувальні та антитерористичні інститути виконують функцію захисту держави від внутрішніх і зовнішніх підливних впливів. Закон України «Про контррозвідувальну діяльність» визначає правові засади діяльності, спрямованої на попередження, виявлення і припинення розвідувальної, терористичної та іншої діяльності, що загрожує безпеці України [112]. У сучасних умовах це набуває особливого значення через активність агентурних мереж, диверсійні загрози, інформаційно-психологічні операції, спроби дестабілізації мобілізаційних процесів і атаки на довіру до держави. Водночас реформа безпекових служб має залишатися частиною європейського та євроатлантичного порядку денного, оскільки демократична підзвітність, пропорційність повноважень і цивільний контроль є умовами не послаблення, а посилення легітимності сектору безпеки [113].

Важливим блоком сектору безпеки і оборони є система внутрішньої безпеки. Міністерство внутрішніх справ України координує діяльність підпорядкованих органів і служб у сферах громадської безпеки, охорони правопорядку, поліцейської діяльності, прикордонної безпеки, цивільного захисту та діяльності Національної гвардії [114]. Національна поліція забезпечує громадську безпеку і правопорядок [115], Національна гвардія поєднує військові та правоохоронні функції [116], Державна прикордонна служба забезпечує охорону державного кордону [117], а Державна служба України з надзвичайних ситуацій відповідає за цивільний захист і реагування на надзвичайні ситуації відповідно до Кодексу цивільного захисту України [118]. Усі ці інституції мають особливе значення в умовах війни, оскільки внутрішня стабільність, прикордонний контроль, рятувальні роботи,

евакуація, розмінування і підтримання громадського порядку безпосередньо впливають на здатність держави продовжувати оборону.

Окрему функціональну підсистему в сучасній архітектурі національної безпеки становлять кібербезпека, цифрова стійкість і захист інформаційної інфраструктури. Їхнє значення істотно зросло в умовах повномасштабної війни, оскільки управлінська, фінансова, комунікаційна, соціальна та оборонна спроможність держави дедалі більше залежить від стабільності цифрових систем. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України забезпечує спеціальний зв'язок, захист державних інформаційних ресурсів і кіберреагування [119]. Міністерство цифрової трансформації України відповідає за формування та реалізацію державної політики у сфері цифровізації, електронних послуг, електронного урядування і цифрового розвитку [120]. Їхня взаємодія є критично важливою, оскільки сучасна держава функціонує через цифрові реєстри, електронні сервіси, фінансові системи, канали комунікації, бази даних і платформи управління. Кібератака на державну інфраструктуру може мати не менший управлінський ефект, ніж фізичне руйнування адміністративного об'єкта, тому цифрова стійкість фактично стала складовою обороноздатності.

Водночас цифрова стійкість не може розглядатися ізольовано від ширшої проблематики захисту критично важливих систем, адже кіберпростір безпосередньо пов'язаний із функціонуванням енергетики, транспорту, зв'язку, медицини, фінансових сервісів, логістики та комунального господарства. Саме тому не менш важливою є інституційна система захисту критичної інфраструктури. Закон України «Про критичну інфраструктуру» закріплює правові та організаційні засади створення і функціонування національної системи захисту критичної інфраструктури [121]. У воєнних умовах ця система має координувати енергетичні, транспортні, цифрові, медичні, комунальні, логістичні та інші життєво важливі об'єкти. Її ефективність залежить від здатності держави ідентифікувати критичні об'єкти, визначати рівень їх вразливості, розробляти плани захисту,

створювати резерви, забезпечувати відновлення після атак і залучати місцевий рівень до підтримання життєдіяльності населення.

Захист критичної інфраструктури, своєю чергою, потребує належного ресурсного, технологічного та матеріально-технічного забезпечення. У цьому контексті особливого значення набувають оборонні закупівлі, які є однією з найбільш чутливих сфер інституційного забезпечення національної безпеки. Закон України «Про оборонні закупівлі» визначає правові засади планування і здійснення закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення [122]. У цій сфері особливо гостро проявляється конфлікт між швидкістю, секретністю, прозорістю та підзвітністю. NATO-Ukraine Strategic Defence Procurement Review 2024 р. пов'язує реформу оборонних закупівель із підвищенням ефективності, підзвітності, прозорості та взаємосумісності з євроатлантичними практиками [123]. Тому оборонні закупівлі слід розглядати не як суто господарський процес, а як інституційний індикатор спроможності держави управляти ресурсами війни.

Разом із тим навіть ефективне функціонування центральних органів влади, цифрових систем, інфраструктурного захисту та оборонних закупівель не вичерпує всієї логіки національної безпеки в умовах війни. Повномасштабна агресія засвідчила, що стійкість держави формується не лише на центральному рівні, а й у просторі територіальних громад, місцевого самоврядування, волонтерських мереж, громадських організацій, бізнесу, експертного середовища та горизонтальних форм самоорганізації. Саме тому сучасна державна політика в сфері національної безпеки України не може бути проаналізована лише через діяльність центральних органів влади і сектору безпеки та оборони. Її реальна ефективність залежить від здатності поєднувати публічне управління з суспільною мобілізацією, інституційну вертикаль з горизонтальними мережами підтримки, а стратегічні рішення з практичною спроможністю громад діяти в умовах загроз.

У цьому контексті, військові адміністрації стали особливим інститутом територіального кризового управління. Указ Президента України № 68/2022

започаткував створення військових адміністрацій у відповідних адміністративно-територіальних одиницях [124]. Їхня роль полягає в забезпеченні керованості територій, координації оборонних і цивільних заходів, взаємодії з військовим командуванням, органами місцевого самоврядування, правоохоронними структурами, службами цивільного захисту та населенням. У прифронтових і деокупованих регіонах військові адміністрації часто стають центральним інституційним вузлом, через який забезпечуються евакуація, гуманітарна допомога, відновлення базових послуг, комунікація з населенням і підтримання громадського порядку. Водночас роль військових адміністрацій не повинна розглядатися як повна заміна місцевого самоврядування. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає органи місцевого самоврядування як суб'єктів вирішення питань місцевого значення [125], а Закон України «Про місцеві державні адміністрації» встановлює засади функціонування місцевих органів виконавчої влади [126]. Саме тому в умовах воєнного стану виникає складне завдання балансування: з одного боку, потрібна централізована координація безпекових рішень, а з іншого – необхідно зберегти локальну спроможність громад, яка стала важливим ресурсом національної стійкості.

Дослідження М. Рабінович та співавторів доводить, що стійкість українських громад під час повномасштабного вторгнення значною мірою пов'язана з попередньою реформою децентралізації, локальною інституційною спроможністю, соціальним капіталом і здатністю органів місцевого самоврядування швидко адаптуватися до кризових умов [127]. Це означає, що громади не є лише об'єктами захисту; вони є активними суб'єктами безпекової політики. Вони організують укриття, місцеву логістику, підтримку внутрішньо переміщених осіб, відновлення комунальних послуг, локальне інформування, роботу з гуманітарними організаціями та підтримку сил оборони. Водночас децентралізація в умовах воєнного стану зазнає суттєвого напруження. Новіше дослідження української децентралізації під час воєнного стану показує, що централізація, пов'язана з війною, створює

ризиками для регіонального та місцевого самоврядування, зокрема через зміну розподілу повноважень, бюджетні обмеження, посилення ролі військових адміністрацій і зниження простору для локальної автономії [128]. Однак, варто звернути увагу і на те, що місцеве самоврядування, цивільний сектор і громадянське суспільство формують новий – територіально-суспільний рівень інституційного забезпечення національної безпеки, значення якого полягає не лише у допоміжній підтримці держави, а в тому, що саме цей рівень забезпечує соціальну легітимність, локальну адаптивність, гуманітарну стійкість і суспільну довіру, яка в умовах війни стала окремим ресурсом національної безпеки.

За даними Центру Разумкова, найвищий рівень довіри серед державних і суспільних інститутів мали Збройні Сили України, ДСНС, волонтерські організації, добровольчі формування, Національна гвардія України, ГУР, Державна прикордонна служба та СБУ [129]. Ці дані мають важливе аналітичне значення: вони показують, що легітимність безпекової політики значною мірою спирається на інституції, які безпосередньо пов'язані із захистом населення, обороною, рятувальними діями та волонтерською підтримкою.

У цьому контексті, варто звернути увагу на волонтерські рухи, які відіграють особливу роль у сучасній безпековій архітектурі. Закон України «Про волонтерську діяльність» визначає правові засади здійснення волонтерської діяльності [130]. У реальних умовах війни волонтерські структури забезпечують допомогу військовим, закупівлю обладнання, евакуацію, підтримку медичних установ, гуманітарну допомогу, відновлення пошкоджених громад і швидке реагування на локальні потреби. Їхня перевага полягає у гнучкості, швидкості та високій довірі з боку суспільства.

Громадські організації та експертне середовище виконують іншу, але не менш важливу функцію. Закон України «Про громадські об'єднання» визначає правові засади їх утворення та діяльності [131]. У сфері національної безпеки громадські організації здійснюють моніторинг державних закупівель,

антикорупційний контроль, підтримку ветеранів, допомогу ВПО, документування воєнних злочинів, інформаційну протидію, адвокацію реформ і експертний супровід політичних рішень. У демократичній державі громадський контроль є не перешкодою для безпеки, а засобом зниження корупційних ризиків і підвищення довіри до держави.

Отже, сучасна безпекова політика України формується не лише як вертикаль публічного управління, а як ширша система взаємодії державних, суспільних та експертних суб'єктів. Однак в умовах повномасштабної війни ця система не обмежується національним рівнем, оскільки значна частина оборонної, фінансової, технологічної та інституційної спроможності України пов'язана з міжнародною підтримкою. Саме тому сучасна державна політика України у сфері національної безпеки реалізується не лише всередині держави, а й через розгалужений міжнародний інституційний контур, який формують НАТО, Європейський Союз, окремі держави-партнери, міжнародні фінансові організації, безпекові коаліції, донорські платформи, консультативні місії, військові навчальні формати, механізми координації допомоги та переговорний процес щодо членства України в ЄС. У сучасних умовах міжнародна взаємодія є не зовнішнім додатком до національної безпеки, а її функціональним елементом, оскільки саме вона забезпечує ресурси, стандарти, політичну підтримку, військову допомогу, санкційний тиск на агресора та довгострокову інституційну модернізацію.

Варто звернути увагу на те, що сьогодні співпраця з НАТО має ключове значення для розвитку оборонних спроможностей, логістики, кіберзахисту, навчання, стандартизації, оборонних закупівель і стратегічного планування. Comprehensive Assistance Package for Ukraine визначається НАТО як загальна рамка практичної допомоги, що охоплює нагальну нелетальну підтримку та довгострокові проекти з розбудови спроможностей, реформування сектору безпеки і оборони та післявоєнного відновлення [123; 124]. Це означає, що НАТО впливає не лише на матеріальне забезпечення України, а й на інституційний дизайн безпекової політики, допомагаючи формувати

процедури, сумісні з євроатлантичними практиками. Важливо, що допомога НАТО не обмежується воєнно-технічним виміром. Вона охоплює також підготовку кадрів, кібероборону, протидію гібридним загрозам, захист критичної інфраструктури, логістичну підтримку, медичну допомогу, розмінування і реформування управлінських процедур. У цьому контексті інституційна сумісність із НАТО означає не лише застосування окремих стандартів, а поступове наближення української системи безпеки до моделі, у якій оборонне планування, закупівлі, підзвітність, цивільний контроль і взаємосумісність розглядаються як взаємопов'язані складові. До того ж, відбувається взаємодія з НАТО у межах Comprehensive Assistance Package, яка є окремим елементом інституційної сумісності України із західними безпековими структурами. НАТО визначає цей пакет як загальну рамку практичної підтримки України, яка охоплює невідкладну нелетальну допомогу та довгострокові проекти з розвитку спроможностей, реформування сектору безпеки і оборони та повоєнного відновлення [132]. Його значення полягає не лише в матеріальній допомозі, а й у тому, що він сприяє впровадженню стандартів, процедур, логістичних практик, кіберзахисту, навчання, планування і взаємосумісності. Таким чином, сектор безпеки і оборони України поступово переходить від моделі екстреного реагування до моделі інституційної інтеграції з євроатлантичним безпековим середовищем.

У свою чергу, Європейський Союз формує інший, але не менш важливий контур інституційного впливу. Звіт Європейської Комісії щодо України оцінює поступ України у реформах, пов'язаних із публічним управлінням, верховенством права, доброчесністю, функціонуванням інституцій, секторальною політикою та готовністю до європейської інтеграції [133]. Для державної політики в сфері національної безпеки це має принципове значення, оскільки ЄС розглядає безпеку не лише як воєнну спроможність, а і як якість інституцій: незалежність антикорупційних органів, ефективність публічної адміністрації, судова реформа, фінансовий контроль, захист прав людини, прозорість управління та стійкість демократичного порядку. Дослідження

Г. Нучева та К. Зарембо щодо впливу демократичних норм ЄС на реформу безпекових служб України демонструє, що європейські норми не просто імпортуються механічно, а проходять складний шлях внутрішньої адаптації, конкуренції інтересів, інституційного спротиву і поступового закріплення у практиках публічного управління [113]. Це важливо для розуміння сучасної безпекової політики: міжнародні стандарти можуть посилювати українську державу лише тоді, коли вони трансформуються у внутрішні процедури, кадрову культуру, підзвітність і реальну управлінську практику. До того, міжнародний інституційний контур також охоплює координацію військової, фінансової та гуманітарної допомоги. У практичному вимірі це означає роботу з багатьма потоками ресурсів: озброєнням, обладнанням, фінансуванням бюджету, гуманітарними програмами, відновленням критичної інфраструктури, підтримкою ВПО, медичною допомогою та програмами навчання.

Отже, проведений аналіз інституційного забезпечення державної політики в сфері національної безпеки України засвідчує його багаторівневий і міжсекторальний характер. До цієї системи залучені не лише органи державної влади та сектор безпеки і оборони, а й місцеве самоврядування, громадянське суспільство, експертне середовище, бізнес, міжнародні партнери та наднаціональні інституції. Водночас ефективність такої системи визначається не стільки формальною наявністю окремих суб'єктів і нормативно закріплених повноважень, скільки якістю їхньої взаємодії, узгодженістю управлінських рішень, здатністю до координації, ресурсного забезпечення, контролю та швидкої адаптації до зміни безпекового середовища. Саме тому наступним логічним етапом дослідження є оцінка ефективності реалізації державної політики в сфері національної безпеки в умовах сучасних викликів, оскільки це дає змогу перейти від опису інституційної архітектури до аналізу її практичної результативності: наскільки сформована система спроможна своєчасно виявляти загрози, ухвалювати обґрунтовані рішення, мобілізувати ресурси, забезпечувати міжвідомчу

взаємодію, підтримувати суспільну стійкість і досягати стратегічних цілей безпеки держави.

2.2. DIMEFIL-оцінка ефективності реалізації державної політики в сфері національної безпеки України

Оцінювання ефективності реалізації державної політики в сфері національної безпеки України в умовах повномасштабної війни потребує такого аналітичного підходу, який дозволяє врахувати не лише формальну наявність стратегічних документів, нормативно-правових актів та інституцій, а й реальну спроможність держави використовувати різні інструменти національної потужності. Якщо інституційне забезпечення, розглянуте у попередньому підпункті, розкриває суб'єктний склад, функції та рівні координації державної політики в сфері національної безпеки, то оцінка ефективності має показати, наскільки ця система здатна досягати практичного результату в умовах воєнного, інформаційного, економічного, фінансового, розвідувального та правоохоронного тиску.

У сучасних умовах безпекова політика України не може бути оцінена лише через один вимір – наприклад, оборонний або нормативно-правовий. Повномасштабна війна засвідчила, що національна безпека формується на перетині багатьох взаємопов'язаних інструментів: дипломатії, стратегічних комунікацій, воєнної спроможності, економічної стійкості, фінансової підтримки, розвідувальної переваги та правоохоронної стабільності.

У сучасних дослідженнях публічного управління у сфері національної безпеки наголошується, що така політика має розглядатися не як сукупність ізольованих управлінських рішень, а як комплексна система взаємодії держави, суспільства, сектору безпеки і оборони, територіальних громад та міжнародних партнерів [134]. Ця комплексність особливо виразно проявляється в умовах воєнного стану, коли забезпечення національної безпеки набуває значення не окремого напряму державної діяльності, а базової

функції держави. О. Глущенко обґрунтовує, що в умовах воєнного стану безпекова функція фактично структурує інші функції держави, визначаючи межі й пріоритети державного регулювання [135]. Подібну позицію розвивають К. Ізбаш і С. Деревянкін, які підкреслюють, що забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану охоплює політичні, економічні, соціальні, правові та військові заходи, спрямовані на збереження нормальної життєдіяльності держави й суспільства [136]. Отже, ефективність державної політики в сфері національної безпеки має оцінюватися не лише за здатністю держави реагувати на військову загрозу, а й за її спроможністю підтримувати цілісність усіх ключових сфер суспільного життя. Такий підхід узгоджується з новітніми дослідженнями, у яких оцінювання національної безпеки пропонується здійснювати з урахуванням ендогенних і екзогенних загроз, воєнних ризиків, інституційної спроможності та перспектив повоєнного відновлення [137]. Водночас класифікація ризиків і загроз національній безпеці засвідчує, що їхній зміст не обмежується воєнною сферою, а охоплює економічні, соціальні, політичні, екологічні, інформаційні й технологічні виміри [138]. Особливого значення при цьому набуває категорія національної стійкості, яку О. Резнікова розглядає як здатність держави й суспільства функціонувати в умовах невизначеності, адаптуватися до кризових впливів і зберігати базову керованість навіть за високого рівня турбулентності безпекового середовища [139].

Саме тому для аналізу доцільно застосувати DIMEFIL-підхід, який дозволяє оцінити державну політику в сфері національної безпеки не як набір окремих заходів, а як комплексну систему використання національної потужності [140].

DIMEFIL-аналіз є модифікованою рамкою стратегічного безпекового аналізу, що охоплює сім взаємопов'язаних інструментів: D – diplomatic / дипломатичний, I – information / інформаційний, M – military / воєнний, E – economic / економічний, F – financial / фінансовий, I – intelligence / розвідувальний, L – law enforcement / правоохоронний [141]. Якщо в

попередньому розділі механізми державної політики в сфері національної безпеки розглядалися як управлінські способи формування, організації та реалізації безпекової політики, то в межах цього підрозділу увага переноситься на оцінку результативності використання державою ключових інструментів національної потужності. Саме тому DIMEFIL-підхід не підміняє раніше визначену структуру механізмів, а доповнює її оцінювальним виміром, дозволяючи з'ясувати, наскільки зазначені інструменти реально забезпечують досягнення цілей державної політики в сфері національної безпеки.

DIMEFIL дозволяє зосередитися саме на тих інструментах, через які держава реалізує політику безпеки. Для України цей підхід є особливо придатним, оскільки дає змогу поєднати аналіз воєнної спроможності з оцінкою дипломатичної, інформаційної, фінансової, розвідувальної та правоохоронної складових державної політики. Застосування DIMEFIL-аналізу в межах цього дослідження має не суто описовий, а оцінювальний характер. Його мета полягає у виявленні того, які інструменти державної політики в сфері національної безпеки України демонструють найвищу спроможність, які підтримуються переважно зовнішніми ресурсами, а які потребують першочергового інституційного посилення. Важливо також встановити не лише загальний рівень ефективності, а й внутрішню асиметрію системи, тобто різницю між найсильнішими та найбільш уразливими інструментами.

Для кількісної інтерпретації результатів DIMEFIL-аналізу застосовано авторську експертно-аналітичну оцінку. Її сутність полягає у формалізованому оцінюванні семи інструментів національної потужності України за п'ятибальною шкалою з десятинним уточненням. Така оцінка не є соціологічним опитуванням або колективною експертною процедурою, вона становить авторську аналітичну інтерпретацію, здійснену на основі наукової літератури, нормативно-правових актів, аналітичних матеріалів, відкритих даних, а також результатів інституційного аналізу, проведеного раніше в межах нашого дослідження.

У межах нашого дослідження кожен інструмент DIMEFIL оцінювався за трьома групами ознак: по-перше, наявність ресурсів і сильних сторін; по-друге, наявність обмежень і вразливостей; по-третє, стратегічні наслідки для державної політики в сфері національної безпеки. Оцінка 5 балів означає високий рівень спроможності інструменту, 4 бали – достатній рівень, 3 бали – середній рівень, 2 бали – низький рівень, 1 бал – критично низький рівень. Десятинне уточнення застосовано для відображення проміжних станів, коли відповідний інструмент демонструє високу результативність за одними параметрами, але має істотні обмеження за іншими.

Усі сім інструментів DIMEFIL розглянуто нами як рівнозначні, такий підхід обрано тому, що метою оцінювання є не встановлення ієрархії інструментів національної потужності, а побудова узагальненого профілю ефективності державної політики в сфері національної безпеки України. Використання рівновагової моделі дозволяє уникнути надмірної суб'єктивізації вагових коефіцієнтів і забезпечує порівнюваність усіх семи інструментів.

Джерельну базу авторської експертно-аналітичної оцінки становили: нормативно-правові акти України у сфері національної безпеки, оборони, воєнного стану, критичної інфраструктури та кібербезпеки; стратегічні документи державної політики; аналітичні матеріали, міжнародних організацій і профільних дослідницьких центрів; наукові публікації з питань національної безпеки, публічного управління, воєнної стійкості, економічної безпеки, інформаційної протидії, кібербезпеки, демократичного контролю та антикорупційної політики; результати інституційного аналізу, здійсненого у попередньому підпункті.

Слід зазначити, що застосування DIMEFIL-аналізу до вітчизняної практики дозволило нам виявити одночасно ресурси та обмеження державної політики в сфері національної безпеки.

DIMEFIL-аналіз чинників державної політики
у сфері національної безпеки України у 2022-2026 рр.

Інструмент	Сильні сторони / ресурси	Слабкі сторони / обмеження	Стратегічні наслідки
D – дипломатичний [142; 143; 144; 145; 146]	Безпрецедентна міжнародна солідарність; формальний статус кандидата в ЄС; активізація двосторонніх безпекових угод; підтримка Формули миру; участь України у глобальних самітах і міжнародних коаліціях	Залежність від внутрішньополітичних циклів партнерів; ризик «втоми від війни»; обмежений вплив на частину держав Глобального Півдня; складність збереження єдності міжнародної коаліції	Дипломатичний ресурс залишається одним із ключових інструментів стійкості України, але потребує диверсифікації, інституціоналізації та зменшення залежності від ситуативної політичної кон'юнктури
I – інформаційний [147; 148]	Висока ефективність стратегічних комунікацій; діяльність Центру протидії дезінформації при РНБО; активна громадянська журналістика; сильна внутрішня мобілізація суспільства; міжнародна впізнаваність українського нарративу	Постійний інформаційний тиск з боку РФ; уразливість прикордонних і прифронтових територій до пропаганди; недостатня системність роботи з окремими зовнішніми аудиторіями; ризик інформаційної втоми	Інформаційна перевага у внутрішньому просторі загалом досягнута, але боротьба за глобальні аудиторії потребує посилення інституційної, мовної та аналітичної спроможності
M – воєнний [149; 150; 151; 152]	Бойовий досвід Сил оборони; розвиток вітчизняного оборонно-промислового комплексу; активне використання БПЛА та морських дронів; зростання інтегрованості зі стандартами НАТО; створення Сил безпілотних систем	Дефіцит особового складу; виснаження мобілізаційного резерву; залежність від зовнішніх поставок боєприпасів, ППО та важких озброєнь; асиметрія ресурсів порівняно з РФ	Воєнна спроможність є ядром національної безпеки, однак її довгострокова стійкість залежить від синхронізації внутрішнього виробництва, мобілізаційної політики та міжнародної військової допомоги
E – економічний [153; 154; 155; 156]	Збереження макроекономічної керованості; функціонування критичних секторів в	Руйнування інфраструктури; скорочення виробничого потенціалу; демографічні втрати; залежність від	Економічна стійкість підтримується значною мірою зовнішніми ресурсами, що актуалізує потребу

Інструмент	Сильні сторони / ресурси	Слабкі сторони / обмеження	Стратегічні наслідки
	умовах війни; цифровізація економіки; адаптація бізнесу; диверсифікація логістичних коридорів	донорського фінансування; вразливість енергетики та логістики	у внутрішніх драйверах зростання, розвитку ОПК, енергетичній диверсифікації та підтримці громад
F – фінансовий [157; 158; 159; 160; 161]	Міжнародна фінансова підтримка; механізм Ukraine Facility; програми МВФ; функціонування банківської системи; запровадження військових облігацій; збереження платіжної дисципліни держави	Високе боргове навантаження; дефіцит державного бюджету; ризик «фінансової паузи» у разі затримки зовнішньої допомоги; інфляційний тиск; складність середньострокового бюджетного планування	Фінансова система демонструє адаптивність, однак її довгострокова стійкість залежить від передбачуваності зовнішніх надходжень, внутрішньої фіскальної дисципліни та прозорого використання ресурсів
I – розвідувальний [162; 163]	Висока ефективність розвідувальних органів; результативні спеціальні операції; інтеграція OSINT, супутникових даних і партнерської розвідки; посилення стратегічного попередження	Інституційне дублювання окремих функцій; обмежена прозорість парламентського контролю; кадровий дефіцит аналітиків; складність інтеграції даних у політичний цикл ухвалення рішень	Розвідувальний компонент є одним із найсильніших, однак потребує оптимізації координації між суб'єктами та чіткого зв'язку між розвідувальною інформацією, сценарним плануванням і політичним рішенням
L – правоохоронний [164; 165; 166; 167]	Функціонування Національної поліції, Національної гвардії, ДПСУ та ДСНС в умовах війни; робота антикорупційної інфраструктури; стабілізаційні заходи на деокупованих територіях; підтримання внутрішньої керованості	Корупційні ризики у сфері оборонних закупівель і відновлення; перевантаження правоохоронних органів; правова невизначеність окремих режимів воєнного стану; ризик дублювання повноважень	Правоохоронний інструмент потребує посилення антикорупційної складової, прозорості в межах безпекових обмежень і чіткого розмежування функцій із сектором безпеки та оборони

Джерело: укладено автором на основі [142-167].

Проведений в рамках дослідження DIMEFIL-аналіз дав можливість здійснити авторську експертно-аналітичну оцінку рівня спроможності кожного інструменту. При цьому слід звернути увагу, що в нашому

дослідженні оцінка виступає не самодостатнім статистичним показником, а способом кількісної інтерпретації якісного аналізу. Її основне завдання полягає у тому, щоб зробити видимою внутрішню структуру ефективності державної політики в сфері національної безпеки України.

Таблиця 2.3

Авторська експертно-аналітична оцінка інструментів DIMEFIL у державній політиці у сфері національної безпеки України

Інструмент	Оцінка за 5-бальною шкалою	Розрив до цільового рівня 5,0	Рівень спроможності	Аналітичний висновок
D – дипломатичний	4,5	0,5	високий	один із найсильніших інструментів, що забезпечує міжнародну підтримку, політичну легітимацію спротиву та зовнішньообезпечову суб'єктність України
I – інформаційний	4,3	0,7	високий	забезпечує стійкість суспільної комунікації та протидію дезінформації, але потребує посилення роботи із зовнішніми аудиторіями
M – воєнний	4,2	0,8	адаптивно-достатній / близький до високого	демонструє високу бойову адаптивність, але залежить від людського ресурсу, ОПК, логістики та міжнародної військової допомоги
E – економічний	3,0	2,0	середній	є головною зоною структурної вразливості через руйнування, демографічні втрати, енергетичні ризики та залежність від зовнішніх ресурсів
F – фінансовий	3,2	1,8	середній	зберігає функціональність завдяки міжнародній підтримці, але має високий ризик нестабільності у разі затримки зовнішнього фінансування
I – розвідувальний	4,4	0,6	високий	забезпечує стратегічне попередження, інформаційну перевагу та підтримку операцій, але потребує кращої інтеграції в цикл управлінських рішень
L – правоохоронний	3,3	1,7	середній / наблизений до достатнього	підтримує внутрішню керованість і правопорядок, але залишається чутливим до корупційних ризиків, перевантаження та нечіткого розмежування повноважень

Джерело: авторська експертно-аналітична оцінка на основі [142-167].

У процесі оцінювання загальна оцінка DIMEFIL-профілю державної політики в сфері національної безпеки України визначалася нами як сума оцінок семи інструментів:

$$S = D + I_1 + M + E + F + I_2 + L, \quad (2.1)$$

де S – інтегральна сума балів; D – дипломатичний інструмент; I_1 – інформаційний інструмент; M – військовий інструмент; E – економічний інструмент; F – фінансовий інструмент; I_2 – розвідувальний інструмент; L – правоохоронний інструмент.

Отримана фактична сума балів становить:

$$S = 4,5 + 4,3 + 4,2 + 3,0 + 3,2 + 4,4 + 3,3 = 26,9 \text{ бала}$$

при максимально можливій оцінці за сімома інструментами:

$$S_{\max} = 7 \times 5 = 35 \text{ балів.}$$

У процесі нашого дослідження, відносний індекс ефективності DIMEFIL-профілю визначався за формулою:

$$Id = S / S_{\max} \times 100 \quad (2.2)$$

Відповідно:

$$Id = 26,9 / 35 \times 100 = 76,9 \%$$

Середня оцінка одного інструменту становить:

$$K_{\text{сер}} = S / 7 = 26,9 / 7 = 3,84 \text{ бала.}$$

Для інтерпретації результатів використано таку шкалу:

Інтервал середньої оцінки	Рівень ефективності
1,00–1,80	критично низький
1,81–2,60	низький
2,61–3,40	середній
3,41–4,20	адаптивно-достатній
4,21–5,00	високий

Отриманий показник 3,84 бала потрапляє до інтервалу 3,41–4,20, що дозволяє визначити ефективність реалізації державної політики в сфері національної безпеки України як адаптивно-достатню. Це означає, що система загалом здатна забезпечувати функціонування держави в умовах війни, підтримувати оборонне реагування, міжнародну взаємодію, суспільну

мобілізацію, стратегічні комунікації та розвідувальну перевагу. Водночас цей результат не свідчить про повну збалансованість системи, оскільки між окремими інструментами наявна істотна різниця.

Виходячи з отриманих вище даних, для визначення внутрішньої асиметрії DIMEFIL-профілю розраховано розрив між найвищим і найнижчим значенням:

$$A = K_{\max} - K_{\min} \quad (2.3)$$

У нашому випадку:

$$A = 4,5 - 3,0 = 1,5 \text{ бала.}$$

Нормований індекс асиметрії становить:

$$A_n = A / 5 \times 100 \quad (2.4)$$

Відповідно:

$$A_n = 1,5 / 5 \times 100 = 30 \text{ \%}.$$

Отже, асиметрія між найсильнішим і найслабшим інструментом дорівнює 30 % від максимальної шкали оцінювання. Це свідчить про те, що загальний рівень ефективності державної політики в сфері національної безпеки України підтримується передусім за рахунок сильних дипломатичного, розвідувального, інформаційного та воєнного компонентів, тоді як економічний, фінансовий і правоохоронний інструменти формують зони стратегічної вразливості.

Додатково в рамках нашого дослідження було здійснено розрахунок сумарного дефіциту до цільового рівня 5,0 за всіма інструментами:

$$G = S_{\max} - S \quad (2.5)$$

Відповідно:

$$G = 35 - 26,9 = 8,1 \text{ бала.}$$

У відсотковому вимірі цей дефіцит становить:

$$G\% = 8,1 / 35 \times 100 = 23,1 \text{ \%}.$$

Таким чином, до повного цільового рівня DIMEFIL-профілю Україні бракує 8,1 бала, або 23,1 %. Виходячи з отриманих нами даних, найбільша

частина цього дефіциту припадає на економічний, фінансовий і правоохоронний інструменти.

Для перевірки ступеня нерівномірності оцінок нами визначено можливе стандартне відхилення:

$$\sigma = \sqrt{(\sum(K_i - K_{\text{сер}})^2 / n)}, \quad (2.6)$$

де σ – стандартне відхилення; K_i – оцінка окремого інструменту; $K_{\text{сер}}$ – середня оцінка; n – кількість інструментів.

За результатами розрахунку:

$$\sigma = 0,60 \text{ бала.}$$

Коефіцієнт варіації становить:

$$V = \sigma / K_{\text{сер}} \times 100 = 0,60 / 3,84 \times 100 = 15,6 \%$$

У рамках проведеного нами дослідження це означає, що внутрішня варіативність оцінок є помірною, але достатньо помітною для того, щоб говорити про нерівномірний характер реалізації державної політики в сфері національної безпеки. Можна спостерігати, що система має структурні дисбаланси, які можуть посилюватися в умовах тривалих воєнних дій.

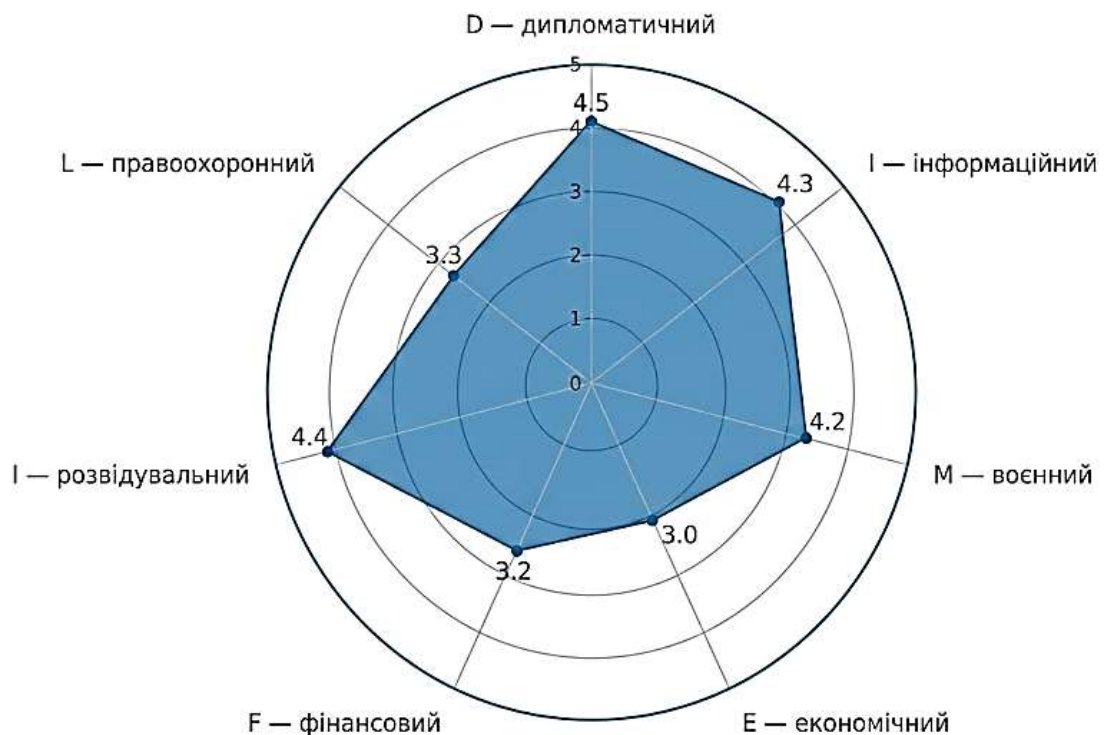

Рис. 2.3. DIMEFIL-профіль безпекової політики

Джерело: побудовано автором на основі оцінювання

З метою глибшої інтерпретації отриманих результатів ми згрупували інструменти DIMEFIL у три кластери.

Таблиця 2.4

Кластеризація інструментів DIMEFIL за рівнем спроможності державної політики в сфері національної безпеки України

Кластер	Інструменти	Сумарна оцінка	Мак оцінка	Відносний індекс	Середня оцінка	Управлінська характеристика
Кластер високої спроможності	дипломатичний, інформаційний, воєнний, розвідувальний	17,4	20	87,0 %	4,35	формує основний адаптивний ресурс держави у війні
Кластер критичної залежності	економічний, фінансовий	6,2	10	62,0 %	3,10	забезпечує функціонування системи, але значною мірою залежить від зовнішніх ресурсів
Кластер інституційного дозрівання	правоохоронний	3,3	5	66,0 %	3,30	підтримує внутрішню керованість, але потребує посилення антикорупційної, контрольної та координаційної складових

Джерело: авторська експертно-аналітична оцінка на основі [142-167]

Перший кластер – кластер високої спроможності – охоплює дипломатичний, інформаційний, воєнний і розвідувальний інструменти. Його сумарна оцінка становить:

$$S_1 = 4,5 + 4,3 + 4,2 + 4,4 = 17,4 \text{ бала.}$$

Максимально можлива оцінка для цього кластера дорівнює:

$$S_{1\max} = 4 \times 5 = 20 \text{ балів.}$$

Відносний індекс кластера високої спроможності становить:

$$I_1 = 17,4 / 20 \times 100 = 87,0 \text{ \%}$$

Середня оцінка цього кластера:

$$K_{1\text{сер}} = 17,4 / 4 = 4,35 \text{ бала.}$$

Як бачимо, дипломатичний, інформаційний, воєнний і розвідувальний інструменти формують найбільш результативний блок державної політики в сфері національної безпеки України. Їхня сила пояснюється поєднанням суспільної мобілізації, бойового досвіду, міжнародної підтримки, ефективних стратегічних комунікацій, партнерської розвідувальної взаємодії та здатності держави швидко адаптуватися до змін воєнного середовища. Водночас навіть цей кластер не є повністю самодостатнім, оскільки воєнний компонент залежить від людського ресурсу, логістики, оборонно-промислового комплексу та зовнішніх поставок, а дипломатичний – від політичних циклів міжнародних партнерів.

Другий кластер – *кластер критичної залежності* – охоплює економічний і фінансовий інструменти. Його сумарна оцінка становить:

$$S_2 = 3,0 + 3,2 = 6,2 \text{ бала.}$$

Максимально можлива оцінка для цього кластера:

$$S_{2\max} = 2 \times 5 = 10 \text{ балів.}$$

Відносний індекс економіко-фінансового кластера:

$$I_2 = 6,2 / 10 \times 100 = 62,0 \text{ \%}.$$

Середня оцінка цього кластера:

$$K_{2\text{сер}} = 6,2 / 2 = 3,1 \text{ бала.}$$

Цей результат засвідчує, що економічний і фінансовий інструменти є найбільш уразливою частиною DIMEFIL-профілю України. Йдеться не про їхню повну неефективність, адже економіка й фінансова система продовжують функціонувати в умовах війни. Проблема полягає в іншому: їхня стійкість значною мірою залежить від зовнішньої підтримки, бюджетного навантаження, руйнування інфраструктури, демографічних втрат, енергетичної вразливості та невизначеності середньострокового планування. Саме цей кластер формує головний ризик довгострокової стійкості державної політики в сфері національної безпеки.

Третій кластер – *кластер інституційного дозрівання* – представлений правоохоронним інструментом, який оцінено у 3,3 бала із 5, що становить:

$$I_3 = 3,3 / 5 \times 100 = 66,0 \%$$

Як бачимо, правоохоронний компонент не є критично слабким, однак його ефективність стримується корупційними ризиками, перевантаженням інституцій, складністю роботи в умовах воєнного стану, потребою в належному демократичному контролі та нечіткістю розмежування окремих повноважень між правоохоронними, безпековими й оборонними структурами. Саме тому цей кластер доцільно визначити як такий, що перебуває на етапі інституційного дозрівання.

Здійснене нами порівняння кластерів дозволяє виявити ключову особливість сучасної державної політики в сфері національної безпеки України. Середня оцінка кластера високої спроможності становить 4,35 бала, тоді як середня оцінка економіко-фінансового кластера – лише 3,1 бала. Різниця між ними дорівнює:

$$\Delta = 4,35 - 3,1 = 1,25 \text{ бала.}$$

У відсотковому вимірі щодо максимальної шкали це становить:

$$\Delta\% = 1,25 / 5 \times 100 = 25 \%$$

Отже, між найсильнішим і найбільш уразливим блоками державної політики існує розрив у 25 % від максимальної шкали оцінювання. Це означає, що українська модель безпекової політики у 2022–2026 рр. функціонує за логікою асиметричної компенсації: високі показники дипломатичного, інформаційного, воєнного й розвідувального інструментів частково компенсують слабкість економічного, фінансового та правоохоронного блоків. Проте така компенсація має об'єктивні межі. У довгостроковій перспективі неможливо стабільно підтримувати воєнну, дипломатичну, інформаційну та розвідувальну ефективність без достатньої економічної бази, фінансової передбачуваності, внутрішньої правової дисципліни й антикорупційної стійкості.

Щодо дипломатичного виміру, то Україна демонструє найвищий показник – 4,5 бала. Це зумовлено здатністю держави сформувати широку міжнародну коаліцію підтримки, забезпечити визнання російської агресії як

загрози міжнародному правопорядку, активізувати європейську інтеграцію, залучити військову, фінансову й гуманітарну допомогу та підтримувати постійну присутність українського питання у глобальному порядку денному. Водночас дипломатичний інструмент не є повністю автономним: його ефективність залежить від виборчих циклів у державах-партнерах, зміни політичних еліт, економічної ситуації в країнах-союзниках і конкуренції інших міжнародних криз. Тому головним завданням є не лише підтримання поточної дипломатичної активності, а й інституціоналізація довгострокових безпекових гарантій, угод і механізмів допомоги.

У результаті оцінювання, інформаційний інструмент отримав 4,3 бала. Такий результат пояснюється здатністю України підтримувати внутрішню комунікаційну єдність, протидіяти російській дезінформації, формувати міжнародний наратив про справедливий характер українського спротиву та залучати громадянське суспільство до інформаційної оборони. Утім, цей інструмент також має вразливості. Російська Федерація продовжує системні інформаційні операції, спрямовані на деморалізацію населення, дискредитацію мобілізаційної політики, підрив довіри до союзників, поширення соціальної втоми та провокування внутрішніх конфліктів. Отже, інформаційна ефективність України має підтримуватися не лише реактивною протидією фейкам, а й довгостроковою політикою стратегічних комунікацій, медіаграмотності та роботи із зовнішніми аудиторіями.

Воєнний інструмент отримав 4,2 бала, що відображає високу бойову адаптивність Сил оборони України, накопичений досвід ведення бойових дій, розвиток безпілотних систем, технологічних рішень, оборонного виробництва та зростання сумісності зі стандартами й підходами держав НАТО. Водночас цей показник не може бути трактований як повна самодостатність воєнної спроможності. Залишаються проблеми дефіциту особового складу, тривалого навантаження на мобілізаційний резерв, залежності від зовнішніх поставок боєприпасів і систем ППО, а також потреби у стабільному розвитку оборонно-промислового комплексу. Тому воєнна ефективність прямо залежить від

ресурсної, фінансової, кадрової, технологічної та дипломатичної спроможності держави.

Економічний інструмент оцінено у 3,0 бала, що є найнижчим показником у DIMEFIL-профілі. Це не означає колапсу економічної системи, оскільки Україна зберегла макроекономічну керованість, функціонування критичних секторів, адаптивність бізнесу та здатність підтримувати базові державні функції. Однак війна спричинила масштабні руйнування інфраструктури, втрати виробничого потенціалу, демографічні дисбаланси, енергетичну вразливість і залежність від зовнішнього фінансування. Звідси випливає, що економічна складова державної політики в сфері національної безпеки має бути переорієнтована з логіки виживання на логіку довгострокової стійкості: розвиток оборонної економіки, підтримку критичних галузей, енергетичну диверсифікацію, локальне відновлення та формування внутрішніх джерел зростання.

Фінансовий інструмент отримав 3,2 бала. Він демонструє більшу стійкість, ніж економічний, завдяки міжнародній фінансовій підтримці, роботі банківської системи, військовим облігаціям, програмам макрофінансової допомоги та співпраці з міжнародними фінансовими організаціями. Проте саме фінансовий вимір містить один із найбільших ризиків – залежність від регулярності й передбачуваності зовнішніх надходжень. Затримка фінансування здатна впливати на бюджетне планування, соціальні видатки, оборонні закупівлі, відновлення критичної інфраструктури та загальну стабільність державних фінансів. Тому фінансова ефективність безпекової політики повинна вимірюватися не лише обсягом залученої допомоги, а й здатністю держави планувати видатки, контролювати їх використання, зменшувати боргові ризики та нарощувати внутрішню фінансову базу.

Розвідувальний інструмент оцінено у 4,4 бала, що є другим за силою показником після дипломатичного. Висока оцінка пояснюється результативністю українських розвідувальних структур, ефективністю спеціальних операцій, використанням відкритих джерел, супутникових даних,

технологічних засобів і партнерської розвідувальної взаємодії. У сучасній війні розвідка виконує не лише допоміжну функцію для воєнних дій, а й функцію стратегічного попередження, виявлення ризиків, підтримки дипломатичних рішень і захисту критичної інфраструктури. Водночас потребують подальшого вдосконалення координація між розвідувальними суб'єктами, аналітична обробка даних, кадрове забезпечення та зв'язок між розвідувальною інформацією і політичним циклом ухвалення рішень.

Правоохоронний інструмент отримав 3,3 бала, що свідчить про його функціональність, але водночас і про наявність значного потенціалу для посилення. Правоохоронна система забезпечує громадський порядок, стабілізаційні заходи, протидію диверсійній діяльності, охорону кордону, реагування на надзвичайні ситуації, розслідування воєнних злочинів і підтримку внутрішньої керованості. Разом із тим саме в цьому вимірі концентруються ризики корупції, перевантаження інституцій, дублювання повноважень, правової невизначеності окремих процедур воєнного стану та складності демократичного контролю. Тому правоохоронний компонент потребує не лише ресурсного посилення, а й інституційного очищення, підзвітності, антикорупційної стійкості й чіткого розмежування функцій.

Таким чином, проведений в рамках нашого дослідження DIMEFIL-аналіз доводить, що сучасна державна політика в сфері національної безпеки України функціонує не як рівномірно збалансована система, а як асиметрична модель воєнної адаптації, поточна ефективність якої значною мірою забезпечується високою дипломатичною, інформаційною, воєнною та розвідувальною спроможністю. Проте довгострокова стійкість цієї політики залежить від здатності держави зменшити економіко-фінансові розриви, посилити правоохоронну й антикорупційну складову, забезпечити передбачуваність ресурсного планування та перейти від реактивного кризового управління до ризик-орієнтованої моделі стратегічного управління. Проведене оцінювання та його результати є важливими для подальшого аналізу проблем і ризиків державної політики в сфері національної безпеки.

Саме ті інструменти, які отримали найнижчі оцінки або мають найбільший розрив до цільового рівня, формують основні зони ризику: економічне виснаження, фінансову залежність, корупційні вразливості, правову невизначеність, перевантаження інституцій і нерівномірність територіальної стійкості. Тому наступний підрозділ має бути спрямований на виявлення того, як ці обмеження можуть трансформуватися у системні ризики для керованості, обороноздатності, легітимності та довгострокової стійкості держави.

2.3. Ключові проблеми та ризики державної політики в сфері національної безпеки

Попередній аналіз інституційного забезпечення державної політики в сфері національної безпеки України засвідчив, що сучасна безпекова архітектура функціонує як багаторівнева система, у якій політико-стратегічний, виконавчо-операційний та територіально-суспільний рівні взаємодіють в умовах постійного воєнного, інформаційного, економічного й соціального тиску. Водночас DIMEFIL-оцінка, проведена у підпункті 2.2, показала адаптивно-достатній рівень ефективності державної політики в сфері національної безпеки, але також виявила її внутрішню асиметрію: високі показники дипломатичного, інформаційного, воєнного та розвідувального інструментів поєднуються зі слабшими економічним, фінансовим і правоохоронним компонентами. Отже, завдання цього підпункту полягає не в повторному описі загроз, а у виявленні тих системних проблем і ризикових механізмів, які обмежують довгострокову стійкість державної політики в сфері національної безпеки України [168; 169; 170; 171].

У науковій літературі останніх років ризики та загрози національній безпеці розглядаються не як ізольовані події, а як взаємопов'язані процеси, що виникають на перетині політичних, економічних, соціальних, інформаційних, технологічних, екологічних та інституційних чинників [172; 173; 174; 175; 176]. Такий підхід є продуктивним для аналізу української ситуації, оскільки

повномасштабна війна виявила не тільки зовнішню воєнну небезпеку, а й внутрішні межі управлінської спроможності держави. У працях, присвячених модернізації публічного управління та актуальним проблемам державної політики в сфері національної безпеки, наголошується, що ключові уразливості української безпекової системи концентруються навколо управлінської інерції, ресурсних обмежень, інституційної неузгодженості, інформаційного тиску, економічної нестійкості та потреби в посиленні стратегічного планування [177; 178; 179; 180; 181].

Особливої ваги в таких умовах набуває здатність державних інституцій не лише реагувати на вже проявлені загрози, а й завчасно ідентифікувати слабкі сигнали майбутніх криз. Це передбачає перехід від фрагментарного управління безпековими проблемами до системної координації дій, заснованої на аналізі ризиків, міжвідомчій взаємодії та стратегічному прогнозуванні. У цьому сенсі ризик є не лише наслідком зовнішнього тиску, а й результатом того, як держава організовує власну відповідь на цей тиск.

З огляду на сказане вище та з метою уникнення термінологічної нечіткості доцільно розрізняти дві близькі дефініції: «проблема» і «ризик».

Так, сутність поняття «проблема» визначається як «обставини, які вже спричиняють або можуть спричинити негативні наслідки для суспільства, економіки, навколишнього природного середовища, безпеки чи якості життя населення та можуть потребувати втручання з боку держави» [182]. Виходячи з цього, проблему державної політики в сфері національної безпеки доцільно розглядати як стійке управлінське обмеження, що ускладнює досягнення стратегічних цілей держави. При цьому варто розуміти, що проблема не завжди має характер безпосередньої небезпеки, утім саме вона створює умови для накопичення вразливостей у системі національної безпеки.

Між проблемою і ризиком доцільно виокремити проміжну категорію – вразливість. У межах цього дослідження вразливість розуміється як структурна слабкість інституційного, ресурсного, правового, соціального, інформаційного або інфраструктурного характеру, яка ще не обов'язково

спричинила негативні наслідки, але створює умови для їх виникнення. Таке розмежування є важливим для публічного управління, оскільки проблема фіксує вже наявне обмеження, вразливість показує слабке місце системи, а ризик відображає ймовірність перетворення цієї слабкості на реальну загрозу [183; 184].

У свою чергу, поняття «ризик» законодавчо визначається як «можливість виникнення та вірогідні масштаби наслідків негативного впливу протягом певного періоду часу» [185]. Тобто, ризики державної політики в сфері національної безпеки відображають ймовірність того, що така проблема за певних обставин призведе до негативних наслідків для держави, суспільства або окремих сфер життєдіяльності. Вони виникають тоді, коли наявне управлінське обмеження поєднується з невизначеністю, зовнішнім тиском чи внутрішньою нестабільністю, тобто ризики характеризують не лише можливість негативного розвитку подій, але й рівень готовності системи публічного управління запобігти таким наслідкам, або, принаймні, зменшити їхній вплив.

Отже, проблема, вразливість, ризик і загроза утворюють послідовну управлінську логіку розвитку безпекових викликів. Проблема фіксує наявну дисфункцію; вразливість показує слабке місце системи; ризик відображає ймовірність негативного розвитку подій; загроза означає вже актуалізовану небезпеку для держави, суспільства або окремих сфер життєдіяльності (рис.2.4). Саме тому державна політика в сфері національної безпеки має бути зорієнтована не лише на реагування після виникнення загрози, а й на раннє виявлення проблем, оцінювання вразливостей і превентивне управління ризиками [186; 187; 188; 189]. Така логіка передбачає перехід від ситуативного реагування до системного аналізу причинно-наслідкових зв'язків між різними рівнями безпекових викликів. Відповідно, ефективність державної політики визначається не лише здатністю нейтралізувати загрози, а й спроможністю своєчасно ідентифікувати вразливості та запобігати їх трансформації в реальні ризики. За таких умов управлінський цикл набуває проактивного характеру,

що дозволяє державі діяти на випередження, а не в режимі постійного кризового реагування.

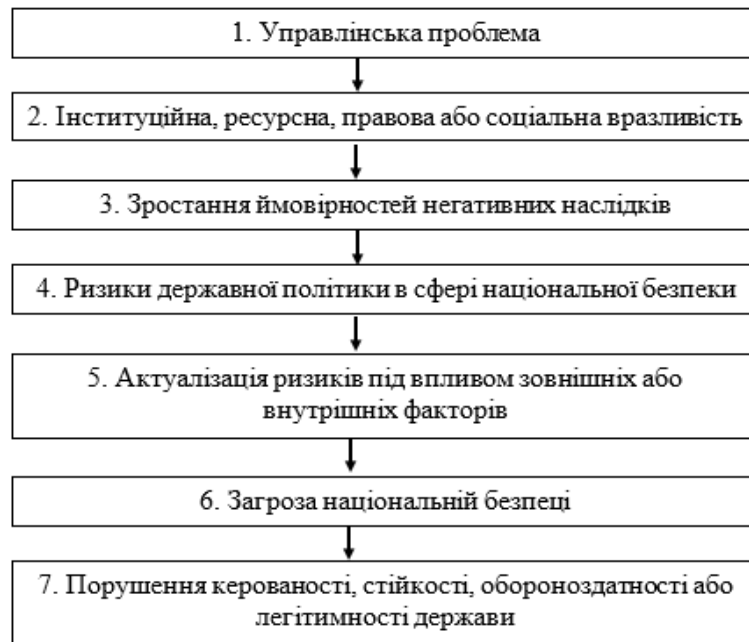

Рис. 2.4. Логіка трансформації управлінської проблеми в ризик національної безпеки

Джерело: укладено автором на основі [139; 178].

Узагальнення визначених нами проблем дає підстави представити їх не як лінійний перелік, а як систему взаємопов'язаних ризикових механізмів. Такий підхід дозволяє пов'язати результати інституційного аналізу з результатами DIMEFIL-оцінки. Якщо у підпункті 2.1 було встановлено, які суб'єкти й рівні формують інституційну архітектуру державної політики в сфері національної безпеки, то зараз було виявлено нерівномірність спроможностей її ключових інструментів. Саме на перетині цих двох площин (інституційної організації та функціональної спроможності) виникають основні ризикові механізми. Вони не є ізольованими: економічне виснаження посилює соціальну напругу, корупційні ризики підривають довіру й міжнародну підтримку, уразливість критичної інфраструктури впливає на обороноздатність, а інформаційно-кібернетичний тиск здатний ускладнювати реалізацію управлінських рішень [190; 191; 192; 193; 194; 195; 196; 197].

Результати інституційного картографування (п. 2.1) та критеріально-індикаторної оцінки із застосуванням DIMEFIL-аналізу (п. 2.2) дозволили зафіксувати важливий парадокс української безпекової політики: за загального адаптивно-достатнього рівня ефективності система демонструє виражену внутрішню асиметрію, де високі показники одних інструментів сусідять зі структурними дефіцитами інших. Сам факт такої асиметрії є значущим аналітичним сигналом, оскільки він свідчить про те, що поточна стійкість значною мірою забезпечується компенсаторними механізмами, а не збалансованою архітектурою спроможностей. У цьому контексті аналіз проблем і ризиків набуває не описового, а діагностичного характеру: завдання полягає не в інвентаризації загроз, а у виявленні системних розривів, які перетворюють поточні вразливості на стратегічні ризики.

Таблиця 2.5

Проблемно-ризикова матриця державної політики в сфері національної безпеки України

Ризиковий механізм	Управлінська вразливість	Потенційний ризик	Можливий наслідок
Недостатня стратегічна передбачуваність	обмеженість сценарного планування, нестабільність прогнозів, швидка зміна характеру війни	запізніле реагування на нові типи загроз	зростання вартості управлінських рішень і втрата часу
Інституційна інерція	перевантаженість координаційних каналів, дублювання функцій, слабка горизонтальна взаємодія	фрагментація рішень	зниження узгодженості дій між суб'єктами безпекової політики
Правова напруга воєнного стану	складність поєднання швидкості, секретності, підзвітності й демократичного контролю	зниження легітимності безпекових рішень	послаблення довіри до державних інститутів
Ресурсно-економічне виснаження	бюджетне навантаження, дефіцит людського капіталу, залежність від зовнішнього фінансування	обмеження довгострокової обороноздатності	зменшення стійкості держави у тривалій війні
Корупційна вразливість	закритість частини процедур, складність контролю, високі обсяги оборонних ресурсів	неефективне використання коштів і	зниження боєздатності, довіри й міжнародної репутації

Ризиковий механізм	Управлінська вразливість	Потенційний ризик	Можливий наслідок
		матеріальних ресурсів	
Інформаційно-кібернетичний тиск	постійні дезінформаційні кампанії, атаки на цифрові системи, уразливість реєстрів і сервісів	деморалізація, параліч окремих управлінських процесів	порушення комунікації, фінансових операцій і цифрового управління
Уразливість критичної інфраструктури	фізичні руйнування, недостатнє резервування, технологічна зношеність	каскадні збої в енергетиці, транспорті, зв'язку та життєзабезпеченні	гуманітарні, економічні й оборонні втрати
Соціально-демографічне виснаження	втрати людського капіталу, міграція, травматизація, навантаження на соціальну сферу	зниження суспільної стійкості	ослаблення мобілізаційного й відновлювального потенціалу
Територіальна асиметрія	нерівномірна спроможність громад, різний доступ до ресурсів і послуг	поглиблення регіональних дисбалансів	фрагментація локальної стійкості
Екологічні, продовольчі та ідентичні ризики	довгострокові наслідки війни, вразливість аграрного сектору, гуманітарні впливи	відкладені кризи відновлення	ускладнення післявоєнної стабілізації
Міжнародна ресурсна залежність	залежність від рішень партнерів, політичних циклів і зовнішньої кон'юнктури	непередбачуваність зовнішньої підтримки	ускладнення оборонного, бюджетного й відновлювального планування

Джерело: укладено автором на основі [168-181; 183; 184; 186-197] та результатів інституційного аналізу і DIMEFIL-оцінки, здійснених у підпунктах 2.1-2.2

Якщо зіставити результати, отримані в попередніх підрозділах, з даними відкритих джерел, виходить досить чітка картина: проблемно-ризикове поле української безпекової політики формується не за лінійним принципом, а на перетині кількох площин, які постійно взаємодіють між собою. Їх зручно розглядати не по черзі, а як єдину аналітичну рамку, де кожен вимір доповнює й уточнює інші.

Насамперед варто відокремити часовий горизонт. Тут ризики розпадаються на кілька шарів: тактичні, які вимагають реакції впродовж найближчих місяців; оперативні, що лежать у площині 1,5–2 роки; стратегічні, розгорнуті на 2–5 років; і, нарешті, цивілізаційні – ті, чії наслідки визначатимуть обличчя країни десятиліттями.

Паралельно слід враховувати природу походження: внутрішні, ендегенні (структурні дефіцити публічного управління, які накопичувалися роками); зовнішні (відкрита агресія, глобальні економічні чи технологічні шоки); гібридні, де внутрішня слабкість і зовнішній тиск збігаються в один момент, підсилюючи один одного.

Не менш важливим також є рівень керованості: оскільки існують зони, де держава зберігає повний контроль і є ті, де її вплив частковий і вимагає компромісів; і є ділянки повної зовнішньої залежності, коли рішення фактично визначаються іншими акторами.

І, нарешті, варто звернути увагу на системний ефект – здатність ризику запускати ланцюгову реакцію або радикально змінювати всю конфігурацію системи.

Саме в перетині цих чотирьох площин і виявляються справжні вразливі місця. Для цілей цього дослідження такі вразливі місця визначаються як критичні вузли проблемно-ризикового поля.

Критичний вузол – це не окремий ризик, а точка концентрації кількох ризикових характеристик одночасно: управлінської слабкості, часової невідкладності, обмеженої керованості та потенційного каскадного ефекту. Саме тому критичні вузли потребують не точкового реагування, а комплексної управлінської відповіді, що поєднує інституційні, правові, ресурсні, інформаційні та соціальні механізми [168; 182; 185].

Візуалізація критичних вузлів дає змогу показати, які проблеми мають переважно внутрішнє походження і можуть бути врегульовані засобами публічного управління, а які залежать від зовнішніх чинників або мають гібридну природу (рис. 2.5). Водночас розташування вузлів за рівнем

системного ефекту дозволяє відокремити локальні й відкладені ризики від тих, що здатні впливати на всю архітектуру національної безпеки. Такий підхід важливий для переходу від опису проблем до визначення пріоритетів стратегічного реагування [169; 182].

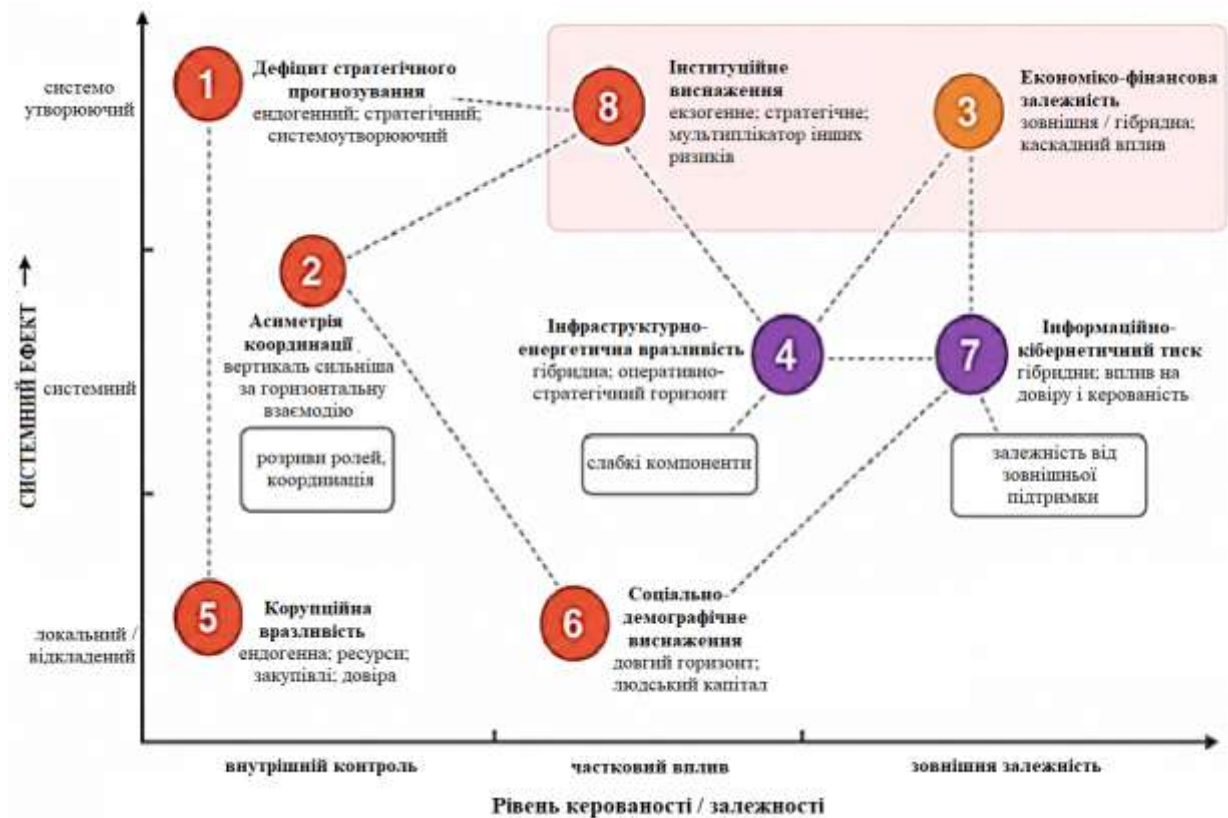

Рис. 2.5. Карта критичних вузлів проблемно-ризикового поля державної політики в сфері національної безпеки України

Джерело: укладено автором за результатами інституційного аналізу (п. 2.1), DIMEFIL-оцінки (п. 2.2) та проблемно-ризикової матриці

Перший і, ймовірно, найбільш фундаментальний розрив пролягає між високою оперативною результативністю та обмеженими спроможностями стратегічного прогнозування. Як засвідчили результати DIMEFIL-аналізу, Україна демонструє показники вище середнього рівня держав ЄС у воєнному, інформаційному та розвідувальному інструментах, що підтверджує ефективність тактичного контуру управління. Водночас саме ця ефективність створює певний оптичний ефект: успіх у короткостроковому реагуванні маскує відсутність інституціоналізованої практики довгострокового сценарного планування. Ставка ВГК, РНБО та профільні міністерства

функціонують переважно в режимі «гасіння» актуальних криз, тоді як спроможності стратегічного форсайту – побудови альтернативних сценаріїв на 5-10 років уперед – залишаються розпорошеними між аналітичними структурами без єдиного координаційного центру. У термінах запропонованої моделі цей розрив є ендогенним, стратегічним за горизонтом та системоутворюючим за ефектом, тобто належить до найвищого пріоритетного класу. Управлінська небезпека цього вузла полягає в тому, що дефіцит стратегічного прогнозування не завжди проявляється як очевидна криза. Навпаки, у короткостроковій перспективі система може демонструвати високу ефективність, однак поступово втрачати здатність бачити відкладені наслідки власних рішень. Саме тому модернізація публічного управління у сфері національної безпеки має включати не лише підвищення швидкості реагування, а й формування сталої системи прогнозування, оцінювання ризиків і перегляду стратегічних пріоритетів [168; 169].

Другий розрив, що логічно випливає з інституційного аналізу (п. 2.1), пов'язаний з асиметрією вертикальної та горизонтальної координації. Українська система ефективно діє по вертикалі – від Президента й Ставки до Сил оборони та військових адміністрацій, – проте міжвідомча взаємодія на одному рівні залишається фрагментованою. Це проявляється у дублюванні функцій між розвідувальними органами, у складнощах координації між силовими структурами та цивільними міністерствами під час реагування на гібридні загрози, у недостатньо синхронізованих діях центрального уряду і регіональних військових адміністрацій. Низька оцінка координаційної ефективності (3 з 5) у п. 2.2 не є технічним показником – вона відображає глибший інституційний феномен, який у науковій літературі описується як «вертикально-горизонтальний дисбаланс» і характерний для систем, що формувалися в умовах кризового управління без попередньої доктринальної підготовки. Цей ризик має не лише організаційний, а й правовий вимір. В умовах воєнного стану швидкість ухвалення рішень є об'єктивно необхідною, однак вона не повинна витіснити механізми правової визначеності,

демократичного цивільного контролю та підзвітності сектору безпеки і оборони. Якщо вертикальна координація забезпечує мобілізацію та швидкість, то горизонтальна взаємодія гарантує узгодженість, уникнення дублювання функцій і зменшення управлінських втрат [170; 171].

Третій критичний вузол утворюється на перетині економічно-фінансового кластера DIMEFIL, де зафіксовано максимальний розрив із цільовим рівнем (-2,0 та -1,8 пункти відповідно). Сутність проблеми полягає не стільки у самій залежності від зовнішнього фінансування – для держави у стані повномасштабної війни це об'єктивна реальність, – скільки у структурі цієї залежності та її політичній чутливості. Програми Ukraine Facility ЄС, асигнування США, кредитні механізми МВФ прив'язані до внутрішньополітичних циклів партнерів, що перетворює зовнішнє фінансування з керованого ресурсу на змінну, яка перебуває переважно поза українським впливом. У термінах вимірів керованості це зона зовнішньої залежності, у термінах системного ефекту – каскадний ризик, оскільки потенційна «фінансова пауза» здатна одночасно вплинути на обороноздатність, соціальні виплати та макроекономічну стабільність. Особлива небезпека цього вузла полягає у тому, що він поєднує екзогенну природу (рішення приймаються за межами України) з ендогенними передумовами (недостатня диверсифікація внутрішніх джерел доходів та обмежений потенціал внутрішнього ринку капіталу). Економіко-фінансова залежність має особливе значення, оскільки вона впливає не лише на бюджетну стабільність, а й на здатність держави підтримувати обороноздатність, соціальні виплати, відновлення критичної інфраструктури та функціонування територіальних громад. Дослідження економічної безпеки України в умовах довготривалої війни свідчать, що економічна стійкість у воєнний період визначається не тільки обсягом зовнішньої допомоги, а й наявністю внутрішніх джерел відновлення, адаптивністю бізнесу, станом ринку праці, енергетичною безпекою та спроможністю громад підтримувати базову економічну життєдіяльність [180; 181; 187].

Четвертий вузол стосується інфраструктурно-енергетичної вразливості, яка протягом 2022-2025 рр. неодноразово демонструвала свій каскадний потенціал. На відміну від попередніх розривів, цей є переважно гібридним: фізичне руйнування об'єктів генерації та передачі електроенергії здійснюється зовнішнім противником, проте ступінь руйнівних наслідків значною мірою визначається внутрішнім станом інфраструктури – рівнем зношеності, мірою децентралізації, наявністю резервних потужностей. Парадокс полягає у тому, що окремі компоненти захисту (резервне живлення критичних об'єктів, дублюючі канали зв'язку) реалізовані ефективно, тоді як системна стійкість енергомережі залишається структурно вразливою. Цей вузол має одночасно тактичний (поточні удари), оперативний (зимові опалювальні сезони) та стратегічний (відбудова та модернізація) виміри, що ускладнює його однозначну пріоритизацію в управлінському циклі. Уразливість критичної інфраструктури є одним із найбільш показових прикладів каскадного ризику. Її наслідки не обмежуються фізичним пошкодженням об'єктів, а поширюються на енергетику, транспорт, зв'язок, медичну систему, комунальні послуги, цифрові сервіси, оборонне забезпечення та повсякденне життя населення. Саме тому державна політика захисту критичної інфраструктури повинна поєднувати інституційні перетворення, резервування потужностей, секторальну координацію, регіональні плани стійкості та ризик-орієнтоване управління енергетичною безпекою [179; 180; 189].

П'ятий розрив пов'язаний із корупційними ризиками у сфері оборонних закупівель та використання міжнародної допомоги. Його специфіка полягає у потрійній природі впливу: пряма економічна шкода (виведення ресурсів із системи), оперативна шкода (зрив постачань, зниження боєздатності) та репутаційна шкода (підрив довіри партнерів). Особливістю цього вузла є парадоксальне співіснування двох тенденцій: з одного боку, в Україні функціонує одна з найрозвиненіших антикорупційних інфраструктур у регіоні (НАБУ, САП, ВАКС, Ві ProZorro); з іншого боку, режим воєнної секретності об'єктивно звужує можливості громадського контролю саме у тій сфері, де

концентруються найбільші фінансові потоки. Йдеться не про відсутність антикорупційних інструментів, а про інституційний компроміс між прозорістю і безпекою, який потребує тонкого регулювання та який зараз функціонує радше ситуативно, ніж системно. У безпековому вимірі корупція не може розглядатися лише як правопорушення або проблема доброчесності. Вона є чинником зниження обороноздатності, легітимності державних рішень і довіри міжнародних партнерів. Особливо небезпечним є те, що корупційна вразливість у воєнний час поєднується з обмеженою публічністю процедур, потребою у швидких закупівлях і значними обсягами ресурсів, які спрямовуються на оборону та відновлення. Тому антикорупційна політика має бути інтегрована в систему національної безпеки як один із механізмів збереження державної стійкості [170; 171; 173].

Шостий вузол є соціально-демографічним і має найдовший часовий горизонт реалізації, що, парадоксально, робить його одним із найнедооцінених в управлінському дискурсі. Демографічні втрати від війни (бойові, цивільні, міграційні), травматизація суспільства, виснаження мобілізаційного резерву, відтермінований ефект освітніх та трудових втрат – усі ці процеси розгортаються повільно, але формують структурні обмеження для всіх інших інструментів національної потужності. У моделі DIMEFIL ця проблема прямо не представлена як окремий інструмент, проте вона є спільним знаменником для воєнного, економічного та інформаційного компонентів: ослаблення людського капіталу одночасно знижує спроможності армії, продуктивність економіки та стійкість суспільства до інформаційного тиску. Цивілізаційний характер цього ризику робить його практично неуразливим до тактичних рішень – він потребує стратегій довжиною в десятиліття. Соціально-демографічний ризик безпосередньо пов'язаний із категорією національної стійкості. В умовах тривалої війни суспільна згуртованість, підтримка внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, родин військовослужбовців, мешканців прифронтових територій та інших вразливих груп стають не лише елементами соціальної політики, а й чинниками національної безпеки. Втрата

людського капіталу, соціальна травматизація, демографічне скорочення та втома від війни можуть поступово знижувати мобілізаційний, економічний і відновлювальний потенціал держави [181; 182; 186; 193].

Окремого значення набуває територіальна асиметрія стійкості. Повномасштабна війна показала, що територіальні громади мають різний рівень ресурсів, кадрової спроможності, доступу до критичних послуг, гуманітарної підтримки, цифрової інфраструктури й безпекового прикриття. Прифронтові, прикордонні, деокуповані, сільські, промислові та тиллові громади перебувають у різних безпекових умовах, тому однакова управлінська модель не може забезпечити однаковий результат на всіх територіях. Це вимагає переходу від уніфікованого адміністрування до територіально диференційованої політики стійкості [183; 184; 185; 187].

Сьомий розрив утворюється у сфері когнітивно-інформаційної безпеки, причому його природа суттєво трансформувалася порівняно з періодом 2014-2021 рр. Якщо раніше йшлося переважно про захист від дезінформації, то сучасний виклик зосереджується у сфері технологічно опосередкованих когнітивних впливів – використання генеративного штучного інтелекту для виробництва *deepfake*-контенту, мікротаргетинговані кампанії в соціальних мережах, маніпуляції алгоритмами рекомендаційних систем. До того, Україна демонструє високу інституційну спроможність у протидії традиційній пропаганді (Центр протидії дезінформації, Стратком), однак системна відповідь на технологічно нові форми когнітивної агресії перебуває на стадії формування. Цей вузол є гібридним за природою, оперативно-стратегічним за горизонтом та має високий каскадний потенціал, оскільки впливає на якість всіх інших управлінських рішень – від виборчих процесів до підтримки боєздатності. Інформаційний і кібернетичний виміри в сучасних умовах дедалі більше зливаються в єдиний простір впливу. Дезінформаційні кампанії можуть супроводжуватися кібератаками на державні реєстри, фінансові сервіси, канали комунікації, цифрові платформи публічного управління та об'єкти критичної інфраструктури. Саме тому ризик у цій сфері має не лише

комунікативний, а й управлінський характер: підрив довіри до інформації може поєднуватися з технічним порушенням здатності держави надавати послуги, координувати дії та підтримувати безперервність управління [177; 178].

Восьмий, заключний у нашому переліку, але не за значущістю розрив, пов'язаний із інституційним вигоранням – феноменом, який в українській науковій літературі лише починає концептуалізуватися.

Йдеться про поступове виснаження кадрового, мотиваційного та організаційного ресурсу безпекових інституцій унаслідок тривалої роботи в режимі максимальної інтенсивності. Цей процес не фіксується традиційними індикаторами (укомплектованість штатів, обсяг видатків), однак проявляється у зростанні часу прийняття рішень, зниженні якості міжвідомчої комунікації, відтоку кваліфікованих кадрів. Особлива небезпека цього розриву в тому, що він є прихованим мультиплікатором усіх попередніх проблем: вигоріла система менш ефективно реагує на координаційні дисбаланси, на корупційні виклики, на інформаційні атаки. У запропонованій чотиривимірній моделі цей вузол є ендогенним, стратегічним за горизонтом та системоутворюючим за ефектом – тобто потенційно найнебезпечнішим у довгостроковій перспективі. Інституційне виснаження є особливо небезпечним тому, що воно не завжди фіксується у формальних показниках. Орган може залишатися укомплектованим, мати нормативно визначені повноваження і бюджетне забезпечення, але фактично втрачати здатність до якісної координації, аналітичної роботи, стратегічного планування та комунікації з іншими суб'єктами. У цьому сенсі інституційне виснаження є прихованим ризиком, який поступово знижує ефективність усіх інших інструментів державної політики в сфері національної безпеки [168; 169; 182].

Проведений інтегральний аналіз ідентифікованих восьми вузлів дозволяє виявити спільні структурні закономірності, що мають принципове значення для подальшого дослідження: по-перше, переважна більшість критичних розривів (вузли 1, 2, 5, 6, 8) є ендогенними за природою, що означає

принципову можливість їх вирішення внутрішніми силами держави без обов'язкової зовнішньої залежності – проте вимагає інституційної волі та системних реформ; по-друге, найвищу управлінську небезпеку становлять не окремі ризики, а їх системні взаємодії: координаційний дефіцит підсилює корупційні ризики, інституційне вигорання знижує спроможність протидіяти інформаційним атакам, демографічні втрати касадно впливають на всі інструменти DIMEFIL; по-третє, чинна модель управління переважно орієнтована на тактичні та оперативні горизонти, тоді як стратегічні та цивілізаційні ризики залишаються в зоні «уваги без дії»; по-четверте, виявлені вузли формують інверсний пріоритетний порядок: проблеми з найбільшою поточною помітністю (інфраструктурні атаки, корупційні скандали) є водночас тими, що мають найкоротший горизонт впливу, тоді як найбільш руйнівні для державності проблеми (інституційне вигорання, демографічна криза) розгортаються повільно і не створюють інформаційних приводів для управлінської мобілізації.

З огляду на сказане вище, можна стверджувати що поточна модель безпекової політики України ефективно справляється з реактивним функціоналом – реагуванням на актуалізовані загрози. Разом з тим, держава системно недоінвестує у функціонал проактивний, пов'язаний з ідентифікацією, оцінкою та превентивним управлінням ризиками тривалого горизонту. Подолання виявлених восьми розривів неможливе у логіці точкових покращень окремих інструментів; воно потребує зміни управлінської парадигми – переходу від моделі реагування на загрози до моделі ризик-орієнтованого стратегічного управління, від компенсаторної асиметрії спроможностей до їх збалансованого розвитку, від інституційного героїзму як основного ресурсу до інституційної сталості як системного принципу. Саме обґрунтуванню такої парадигмальної трансформації та розробці практичних механізмів її реалізації буде присвячено третій розділ нашого дослідження.

Висновки до розділу 2

У результаті проведеного аналізу інституційного забезпечення державної політики в сфері національної безпеки України встановлено, що в умовах повномасштабної війни ця система не може розглядатися як формальна сукупність органів державної влади, наділених окремими повноваженнями. Її доцільно трактувати як складну багаторівневу інституційну архітектуру, у межах якої стратегічне керівництво, виконавчо-операційна діяльність, ресурсне забезпечення, кризова координація, територіальна стійкість і суспільна участь поєднуються в єдиний управлінський контур. У дослідженні виокремлено три взаємопов'язані рівні цієї архітектури: політико-стратегічний рівень, що забезпечує визначення загального курсу, правових рамок і ключових пріоритетів безпекової політики; виконавчо-операційний, що відповідає за практичну реалізацію рішень у сферах оборони, розвідки, контррозвідки, громадської безпеки, цивільного захисту, кіберстійкості, логістики, мобілізації та захисту критичної інфраструктури; територіально-суспільний що передбачає взаємодію держави, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, територіальних громад, волонтерських структур, бізнесу й громадянського суспільства.

Доведено, що правовий режим воєнного стану посилив роль окремих суб'єктів сектору безпеки і оборони, та сформував додатковий кризовий контур управління. Водночас реальна спроможність цієї системи визначається не лише нормативно закріпленими повноваженнями, а й здатністю інституцій забезпечувати безперервний зв'язок між аналізом загроз, політичним рішенням, ресурсним забезпеченням, практичним виконанням і подальшим коригуванням політики. Інституційна система національної безпеки України зберігає функціональність і здатність до кризового реагування, однак її подальша результативність залежить від якості горизонтальної координації, чіткого розподілу відповідальності, контролю за виконанням рішень,

узгодження кризової централізації з демократичною підзвітністю та посилення зв'язку між центральним і місцевим рівнями управління.

Здійснена оцінка ефективності реалізації державної політики в сфері національної безпеки України засвідчила, що в умовах сучасних викликів така ефективність не може вимірюватися лише наявністю стратегій, законів, органів влади або формальним виконанням управлінських процедур. Вона має визначатися через реальну здатність держави використовувати ключові інструменти національної потужності, своєчасно реагувати на загрози, забезпечувати ухвалені рішення ресурсами, підтримувати стійкість суспільства, захищати критичну інфраструктуру, зберігати легітимність управлінських дій і адаптувати політику до зміни безпекового середовища. З цією метою у роботі застосовано DIMEFIL-аналіз, який дозволив оцінити державну політику в сфері національної безпеки України через сім взаємопов'язаних інструментів: дипломатичний, інформаційний, воєнний, економічний, фінансовий, розвідувальний і правоохоронний. Результати авторської експертно-аналітичної оцінки засвідчили, що інтегральний DIMEFIL-профіль державної політики в сфері національної безпеки України становить 26,9 бала із 35 можливих, або 76,9 %. Середня оцінка одного інструменту дорівнює 3,84 бала з 5, що відповідає адаптивно-достатньому рівню ефективності. Такий результат означає, що система загалом здатна забезпечувати функціонування держави в умовах війни, підтримувати оборонне реагування, міжнародну взаємодію, інформаційну стійкість, розвідувальну перевагу та суспільну мобілізацію. Водночас оцінка виявила істотну внутрішню асиметрію: розрив між найсильнішим і найслабшим інструментом становить 1,5 бала, або 30 % від максимальної шкали оцінювання, а сумарний дефіцит до цільового рівня 5,0 за всіма інструментами дорівнює 8,1 бала, або 23,1 %.

У процесі аналізу ключових проблем і ризиків державної політики в сфері національної безпеки обґрунтовано, що сучасні ризики не є ізольованими подіями або окремими негативними факторами. Вони

формується як взаємопов'язані ризикові механізми, у яких управлінська проблема породжує інституційну, ресурсну, правову, соціальну, інформаційну або інфраструктурну вразливість; така вразливість підвищує ймовірність негативних наслідків; за певних зовнішніх чи внутрішніх умов ризик актуалізується і може трансформуватися в безпосередню загрозу керованості, стійкості, обороноздатності або легітимності держави. Саме тому у дослідженні розмежовано поняття проблеми, вразливості, ризику та загрози, що дозволило перейти від простого опису загроз до виявлення логіки їх управлінського виникнення й розвитку. Поглиблений аналіз дозволив визначити вісім критичних вузлів проблемно-ризикового поля державної політики в сфері національної безпеки України: дефіцит стратегічного прогнозування; асиметрію вертикальної та горизонтальної координації; економіко-фінансову залежність; інфраструктурно-енергетичну вразливість; корупційну вразливість оборонних закупівель і використання ресурсів; соціально-демографічне виснаження; інформаційно-кібернетичний тиск; інституційне виснаження. Ці вузли є точками концентрації управлінських слабкостей, обмеженої керованості, зовнішнього тиску та потенційного каскадного ефекту. Особливе значення має те, що частина з них має переважно внутрішнє походження і може бути зменшена засобами публічного управління, тоді як інші мають гібридну або зовнішньо залежну природу, що потребує поєднання внутрішніх реформ, міжнародної підтримки та довгострокового стратегічного планування.

Результати дослідження, викладені в другому розділі, висвітлено в таких публікаціях автора: «Антикорупційна політика в як інструмент зміцнення національної безпеки» [171], «Гарантії конституційних прав громадян України в умовах військового конфлікту» [172], «Механізми забезпечення продовольчої безпеки на місцевому рівні» [176]; «Ключові проблеми та ризику державної політики України в сфері національної безпеки» [186].

РОЗДІЛ 3

РИЗИК-ОРІЄНТОВАНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

3.1. Концептуальні засади ризик-орієнтованої моделі трансформації політики національної безпеки

Перехід до ризик-орієнтованої моделі державної політики в сфері національної безпеки України є не зміною термінології, а зміною самої управлінської логіки. У традиційній адміністративній практиці безпекова політика часто вибудовується навколо вже виявлених загроз, після чого держава мобілізує інституції, фінанси, правові режими й силові ресурси для реагування на ситуацію, що вже набула кризового характеру. Така модель може бути достатньою в умовах відносно стабільного середовища, коли загрози мають передбачувані джерела, зрозумілу динаміку й обмежену кількість каналів впливу. Проте для України, яка функціонує в умовах тривалої війни, гібридного тиску, технологічної вразливості, економічної турбулентності та високої залежності від зовнішньої підтримки, реактивна логіка вже не забезпечує належної глибини управління. Вона дає змогу відповідати на наслідки, але не завжди дозволяє вчасно побачити умови, за яких ці наслідки стають неминучими. Саме тому ризик-орієнтований підхід у цьому дослідженні розглядається як спосіб перенесення центру ваги з реагування на вже сформовану небезпеку до раннього виявлення вразливостей, оцінювання ймовірності їх загострення та завчасної перебудови державних рішень відповідно до зміни безпекового середовища [162; 172; 198].

Таке зміщення акценту потребує точнішого розуміння самого ризику. У межах публічного управління ризик не можна ототожнювати лише з негативною подією або з прогнозом майбутньої шкоди. Ризик є управлінською категорією, що виникає на перетині невизначеності, вразливості, цінності

об'єкта захисту та спроможності держави вплинути на перебіг подій. Якщо загроза означає вже достатньо конкретизоване джерело небезпеки, то ризик фіксує ще не завершену, але потенційно небезпечну траєкторію розвитку ситуації. Тому ризик-орієнтована політика не зводиться до складання переліку небезпек. Її завдання полягає в тому, щоб визначити, які саме поєднання факторів можуть перетворити управлінську слабкість на системну кризу, які інституції мають першими побачити цей перехід, які ресурси повинні бути зарезервовані, які рішення мають ухвалюватися автоматизовано, а які потребують політичного мандата. У цьому сенсі методологічною основою моделі є міжнародна логіка ризик-менеджменту, у якій управління ризиками охоплює ідентифікацію, аналіз, оцінювання, реагування, моніторинг і комунікацію ризику, але переноситься вона не на організацію як таку, а на державну політику в сфері національної безпеки [198; 199].

Саме на цьому рівні виникає потреба в авторській конструкції, яка поєднує безпекову, адміністративну, ресурсну й соціально-територіальну площини. Запропонована нами ризик-орієнтована модель державної політики в сфері національної безпеки України виходить із того, що безпекова політика не може бути ефективною, якщо аналітична інформація існує окремо від політичного рішення, політичне рішення – окремо від ресурсів, ресурси – окремо від оперативного реагування, а оперативне реагування – окремо від стану громад, населення, критичної інфраструктури й суспільної довіри. У такій моделі кожний блок не є самодостатнім адміністративним сегментом. Він виконує окрему функцію в єдиному циклі: побачити ризик, визначити його політичне значення, забезпечити ресурс, організувати реагування, підтримати територіальну стійкість і повернути результати виконання в систему оцінювання. Тому модель має не лінійний, а контурний характер: вона постійно повертає дані про нові відхилення, втрати, помилки, ресурсні обмеження й суспільні реакції до аналітичного центру, де ці дані перетворюються на нову управлінську оцінку [198; 199; 200].

На відміну від суто секторальних підходів, інтегрована ризик-орієнтована модель не починається з питання про те, який орган влади має формальне повноваження. Її вихідним питанням є інше: який ризик формується, де саме він накопичується, хто першим здатний його виявити, хто має повноваження змінити траєкторію його розвитку і який ресурс для цього потрібен. Така постановка питання дозволяє уникнути типового для кризового управління розриву між знанням про небезпеку та здатністю на неї вплинути. У воєнних умовах цей розрив є особливо небезпечним, оскільки затримка між появою слабого сигналу і практичною реакцією може спричинити втрату територіальної керованості, руйнування інфраструктурного вузла, дезорганізацію логістики, підлив довіри або зростання соціального напруження. Звідси випливає, що ризик-орієнтована трансформація має будуватися навколо не формального підпорядкування, а навколо відповідальності за конкретний ризик. Орган або інституція в цій логіці виступає не лише виконавцем норми, а власником управлінської дії щодо певного класу ризиків [162; 199; 200].

При цьому варто наголосити, що ризик-орієнтована модель не повинна руйнувати конституційно визначену архітектуру державної влади. Навпаки, її завдання полягає в тому, щоб надати цій архітектурі більшої точності, швидкості й доказовості. Так, Закон України «Про національну безпеку України» задає загальні правові рамки сектору безпеки і оборони, демократичного цивільного контролю та координації державної політики у відповідній сфері [162]; Стратегія національної безпеки України визначає серед базових засад безпекової політики стримування, стійкість і взаємодію, що дає підстави розглядати ризик-орієнтований підхід не як зовнішню щодо української системи ідею, а як спосіб практичного розгортання вже закладених стратегічних орієнтирів [172]; Концепція забезпечення національної системи стійкості, своєю чергою, створює методологічний міст між державною безпекою, безперервністю життєво важливих функцій, готовністю до криз і відновленням після потрясінь [200].

Отже, запропонована модель не змінює чинну нормативну основу, а пропонує спосіб її функціонального поєднання в єдиний цикл управління ризиками. Зовнішнє середовище, у якому має діяти така модель, не є периферійним фактором, воно постійно впливає на внутрішню конфігурацію ризиків і змінює пріоритети державної політики. Для України це середовище охоплює збройну агресію РФ, мінливість міжнародної підтримки, глобальні технологічні зрушення, розвиток безпілотних і кібернетичних засобів впливу, енергетичні й логістичні обмеження, інформаційні операції, демографічні втрати, міграційні процеси, кліматичні й техногенні ризики, а також політичну динаміку в державах-партнерах. Важливо, що ці фактори діють не ізольовано, тому зовнішнє середовище в моделі має бути представлене не як фон, а як джерело постійного тиску, що перетворюється на сигнали для аналітико-прогностичного блоку [170; 201; 202; 203].

У цьому зв'язку першим елементом моделі виступає *аналітико-прогностичний блок*, значення якого полягає не лише у збиранні інформації про загрози, а у формуванні доказової картини ризиків, придатної для ухвалення стратегічних і оперативних рішень. Такий блок має працювати з різними типами даних: розвідувальною інформацією, показниками критичної інфраструктури, даними кібермоніторингу, бюджетними й закупівельними індикаторами, соціологічними вимірами довіри, міграційними потоками, демографічними оцінками, регіональними звітами, відкритими джерелами та експертними прогнозами. Принципове значення має не сама кількість інформації, а здатність перетворити її на управлінсько значущий сигнал. Для цього аналітичний блок повинен відрізняти звичайні коливання від небезпечної тенденції, локальний інцидент – від зародження системної вразливості, інформаційний шум – від підготовки координованої операції впливу. Саме тут ризик-орієнтована модель набуває прогностичного виміру, оскільки держава починає працювати не тільки з тим, що вже відбулося, а з тим, що може відбутися за певного поєднання умов [198; 199; 203].

Аналітико-прогностичний блок у такій моделі має містити три взаємопов'язані процедури: виявлення слабких сигналів, ранжування ризиків і сценарне прогнозування. Виявлення слабких сигналів потрібне для того, щоб розпізнавати ще неочевидні ознаки майбутньої кризи. Це можуть бути незначні, але повторювані збої в роботі критичної інфраструктури, зміна тональності ворожих інформаційних кампаній, нетипові фінансові затримки, накопичення скарг у громадах, зростання кадрового виснаження в певних службах або зміна характеру кібератак. Ранжування ризиків дозволяє відокремити ті ситуації, які потребують звичайного моніторингу, від тих, що мають бути винесені на міжвідомчий або політичний рівень. Сценарне прогнозування, своєю чергою, переводить ризики в альтернативні траєкторії розвитку подій: що станеться за збереження поточної динаміки, що зміниться в разі ескалації, які наслідки матиме втрата певного ресурсу, як вплине на систему одночасне загострення кількох ризиків. Такий підхід узгоджується з міжнародними підходами до управління критичними ризиками, де наголос робиться не лише на реагуванні, а й на оцінюванні, попередженні, готовності, відновленні та навчанні після кризи [199; 203].

Однак аналітичне знання саме по собі не створює безпекової політики, якщо воно не переходить у рішення. Тому другим блоком моделі є *інституційно-координаційний блок*, який перетворює верифіковані дані та сценарні оцінки на політичні, правові й адміністративні дії. Його центральна функція полягає в тому, щоб визначити, який рівень влади має ухвалювати рішення щодо конкретного ризику, хто забезпечує міжвідомчу координацію, хто відповідає за ресурсне виконання, а хто контролює результат. У цій логіці Президент України, РНБО, Кабінет Міністрів України, Верховна Рада України, сектор безпеки і оборони, військові адміністрації та територіальні громади розглядаються не як паралельні учасники безпекової політики, а як різні рівні одного циклу. Президентський і координаційний рівень визначає стратегічну спрямованість дій; урядовий рівень забезпечує адміністративне й ресурсне втілення; парламентський рівень формує правову легітимацію та

контроль; сектор безпеки і оборони реалізує спеціалізовані заходи; військові адміністрації й громади переводять рішення в територіальну практику [198; 199]. Саме в межах інституційно-координаційного блоку має бути розв'язана одна з найскладніших проблем кризового управління – проблема «безхазяйного ризику». Йдеться про ситуації, коли ризик є очевидним для кількох суб'єктів, але жоден із них не має повного мандата або стимулу взяти на себе відповідальність за його попередження. Якщо відповідальність не структурована, рішення можуть ухвалюватися фрагментарно, тому в пропонувані моделі передбачено запровадження принципу визначення «власника ризику» (відповідає за інтегровану координацію) та «співвласників ризику» (відповідає за окремі сегменти реагування). Це дозволяє поєднати формальну компетенцію з реальною відповідальністю.

Звідси випливає, що цикл «Прогноз – Рішення» є першим базовим зв'язком моделі. Аналітико-прогностичний блок формує не загальні інформаційні довідки, а структуровані ризикові профілі, у яких визначаються джерело ризику, об'єкт можливого ураження, рівень імовірності, масштаб потенційних наслідків, часовий горизонт, потрібний рівень реагування та перелік інституцій, залучення яких є необхідним. Інституційно-координаційний блок, отримавши такий профіль, не повинен починати процес з нуля. Він має використовувати його як підставу для рішення: чи потрібне політичне втручання, чи достатньо урядового розпорядження, чи слід активувати кризовий штаб, чи потрібно змінити бюджетний пріоритет, чи має бути залучено міжнародних партнерів, чи слід посилити контроль за певним сектором. У такий спосіб дані перестають бути пасивним описом ситуації й набувають сили управлінського імпульсу.

Третім елементом виступає *ресурсно-мобілізаційний блок*, без якого будь-яке стратегічне рішення залишається декларативним. Його зміст охоплює фінансове забезпечення, оборонні закупівлі, людський капітал, логістику, міжнародну допомогу, матеріальні резерви, виробничі спроможності, медичну підтримку, енергетичне резервування та

спроможність держави швидко перерозподіляти ресурси між напрямками без втрати контролю. У ризик-орієнтованій моделі ресурсне планування має відрізнятись від звичайного бюджетного адміністрування, оскільки воно має враховувати не лише поточні потреби, а й імовірність різкого зростання навантаження на певний сектор. Якщо держава планує ресурси лише під уже наявну ситуацію, вона неминуче запізнюється в момент ескалації. Якщо ж ресурси плануються з урахуванням ризикових сценаріїв, система отримує резерв часу, без якого ефективно кризове реагування майже неможливе [199-203]. Особливе місце в цьому блоці займають оборонні закупівлі, оскільки вони перебувають на стику швидкості, секретності, конкуренції, прозорості, антикорупційного контролю та реальних потреб сил оборони. Закон України «Про оборонні закупівлі» визначає правові засади планування, формування обсягів і здійснення закупівель для потреб сектору безпеки і оборони, а також передбачає зв'язок закупівельної діяльності з державним і демократичним цивільним контролем [122]. У ризик-орієнтованій моделі оборонні закупівлі мають оцінюватися не тільки за критеріями юридичної правильності або ціни, а й за критерієм зниження конкретного безпекового ризику. Саме тому зв'язок «Забезпечення реагування» між ресурсно-мобілізаційним і оперативно-кризовим блоками є другим базовим контуром моделі. Ризик-орієнтований підхід дозволяє оцінювати ресурс не за фактом виділення, а за тим, чи змінив він стан вразливості.

Четвертим елементом моделі є *оперативно-кризовий блок*, який забезпечує реагування на воєнні, інформаційні, кібернетичні, інфраструктурні та гуманітарні загрози, його особливість полягає в тому, що він працює з уже актуалізованими або такими, що швидко актуалізуються, небезпеками. Оперативний блок не може бути надмірно бюрократизованим, оскільки криза розвивається швидше, ніж звичайна адміністративна процедура, але він також не може бути повністю імпровізаційним, бо імпровізація в умовах високих ставок збільшує ризик помилки, дублювання дій і неузгодженості. Тому ризик-орієнтована модель передбачає для цього блоку систему порогів

реагування. За нижчого рівня ризику активується посилений моніторинг і підготовка; за середнього – міжвідомча координація й резервування ресурсів; за високого – кризовий режим виконання; за критичного – централізоване управління з одночасним збереженням каналів контролю й фіксації рішень.

У сфері кібербезпеки така логіка особливо показова. Стратегія кібербезпеки України визначає кіберпростір як «один із ключових вимірів безпечного розвитку держави», а кіберзагрози – як «фактор, здатний впливати на функціонування державних сервісів, критичної інфраструктури, економіки й оборони» [170]. Для ризик-орієнтованої моделі це означає, що кіберризик не може залишатися вузькою технічною проблемою спеціалізованих органів. Він повинен бути інтегрований у загальну карту національної безпеки, тому що кібератака може мати військові, фінансові, інформаційні, соціальні й дипломатичні наслідки. Отже, оперативно-кризовий блок має працювати не за принципом ізольованих реакцій, а за принципом мультисекторної відповіді.

Так само інфраструктурні ризики вимагають не лише фізичного захисту об'єктів, а й розуміння їхньої ролі в системі життєзабезпечення. Закон України «Про критичну інфраструктуру» визначає правові та організаційні засади створення й функціонування національної системи захисту критичної інфраструктури [201]. У межах пропонованої моделі це положення розгортається в управлінську вимогу: кожний критичний об'єкт має бути оцінений не тільки за галузевою належністю, а й за ефектом каскадного ураження. Отже, оперативно-кризовий блок повинен отримувати від аналітичного блоку не просто перелік об'єктів, а карту критичності, у якій показано залежності між інфраструктурою, населенням, обороною та територіальною керованістю.

П'ятим елементом є *соціально-територіальний блок*, без якого модель залишалася б надто державоцентричною і тому неповною. Національна безпека в умовах сучасної війни не утримується лише центральними рішеннями, оскільки будь-який удар по території, інфраструктурі або населенню проявляється на рівні конкретної громади. Саме громади першими

стикаються з наслідками руйнувань, переміщенням населення, потребою в евакуації, підтримкою внутрішньо переміщених осіб, адаптацією ветеранів, відновленням комунальних послуг, організацією укриттів, локальною комунікацією та збереженням довіри. У ризик-орієнтованій моделі громада виступає не лише об'єктом захисту, вона виступає сенсором ризику, носієм мобілізаційного ресурсу, простором соціальної витривалості й первинним рівнем відновлення. Якщо територіальний рівень слабшає, центральна система отримує не тільки гуманітарну проблему, а й безпекову вразливість, яка може впливати на мобілізацію, економіку, громадський порядок і легітимність державних рішень [202; 203].

Звідси випливає, що зв'язок «Фронт – Тил» між оперативно-кризовим і соціально-територіальним блоками має двосторонній характер. Оперативний блок захищає територіальний рівень від воєнних, інфраструктурних, кібернетичних та гуманітарних загроз, але територіальний рівень водночас забезпечує умови для тривалого функціонування оперативного блоку. Громади підтримують логістику, розміщення населення, гуманітарні коридори, комунікацію з громадянами, локальні резерви, волонтерські мережі, відновлення послуг і соціальну адаптацію людей, які зазнали безпосереднього впливу війни. Якщо тил втрачає стійкість, фронт отримує додатковий тиск; якщо фронт не забезпечує належного захисту й передбачуваності, тил виснажується швидше. Тому модель не протиставляє воєнну й соціальну складові, а показує їх як взаємозалежні частини одного безпекового циклу.

Особливого значення в соціально-територіальному блоці набувають внутрішньо переміщені особи та ветерани. Вони не повинні розглядатися лише як категорії соціальної підтримки, оскільки в умовах тривалої війни їхній стан прямо впливає на суспільну стійкість. Невирішені проблеми житла, зайнятості, медичної допомоги, психологічної реабілітації, правового супроводу та інтеграції в громади здатні накопичувати соціальну напругу, знижувати довіру до держави й послаблювати відновлювальний потенціал. Натомість якісна політика щодо цих груп перетворює їх із потенційної зони

вразливості на ресурс суспільної консолідації. Ветерани можуть ставати носіями безпекового досвіду, учасниками територіальної стійкості, кадровим резервом для публічного управління, інструкторами цивільної готовності та моральними авторитетами в громадах. Внутрішньо переміщені особи, за належної інтеграційної політики, можуть посилювати економічну, демографічну й соціальну життєздатність приймаючих територій. Отже, соціальна політика в цій моделі не є додатком до безпеки, а входить у її структуру.

Шостим елементом є *контрольно-коригувальний блок*, який забезпечує моніторинг ефективності, парламентський і громадський контроль, аудит, оцінювання результатів і оновлення стратегічних документів. У звичайній адміністративній логіці контроль часто сприймається як завершальна стадія після виконання рішення. У ризик-орієнтованій моделі контроль має інший статус: він є механізмом навчання системи, його функція полягає не лише у виявленні порушень, а й у встановленні того, чому певне рішення спрацювало або не спрацювало, де виникла затримка, який ризик був недооцінений, який ресурс виявився недостатнім, яка інституція не мала потрібного мандата, а яка процедура була надмірною. Саме через цей блок модель уникає застиглості. Вона не передбачає, що один раз створена схема буде придатною для всіх майбутніх ситуацій, навпаки, кожна криза, кожна помилка й кожний успішний досвід мають повертатися в систему як матеріал для корекції [199; 202].

На нашу думку, контрольно-коригувальний блок моделі має працювати в кількох часових горизонтах: у короткому горизонті він фіксує оперативні відхилення: затримку поставки, збій координації, неузгодженість комунікації, надмірне навантаження на певну службу, неефективне використання резерву; у середньому горизонті він оцінює результативність програм, закупівель, інфраструктурних заходів, місцевих планів стійкості й механізмів цивільного захисту; у довгому горизонті він виявляє, чи відповідають стратегічні документи новій конфігурації ризиків, чи не застаріли пріоритети, чи не

змінився баланс між воєнними, економічними, соціальними, кібернетичними та інфраструктурними загрозами.

Такий багаторівневий контроль не суперечить вимогам секретності у сфері безпеки, оскільки контроль не обов'язково означає повну публічність усіх даних, він означає наявність легітимних процедур перевірки, відповідальних суб'єктів і можливості виправити помилку до того, як вона стане системною кризою. Саме тому третім базовим зв'язком моделі є «Контрольний аудит», спрямований від шостого блоку до аналітико-прогностичного, інституційно-координаційного та ресурсно-мобілізаційного блоків. Результати аудиту мають ставати новими вхідними даними для прогнозування, підставою для уточнення повноважень і критерієм оптимізації ресурсних витрат: якщо аудит показує, що певний тип ризику систематично недооцінюється, аналітичний блок повинен змінити індикатори раннього попередження; якщо аудит виявляє дублювання або прогалину у відповідальності, інституційно-координаційний блок має уточнити розподіл функцій: якщо аудит доводить, що ресурс виділяється, але не зменшує вразливість, ресурсно-мобілізаційний блок повинен змінити принцип планування.

Наскрізним елементом усієї конструкції виступає постійний моніторинг, який поєднує блоки в єдиний контур. Моніторинг у цій моделі не є технічною процедурою спостереження, а способом підтримання управлінської уваги до змін середовища. Його функція полягає в тому, щоб дані про нові загрози, зміни ресурсної ситуації, стан громад, інфраструктурні пошкодження, соціальні реакції, кіберінциденти, міжнародні рішення та результати аудиту без затримки поверталися до аналітико-прогностичного блоку. Без такого повернення модель втратила б адаптивність і перетворилася б на звичайну схему розподілу повноважень. З моніторингом вона набуває властивості самокорекції: кожна зміна ситуації може бути зафіксована, інтерпретована, передана до центру рішення, забезпечена ресурсом і перевірена через контрольний блок.

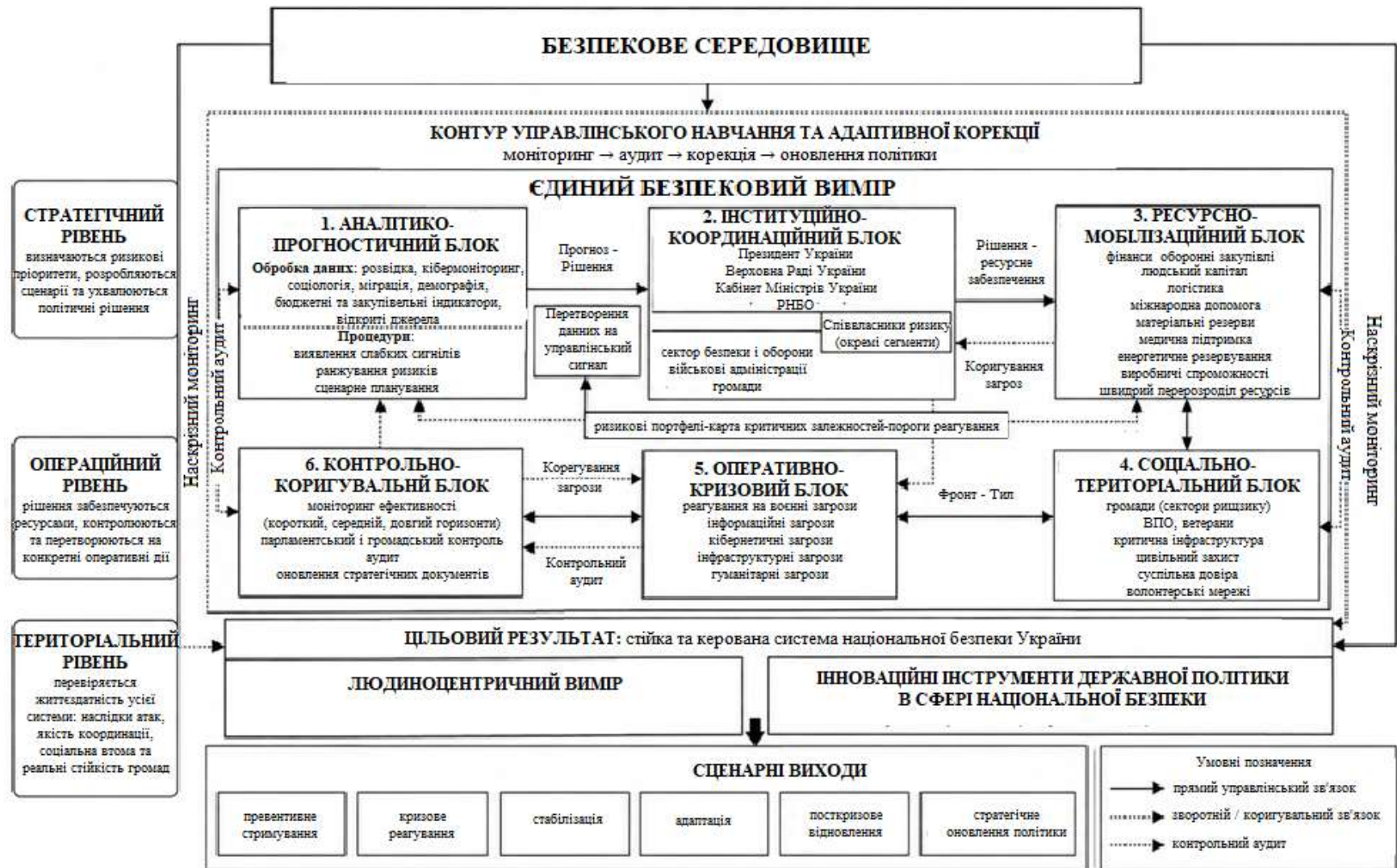

Рис. 3.1. Ризик-орієнтована модель державної політики в сфері національної безпеки України

Джерело: розроблено автором.

Візуально модель являє собою взаємопов'язаний управлінський контур, у якому зовнішнє середовище постійно генерує ризикові сигнали, аналітичний блок перетворює їх на прогнози, інституційний блок – на рішення, ресурсний блок – на спроможності, оперативний блок – на реагування, соціально-територіальний блок – на стійкість, а контрольно-коригувальний блок – на оновлення всієї системи (рис.3.1).

Ризик-орієнтована модель державної політики в сфері національної безпеки має форму циклу, у якому кожен блок отримує інформацію від попереднього й одночасно створює дані для наступного. Такий формат важливий для України саме тому, що безпекове середовище не дозволяє чекати завершення одного етапу, щоб розпочати інший. Поки інституційний блок ухвалює рішення, аналітичний блок уже має уточнювати сценарій; поки ресурсний блок забезпечує закупівлі й резерви, оперативний блок уже стикається з наслідками поточних атак; поки громади відновлюють життєдіяльність, контрольний блок має оцінювати, чи були рішення достатніми. Таким чином, модель працює у режимі постійної синхронізації.

Сценарні виходи моделі мають особливе значення, оскільки вони перетворюють ризик-орієнтований підхід на інструмент стратегічного вибору, оскільки модель повинна набором можливих управлінських траєкторій: превентивне стримування, коли ризик ще не переріс у кризу, але потребує раннього втручання; кризове реагування, коли подія вже відбулася або неминуче наближається, а головною метою стає мінімізація шкоди; стабілізація, коли загрозу локалізовано, але система ще не повернулася до нормального функціонування; адаптація, коли держава змінює правила, процедури, ресурси або інституційні ролі відповідно до нового досвіду; післякризове відновлення, яке не зводиться до ремонту пошкодженого, а передбачає створення більш стійкої конфігурації. Така логіка відповідає міжнародному підходу «Відбудуй краще», закріпленому в Сендайській рамковій програмі зі зниження ризику лих [204]. Крім сказаного, сценарні

виходи важливі ще й тому, що вони дозволяють уникнути небезпечного ототожнення безпеки з безперервним надзвичайним режимом.

Представлена нами ризик-орієнтована модель дає змогу диференціювати управлінські режими залежно від рівня ризику, що дозволяє зберігати баланс між ефективністю і правовою стриманістю. У воєнних умовах це має принципове значення, оскільки надмірна централізація може прискорити рішення, але водночас зменшити якість зворотного зв'язку, послабити територіальну ініціативу й ускладнити контроль. У цьому контексті важливим орієнтиром стають міжнародні підходи до стійкості, які мають не декоративне, а методологічне значення.

Зокрема, НАТО визначає національну стійкість через здатність держав забезпечувати безперервність урядування, основні послуги для населення та цивільну підтримку військових спроможностей; ці три функції конкретизуються через базові вимоги до готовності держави й суспільства [202]. Для України така логіка є особливо релевантною, оскільки національна безпека залежить не лише від здатності вести оборону, а й від здатності забезпечувати енергетику, транспорт, зв'язок, продовольство, медицину, цивільний захист і підтримку населення навіть під час атак. Проте авторська модель не механічно переносить натовські вимоги в український контекст. Вона адаптує їх до умов держави, яка не лише готується до потенційної кризи, а вже перебуває в її тривалій і високодинамічній фазі.

Так само рекомендації ОЕСР щодо врядування критичними ризиками підкреслюють необхідність загальнодержавного й загальносуспільного підходу, у межах якого уряди мають оцінювати, попереджати, пом'якшувати наслідки, реагувати, відновлюватися та навчатися після масштабних подій [203]. Для України цінність цього підходу полягає в тому, що він дозволяє розглядати управління ризиками не як функцію окремого відомства, а як властивість усієї системи публічного управління. Відповідно, ризик-орієнтована модель має бути вбудована в бюджетний процес, стратегічне планування, регіональну політику, оборонні закупівлі, цифрову

трансформацію, цивільний захист, кадрову політику, антикорупційний контроль і міжнародну координацію. Якщо вона залишиться лише аналітичною методикою при одному органі, її ефект буде обмеженим. Якщо ж вона стане способом ухвалення рішень у різних секторах, вона може змінити якість державної політики в цілому.

Важливо також, що ризик-орієнтована модель повинна працювати з різними часовими горизонтами безпеки. Короткий горизонт охоплює дні й тижні, коли держава має реагувати на атаки, аварії, кібератаки, гуманітарні переміщення або термінові потреби фронту. Середній горизонт охоплює місяці, протягом яких плануються закупівлі, резерви, відновлення інфраструктури, підготовка до опалювального сезону, стабілізація громад, адаптація бюджетів і міжнародна координація. Довгий горизонт охоплює роки, у межах яких вирішуються питання демографії, оборонно-промислової бази, технологічного розвитку, ветеранської політики, повернення громадян, інституційної реформи та інтеграції до європейського й євроатлантичного безпекового простору. Без поєднання цих горизонтів держава ризикує або застрягнути в тактичному реагуванні, або будувати стратегії, які не витримують тиску поточної кризи.

Однією з ключових концептуальних переваг запропонованої моделі є її здатність поєднати вертикальне та горизонтальне управління. Вертикаль необхідна для політичного мандата, єдності командування, мобілізації ресурсів і відповідальності за рішення. Горизонталь необхідна для міжвідомчої взаємодії, обміну даними, узгодження дій на територіальному рівні, залучення бізнесу, громадянського суспільства, експертів і міжнародних партнерів. У реактивній моделі ці два виміри часто вступають у конфлікт: вертикаль вимагає швидкого виконання, горизонталь – узгодження й обміну інформацією, у ризик-орієнтованій моделі вони мають бути розведені за функціями.

З огляду на сказане, доцільно закріпити поняття ризикового профілю державної політики, під яким слід розуміти узагальнену характеристику

найбільш значущих ризиків у певній сфері безпеки, їхньої ймовірності, потенційного впливу, відповідальних суб'єктів, ресурсних потреб, індикаторів раннього попередження та можливих сценаріїв реагування. Ризиковий профіль може формуватися для окремих напрямів: оборонного забезпечення, критичної інфраструктури, кібербезпеки, громадської стійкості, інформаційної протидії, фінансової стабільності, гуманітарної ситуації, ветеранської політики або прикордонної безпеки. Його головна функція полягає в тому, щоб зробити ризик видимим для управління.

Разом із ризиковим профілем реалізація моделі потребує формування карти критичних залежностей, яка демонструватиме, які об'єкти, інституції, ресурси й соціальні групи залежать одне від одного. Така карта дозволяє бачити не лише прямі втрати, а й вторинні та каскадні наслідки.

Ще одним концептуальним елементом є поріг управлінського спрацювання. У багатьох випадках держава знає про проблему, але реагує запізно, бо немає чітко визначеної межі, після якої спостереження має перетворитися на дію. Поріг спрацювання означає, що для кожного значущого ризику заздалегідь визначаються індикатори, досягнення яких автоматично запускає певний рівень реагування, такий механізм зменшує залежність системи від політичної інтуїції та дозволяє зробити реагування швидшим і доказовішим.

У цій логіці модель також потребує ризик-орієнтованого бюджетування, йдеться не про створення окремого бюджету ризиків, а про включення ризикової оцінки в процес розподілу ресурсів. Видатки у сфері національної безпеки мають обґрунтовуватися не лише політичною пріоритетністю або історично сформованими потребами, а й тим, який ризик вони знижують, у якому часовому горизонті, для якої території, для якої групи населення або для якої державної функції. Такий підхід особливо важливий у період обмежених ресурсів, коли держава не може однаково посилювати всі напрями. Ризик-орієнтоване бюджетування дозволяє відрізнити критичні витрати від бажаних, превентивні – від компенсаційних, стратегічні – від ситуативних і створює

підставу для більш зрозумілого діалогу з міжнародними партнерами, оскільки допомога може прив'язуватися до конкретного зниження ризику, а не лише до загальної потреби у фінансуванні.

Не менш важливою компонентою впровадження моделі є ризик-орієнтована комунікація. У сфері національної безпеки комунікація не може зводитися до інформування населення після ухвалення рішення, вона має бути частиною управління ризиком, оскільки сприйняття небезпеки впливає на поведінку громадян, довіру до держави, готовність виконувати рекомендації, стійкість до дезінформації та здатність громад до самоорганізації. Комунікація повинна пояснювати не тільки факт небезпеки, а й логіку дії держави: чому певний ризик є пріоритетним, які заходи вживаються, що залежить від громадян, які обмеження є необхідними, які результати очікуються. Якщо комунікація відсутня або суперечлива, навіть правильне рішення може бути сприйняте як хаотичне, несправедливе або непрозоре. У цьому разі ризик переходить із матеріальної площини в площину довіри, а втрата довіри здатна посилити майже будь-яку кризу. З цієї точки зору, інтегрована модель є також моделлю демократичної стійкості. Вона виходить із того, що в умовах війни демократія не повинна втрачати здатність до контролю, але контроль має бути адаптований до безпекових обмежень. Закон України «Про національну безпеку України» закріплює значення демократичного цивільного контролю в секторі безпеки і оборони [162]. У ризик-орієнтованому підході цей контроль набуває додаткового змісту: він має оцінювати не лише дотримання процедур, а й те, чи забезпечує політика реальне зменшення ризиків. Інакше кажучи, важливо не тільки те, чи було рішення ухвалене законно, а й те, чи справді воно зменшило вразливість держави.

Концептуальна новизна запропонованої моделі полягає в тому, що вона поєднує три рівні управління, інтеграція яких дозволяє створити більш стійку конструкцію моделі:

- на стратегічному рівні визначаються ризикові пріоритети, сценарії та політичні рішення;

- на операційному рівні ці рішення забезпечуються ресурсами й перетворюються на конкретні дії;
- на територіальному рівні перевіряється їхня життєздатність, оскільки саме там проявляються наслідки атак, помилки координації, соціальна втома, інфраструктурна вразливість і реальна якість комунікації.

У практичному вимірі запропонована нами модель може бути впроваджена через створення єдиного ризикового циклу для державної політики в сфері національної безпеки: на початковому етапі формується національний реєстр ключових безпекових ризиків із поділом за сферами, територіями, часовими горизонтами та відповідальними суб'єктами; далі для кожного критичного ризику визначається власник, співвласники, індикатори раннього попередження, пороги спрацювання, ресурсні потреби й сценарії реагування; після цього ризикові профілі інтегруються в бюджетне планування, державні програми, оборонні закупівлі, плани захисту критичної інфраструктури, кіберзахист, цивільний захист і місцеві плани стійкості; на завершальному етапі результати виконання регулярно перевіряються через аудит і моніторинг, а оновлені дані повертаються в аналітико-прогностичний блок. Саме така циклічність відрізняє запропоновану нами модель від інших.

Разом із цим слід враховувати, що ризик-орієнтована модель не усуває невизначеність повністю, її основна мета – підвищення готовності держави до кількох можливих варіантів розвитку подій, оскільки в складному безпековому середовищі абсолютне прогнозування неможливе. Саме тому ризик-орієнтована трансформація державної політики в сфері національної безпеки України має розглядатися як поступовий перехід від політики реагування до політики випередження. Йдеться не про відмову від кризового реагування, яке в умовах війни залишається необхідним і щоденно затребуваним, а про зміну його місця в загальній логіці публічного управління. Реагування не повинно бути єдиною формою безпекової активності держави, воно має доповнюватися системним прогнозуванням, раннім виявленням слабких сигналів, оцінюванням вразливостей, резервуванням ресурсів,

підготовкою альтернативних управлінських рішень і регулярним переглядом стратегічних пріоритетів.

Запропонована ризик-орієнтована модель не лише визначає бажану архітектуру трансформації державної політики в сфері національної безпеки, а й створює основу для сценарного аналізу. Залежно від того, наскільки повно будуть реалізовані її аналітико-прогностичний, інституційно-координаційний, ресурсно-мобілізаційний, оперативно-кризовий, соціально-територіальний та контроль-коригувальний блоки, державна політика може розвиватися за різними траєкторіями. Саме тому подальший аналіз сценаріїв слід розглядати як перевірку життєздатності запропонованої моделі в умовах воєнної та післявоєнної невизначеності. Якщо модель задає загальну архітектуру управління ризиками, то сценарії дозволяють перевірити її дієвість у різних умовах невизначеності.

3.2. Сценарії розвитку безпекової політики в умовах воєнної та післявоєнної невизначеності

Сценарне прогнозування розвитку державної політики в сфері національної безпеки України має виходити з реальних умов, у яких функціонує держава, оскільки сучасні виклики змінюють не лише перелік загроз, а й саму логіку управління безпековою сферою. Для України ці виклики мають конкретний, а не абстрактний характер: повномасштабна війна, тривала збройна агресія РФ, гібридні операції, кібератаки, удари по критичній інфраструктурі, демографічні втрати, переміщення населення, ресурсне виснаження, залежність від міжнародної допомоги, необхідність європейської та євроатлантичної інтеграції, а також потреба у збереженні демократичної легітимності в умовах воєнного стану. За таких обставин сценарний підхід до формування державної політики в сфері національної безпеки України не може зводитися до загальної прогностичної справи, його призначення полягає в тому, щоб визначити, за яких умов безпекова політика

держави зберігатиме реактивний характер, за яких набуватиме стабілізаційної спрямованості, за яких може перейти до резильєнтно-інтеграційної моделі, а за яких ризикуватиме опинитися в кризово-дестабілізаційній траєкторії.

З огляду на це, сценарне планування в межах нашого дослідження виступатиме інструментом перевірки, конкретизації та практичного застосування ризик-орієнтованої моделі державної політики в сфері національної безпеки. Це дасть нам можливість простежити, як запропонована управлінська логіка може проявитися за різних варіантів розвитку сучасних викликів, а також які умови сприятимуть посиленню або, навпаки, послабленню спроможності держави діяти на випередження. Якщо ризик-орієнтована модель визначає, як саме держава має організувати виявлення ризиків, ухвалення рішень, ресурсне забезпечення, оперативне реагування, територіальну стійкість і контроль, то сценарне планування дозволяє оцінити, як ці елементи взаємодіятимуть у різних безпекових ситуаціях. Саме тому сценарний аналіз у цьому підрозділі розглядається як спосіб перевірити не лише можливі напрями розвитку подій, а й готовність державної політики в сфері національної безпеки України відповідати сучасним викликам у коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі.

У класичному розумінні сценарне планування дає змогу не передбачити єдине майбутнє, а підготувати систему управління до кількох імовірних траєкторій, що особливо важливо для сфер із високим рівнем невизначеності [205; 206]. Для України така методологія є особливо придатною, оскільки національна безпека формується не в стабільному середовищі, а в умовах одночасного тиску воєнних, політичних, економічних, інформаційних, соціальних і технологічних чинників.

Водночас українська специфіка полягає в тому, що сценарії розвитку державної політики в сфері національної безпеки не можна будувати за простою логікою «воєнний період – повоєнний період», насправді ці стани вже сьогодні частково накладаються один на одного. Частина територій перебуває в зоні безпосередньої небезпеки, частина виконує тиллові функції, частина

потребує відновлення, а частина одночасно забезпечує прийом внутрішньо переміщених осіб, економічну підтримку, гуманітарну допомогу і логістику для сил оборони. Тому сценарне прогнозування має враховувати не лише часову перспективу, а й територіальну неоднорідність сучасних викликів. Одна й та сама державна політика може давати різні результати у прифронтовій громаді, великому адміністративному центрі, де зосереджено переміщене населення, або відносно тилівій території, яка виконує функцію ресурсної бази для оборони й відновлення. Саме тому ключовими змінними сценарного аналізу виступають ті параметри, які безпосередньо визначають здатність державної політики в сфері національної безпеки України відповідати сучасним викликам.

Так, інституційна спроможність, тобто здатність органів державної влади, сектору безпеки і оборони, військових адміністрацій і територіальних громад діяти узгоджено, без розриву між політичним рішенням, ресурсним забезпеченням і практичним виконанням, виступає базовою передумовою ефективної державної політики в сфері національної безпеки. Водночас її реалізація є неможливою без належного ресурсного підґрунтя, яке визначає реальну здатність системи втілювати ухвалені рішення. У цьому зв'язку ключового значення набуває ресурсна забезпеченість, що охоплює фінансові можливості держави, оборонні закупівлі, логістику, людський капітал, резерви та міжнародну допомогу. Особливу роль у цій площині відіграє кадрова політика забезпечення потреб Збройних Сил України, оскільки якість кадрових рішень, професійний добір, аудит персоналу, підготовка й утримання фахівців безпосередньо впливають на оборонну спроможність держави та її здатність витримувати тривале безпекове навантаження [207]. Разом із цим, результативність державної політики визначається не лише внутрішніми управлінськими та ресурсними чинниками, а й характером зовнішнього та внутрішнього безпекового середовища. Сучасні виклики для України мають комплексний характер і виходять далеко за межі безпосередніх бойових дій, охоплюючи інформаційний, кібернетичний, економічний,

енергетичний і психологічний виміри, що актуалізує значення інтенсивності гібридних загроз. Важливим стабілізуючим чинником виступає також міжнародна підтримка, яка в українських умовах є не допоміжним елементом, а одним із визначальних факторів збереження оборонної, фінансової та відновлювальної спроможності держави. Водночас довгострокова ефективність будь-яких управлінських рішень неможлива без належного рівня соціальної стійкості, адже саме вона забезпечує суспільну легітимність політики та здатність держави підтримувати курс в умовах тривалих кризових навантажень.

Зазначений перелік змінних доцільно розглядати не ізольовано, а як взаємопов'язану систему, оскільки сучасні безпекові виклики мають виразний каскадний характер. Зміни в одному елементі здатні спричинити ланцюгові ефекти в інших сферах державної політики. Зокрема, зниження рівня міжнародної підтримки впливає не лише на оборонні закупівлі, а й на бюджетну стабільність, темпи післявоєнного відновлення, реалізацію соціальних програм і рівень суспільної довіри до держави. Подібним чином руйнування енергетичної інфраструктури виходить за межі технічної проблематики, трансформуючись в економічні втрати, гуманітарні ризики, міграційні процеси та зростання соціальної напруги, що, своєю чергою, створює додаткові можливості для інформаційного впливу противника. У цьому контексті окремого значення набуває ресурсно-екологічний вимір, оскільки деградація земельних ресурсів унаслідок бойових дій, мінування та забруднення територій безпосередньо впливає на продовольчу, економічну й територіальну стійкість держави [208]. Аналогічно, недосконалість ветеранської політики з часом може трансформуватися з соціальної проблеми у фактор внутрішньої безпеки, якщо не забезпечується належна реінтеграція, медична та психологічна підтримка, зайнятість і суспільне визнання ветеранів. Така взаємозалежність обумовлює необхідність використання сценарного підходу, який дозволяє не лише фіксувати можливі стани системи, а й аналізувати механізми переходу між ними.

Логіка сценарного аналізу безпосередньо пов'язана з нормативною основою державної політики в сфері національної безпеки, яка визначає рамкові умови функціонування відповідних інститутів. Чинне законодавство України формує базові правила організації сектору безпеки і оборони, розподілу повноважень та здійснення демократичного цивільного контролю. Зокрема, Закон України «Про національну безпеку України» закріплює правові засади захисту національних інтересів і функціонування безпекових інституцій [162]; Закон України «Про правовий режим воєнного стану» визначає специфіку діяльності органів державної влади та військового управління в умовах збройної агресії [199]; Стратегія національної безпеки України орієнтує державну політику на поєднання стримування, стійкості та взаємодії, що розширює оцінювання її ефективності за межі короткострокового реагування і включає здатність до довгострокового управління [172]; Концепція забезпечення національної системи стійкості закладає підґрунтя для переходу від фрагментарних антикризових заходів до системного забезпечення безперервності життєво важливих функцій держави й суспільства [200]. Проте нормативне регулювання саме по собі не забезпечує готовності державної політики до розвитку за різними сценаріями. Ключовим стає здатність інтегрувати правові норми з інструментами прогнозування, ресурсного планування, визначення індикаторів результативності та механізмів корекції управлінських рішень. Наприклад, Закон України «Про критичну інфраструктуру» створює організаційну основу її захисту, однак без системного стрес-тестування, аналізу критичних залежностей і моделювання каскадних наслідків атак його потенціал залишається обмеженим [121]. Аналогічно, реалізація Закону України «Про оборонні закупівлі» потребує оцінювання не лише процедурної відповідності, а й фактичного впливу закупівель на зниження конкретних безпекових ризиків у визначених часових горизонтах [122]. У цьому ж контексті доцільно розглядати корупцію, але не лише як управлінську дисфункцію, а як самостійну загрозу національній безпеці, що спотворює розподіл ресурсів, знижує оборонну спроможність та

підриває довіру громадян і міжнародних партнерів [209]. Паралельно зростає значення кібербезпеки, оскільки цифрові системи стають невід'ємною складовою державної керованості, фінансової стабільності та безперервності надання публічних послуг.

Зазначені внутрішні аспекти державної політики тісно переплітаються із зовнішнім середовищем, у якому Україна реалізує свою безпекову стратегію. Високий рівень залежності від міжнародної військової, фінансової та технічної підтримки обумовлює необхідність врахування зовнішніх факторів як структурного елементу національної безпеки. Програма Ukraine Facility на 2024-2027 роки демонструє, що така підтримка має комплексний характер і поєднує бюджетне фінансування, інституційні реформи, інвестиційні механізми та технічну допомогу [210; 211; 212]. Оцінки потреб у відновленні, підготовлені міжнародними організаціями спільно з Урядом України, свідчать про довгостроковий характер наслідків війни, які формують не лише фінансові, а й управлінські виклики [213]. За таких умов державна політика в сфері національної безпеки набуває багатовимірного характеру, поєднуючи оборонні, відновлювальні, соціальні, інтеграційні та інституційні компоненти.

Саме така складність і взаємозалежність чинників обумовлює доцільність застосування сценарного підходу до аналізу державної політики. Його використання дозволяє враховувати варіативність розвитку подій без спрощення реальності та виявляти, які управлінські рішення сприяють підвищенню стійкості, а які – відтворюють або поглиблюють наявні вразливості. При цьому в практиці публічного управління різні елементи політики можуть одночасно демонструвати ознаки різних траєкторій розвитку, що ще більше підсилює потребу в системному та динамічному аналізі.

Першим можливим сценарієм розвитку державної політики в сфері національної безпеки України в умовах сучасних викликів є *інерційно-реактивний сценарій*, який доцільно розглядати як специфічну модель її функціонування та водночас як аналітичний інструмент оцінювання її

ефективності. У цьому випадку державної політики зберігає спроможність забезпечувати базові безпекові функції, зокрема підтримку сектору безпеки і оборони, реагування на загрози, координацію дій органів влади та залучення міжнародної допомоги, однак не забезпечує належного рівня стратегічного оновлення. Її зміст формується переважно під впливом уже реалізованих ризиків, що обмежує здатність до випереджального впливу на безпекове середовище та знижує ефективність довгострокового планування. Введення цього сценарію зумовлене необхідністю розмежування між формальною функціональністю державної політики та її реальною спроможністю до розвитку, що є критично важливим для оцінювання якості управління у сфері національної безпеки. Формування такого сценарію пов'язане з особливостями реалізації державної політики в умовах тривалого воєнного стану, коли управлінські механізми орієнтуються насамперед на забезпечення поточної стійкості. Перевантаження суб'єктів забезпечення національної безпеки оперативними завданнями, збереження короткострокового горизонту планування, обмежена інтеграція аналітичних інструментів у процес вироблення політики та недостатня міжвідомча координація призводять до того, що стратегічна складова державної політики поступово послаблюється. У цих умовах інституційна спроможність держави не втрачається, але використовується переважно для реагування, а не для формування стійких превентивних механізмів. Додатковим обмеженням виступає недостатня інтеграція регіонального та місцевого рівнів у процес оцінювання загроз і формування політики, а також обмежене використання результатів аудиту та моніторингу для її корекції. Саме така сукупність факторів пояснює, чому навіть за наявності ресурсів і міжнародної підтримки державної політики може зберігати інерційний характер.

Реалізація інерційно-реактивного сценарію у сфері національної безпеки не призводить до негайної дестабілізації, однак змінює якісні характеристики державної політики. Вона зберігає функціональність, але втрачає здатність до системного розвитку, що проявляється у запізненому реагуванні на нові типи

загроз, фрагментарності управлінських рішень, нерівномірності ресурсного забезпечення та недостатній узгодженості між окремими напрямами безпекової політики. Зокрема, це стосується інтеграції ветеранської політики, підвищення стійкості критичної інфраструктури, а також формування довгострокових механізмів соціальної стійкості. У результаті державна політика в сфері національної безпеки набуває ознак «реактивної стабільності», за якої зберігається керованість і виконання основних функцій, проте поступово накопичуються структурні дисбаланси. Саме ця накопичувальна природа ризиків визначає ключову загрозу інерційно-реактивного сценарію для державної політики в сфері національної безпеки України, але водночас і пояснює його аналітичну цінність.

Інерційно-реактивний сценарій дозволяє ідентифікувати неочевидні обмеження політики, які не проявляються у вигляді кризових збоїв, але знижують її довгострокову ефективність. Завдяки цьому сценарій виконує функцію ранньої діагностики, даючи змогу фіксувати розрив між стратегічними намірами та практикою їх реалізації, виявляти тенденції до фрагментації управління та оцінювати рівень адаптивності системи. Крім того, він слугує базовою моделлю для порівняння з іншими можливими траєкторіями розвитку, що дозволяє визначати, які управлінські рішення сприяють підвищенню стійкості держави, а які відтворюють або поглиблюють її вразливості. У цьому сенсі інерційно-реактивний сценарій є не лише описом одного з можливих станів, а й інструментом обґрунтування необхідності переходу до більш проактивної, інтегрованої та стратегічно орієнтованої державної політики в сфері національної безпеки.

Наступним доцільно виокремити *адаптивно-стабілізаційний сценарій* як проміжну аналітичну конструкцію, що відображає фазу часткової трансформації інституційної та управлінської спроможності держави. Його зміст полягає у переході від домінування реактивних практик до поєднання реагування з елементами превентивного та ризик-орієнтованого управління. У межах цього сценарію державної політики починає інтегрувати досвід

протидії загрозам у процес перегляду стратегічних орієнтирів, удосконалення механізмів координації та розширення інструментів аналізу безпекового середовища. Запровадження такого підходу зумовлене потребою концептуалізувати стан, у якому політика набуває ознак адаптивності, проте ще не досягає рівня системної узгодженості та цілісності.

Формування адаптивно-стабілізаційного сценарію пов'язане з поступовим переходом до більш інтегрованої моделі реалізації державної політики, що проявляється у посиленні міжвідомчої взаємодії, інституціоналізації процедур оцінювання ризиків та частковій актуалізації стратегічних документів відповідно до динаміки безпекових загроз. Важливим елементом є впровадження цифрових інструментів моніторингу та аналізу, які забезпечують підвищення обґрунтованості управлінських рішень, а також розширення участі територіальних громад у формуванні політики стійкості на локальному рівні. У такий спосіб державна політика в сфері національної безпеки поступово набуває ознак адаптивної системи, здатної до часткового самокоригування під впливом змін зовнішнього та внутрішнього середовища.

Разом із тим, специфіка українського контексту полягає в тому, що зазначені трансформаційні процеси відбуваються в умовах тривалої збройної агресії, що об'єктивно обмежує їх глибину та послідовність. Державна політика реалізується в режимі багатоканального навантаження, поєднуючи забезпечення обороноздатності, відновлення критичної інфраструктури, підтримку соціальної стабільності, розвиток міжнародного партнерства та збереження інституцій демократичного контролю. Це зумовлює ситуацію, за якої адаптація має нелінійний характер і здійснюється без завершеного циклу політики, що включає повноцінну синхронізацію між етапами прогнозування, планування, ресурсного забезпечення та оцінювання результатів. У таких умовах ключовим обмеженням адаптивно-стабілізаційного сценарію виступає ризик структурної фрагментації державної політики, оскільки її окремі компоненти можуть модернізуватися нерівномірно, що призводить до виникнення функціональних розривів між стратегічними намірами та

інструментами їх реалізації. Як результат адаптація набуває часткового характеру, впливаючи на окремі елементи системи, але не змінюючи її цілісної логіки функціонування.

З огляду на це адаптивно-стабілізаційний сценарій має важливе методологічне значення для дослідження державної політики в сфері національної безпеки України. Він дозволяє оцінювати не лише факт наявності змін, а їхню якість, узгодженість та вплив на загальну стійкість системи. Через призму цього сценарію стає можливим ідентифікувати ступінь інтегрованості ключових компонентів політики, виявляти інституційні та функціональні розриви, а також оцінювати, чи забезпечують здійснювані заходи скорочення дистанції між аналітичним обґрунтуванням, політичним рішенням і практичною реалізацією. У цьому сенсі він виконує не лише описову, а й діагностичну та прогностичну функції, обґрунтовуючи необхідність переходу до більш комплексної, системно узгодженої моделі державної політики в сфері національної безпеки.

Третім і цільовим варіантом є *резильєнтно-інтеграційний сценарій*, який доцільно розглядати як орієнтир її якісного оновлення, за якого змінюється не лише зміст управлінських рішень, а й сама логіка їх формування. Його сутність полягає у переході від реагування на загрози до здатності системно використовувати досвід війни для зміцнення інституційної спроможності держави. У такому підході війна не закріплює надзвичайний режим управління як постійну практику, а виступає каталізатором перегляду підходів до забезпечення безпеки. Відповідно, державна політика орієнтується не лише на відновлення, а на формування більш стійких інституцій, модернізованої інфраструктури та узгодженої моделі безпеки, інтегрованої у європейський і євроатлантичний простір.

Реалізація цього сценарію передбачає досягнення більш високого рівня узгодженості між ключовими елементами державної політики, що проявляється у переході від їх функціонування в автономному режимі до системної взаємодії в межах єдиного управлінського циклу. Йдеться про

поєднання інституційної спроможності, ресурсного забезпечення, міжнародної підтримки та суспільної стійкості на основі спільних пріоритетів, узгоджених рішень і взаємопідсилюючих механізмів реалізації, що забезпечує цілісність політики у сфері національної безпеки. За таких умов визначальним стає не лише обсяг наявних ресурсів, а їх стратегічно обґрунтований розподіл, підзвітне використання, розвиток оборонно-промислового потенціалу, зміцнення цифрової безпеки та впровадження управлінських практик, орієнтованих на довгострокову стійкість, тоді як міжнародна підтримка виконує функцію підсилення внутрішніх можливостей держави і спрямовується на досягнення системних, а не ситуативних результатів.

У практичному вимірі це означає перехід до більш системного управління, що ґрунтується на регулярному аналізі ризиків, своєчасному оновленні стратегічних документів, узгодженні управлінських рішень із ресурсними можливостями та посиленні контролю за їх виконанням. Зростає роль аналітичних і цифрових інструментів, які забезпечують більш високий рівень обґрунтованості рішень, а також процедур оцінювання стійкості критичної інфраструктури як ключового елемента безпеки. Водночас важливою складовою стає залучення територіальних громад до процесів безпекового планування та формування комплексної соціальної політики щодо ветеранів, внутрішньо переміщених осіб і родин військовослужбовців. За таких умов особливого значення набуває формування ефективних механізмів зворотного зв'язку, які забезпечують можливість своєчасного коригування політики відповідно до змін у безпековому середовищі. Не менш важливою є узгодженість дій між різними рівнями публічного управління, що дозволяє уникати дублювання функцій і підвищує цілісність реалізації політики. Паралельно актуалізується потреба у впровадженні стандартизованих підходів до обміну інформацією між суб'єктами сектору безпеки і оборони, що сприяє формуванню єдиного інформаційного простору та підвищує рівень ситуаційної обізнаності.

У межах резильєнтно-інтеграційного сценарію державна політика в сфері національної безпеки набуває здатності діяти не лише у відповідь на виклики, а й на випередження, оскільки вона формується як система, що здатна передбачати ризики, обмежувати їх поширення та забезпечувати відновлення після кризових впливів без втрати керованості. Саме тому резильєнтно-інтеграційний сценарій має значення не лише як цільова модель, а і як аналітичний інструмент, що дозволяє оцінити, наскільки державна політика є послідовною, узгодженою та орієнтованою на довгострокову стійкість.

Четвертим варіантом є *кризово-дестабілізаційний сценарій* трансформації державної політики в сфері національної безпеки. Цей сценарій доцільно розглядати як граничну аналітичну модель, що визначає межі допустимого зниження її ефективності та стійкості. Його зміст полягає не стільки у прогнозуванні неминучого негативного розвитку подій, скільки у формуванні попереджувальної рамки, яка дозволяє своєчасно виявляти критичні відхилення у функціонуванні державної політики. У цьому контексті сценарій виконує функцію інструменту ранньої діагностики, спрямованого на ідентифікацію сукупності ризиків, здатних поступово трансформувати окремі управлінські дисфункції у системну кризу. Формування такого сценарію пов'язане з одночасним накопиченням взаємопов'язаних негативних факторів, які послаблюють як ресурсну, так і інституційну основу державної політики. Йдеться про виснаження фінансових і людських ресурсів, скорочення або нестабільність міжнародної підтримки, руйнування критичної інфраструктури, демографічні втрати та зростання соціальної втоми. Додатковими чинниками виступають посилення корупційних ризиків, неефективне використання ресурсів відновлення, кадрове виснаження сектору безпеки і оборони, а також недостатня якість комунікації між державою та суспільством і нерівномірність підтримки різних територій. Важливою особливістю цього сценарію є його поступовий характер, коли негативні процеси тривалий час можуть залишатися латентними та частково

компенсуватися за рахунок мобілізаційного потенціалу суспільства, волонтерської активності та зовнішньої допомоги.

У межах кризово-дестабілізаційного сценарію державна політика в сфері національної безпеки поступово зміщує акцент у бік надзвичайних управлінських практик. Зростає роль централізованих рішень, мобілізаційних механізмів, екстрених закупівель і ручного управління критичними секторами, що в окремих випадках є об'єктивно необхідним в умовах воєнної загрози. За таких обставин управлінська система дедалі більше орієнтується на швидкість реагування, однак водночас може втрачати здатність до стратегічного планування, інституційної узгодженості та прогнозування довгострокових наслідків ухвалених рішень. Особливо небезпечним стає розрив між оперативною доцільністю окремих рішень і загальною логікою розвитку системи національної безпеки, оскільки короткострокові заходи можуть поступово витіснити системні управлінські підходи. Водночас ризик виникає тоді, коли такі інструменти перестають мати чітко визначені часові межі, критерії застосування та механізми контролю, перетворюючись із тимчасових заходів на домінуючу практику управління.

Наслідком такого розвитку подій є поступове зниження ефективності зворотного зв'язку між державою і суспільством, що ускладнює коригування політики відповідно до реальних потреб. Зменшується рівень суспільної довіри, посилюється залежність від зовнішніх джерел підтримки, а нерівномірність розвитку територій може трансформуватися у фактор політичної нестабільності. За цих умов державна політика втрачає цілісність і передбачуваність, що підвищує її вразливість до нових, більш складних викликів. Саме тому кризово-дестабілізаційний сценарій має важливе методологічне значення, оскільки дозволяє окреслити критичні пороги, перевищення яких свідчить про необхідність негайного перегляду підходів до формування та реалізації державної політики в сфері національної безпеки України.

Порівняльну характеристику сценаріїв надано в табл.3.1.

Сценарії розвитку державної політики в сфері національної безпеки
України в умовах сучасних викликів

Сценарій	Зв'язок із сучасними викликами	Управлінська логіка	Основний ризик	Бажаний напрям державної політики
Інерційно-реактивний	Держава реагує на війну, інфраструктурні удари, соціальну напругу й ресурсні дефіцити переважно після їх загострення	Поточне кризове адміністрування	Накопичення відкладених проблем і зниження здатності до випередження	Перехід від ручного реагування до регулярного оцінювання ризиків
Адаптивно-стабілізаційний	Сучасні виклики частково враховуються в стратегічному плануванні, координації та ресурсному забезпеченні	Поступова стабілізація ключових функцій	Незавершеність трансформації та фрагментарність змін	Закріплення міжвідомчого обміну даними, ризик-орієнтованого бюджетування і місцевих планів стійкості
Резильєнтно-інтеграційний	Воєнні, гібридні, соціальні, інфраструктурні та інтеграційні виклики перетворюються на підставу для системного оновлення політики	Повний цикл «ризик – рішення – ресурс – дія – контроль – корекція»	Складність синхронізації всіх блоків моделі	Формування Національного реєстру ризиків, стрес-тестування інфраструктури, прозорий аудит ресурсів, інтеграція стандартів ЄС/НАТО
Кризово-дестабілізаційний	Сучасні виклики накопичуються одночасно і перевищують адаптивну спроможність держави	Надзвичайне утримання керованості	Ерозія легітимності, соціальна втома, регіональні дисбаланси	Антикризовий пакет із чіткими межами, контролем і відновленням зворотного зв'язку

Джерело: розроблено автором.

Розкрити умови переходу між сценаріями можливо через сценарну матрицю, у якій одна вісь відображає рівень інституційної спроможності та соціальної стійкості, а друга – рівень ресурсної забезпеченості й міжнародної підтримки (рис.3.2).

Зі сценарної матриці випливає, що сучасні виклики самі по собі не визначають майбутню траєкторію розвитку державної політики в сфері

національної безпеки. Вирішальним є те, як державна політика на них відповідає, саме тому сценарне прогнозування є інструментом не передбачення майбутнього, а управління переходами між можливими станами політики.

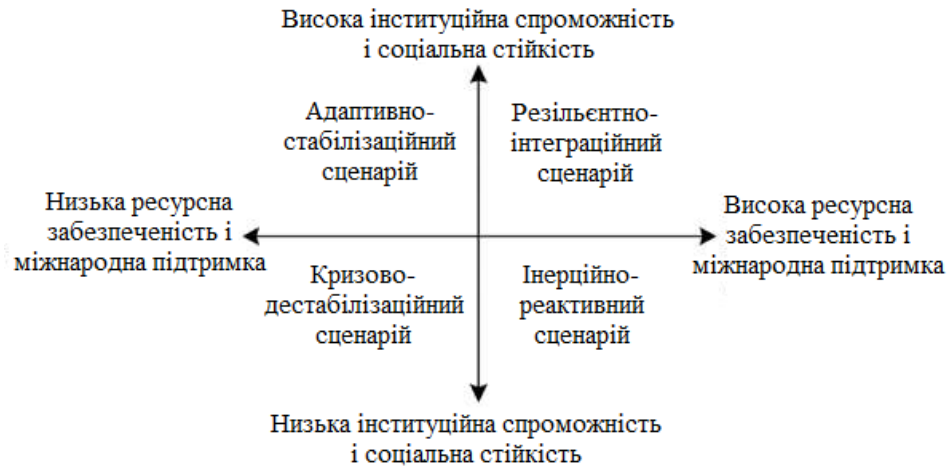

Рис. 3.2. Сценарна матриця розвитку державної політики в сфері національної безпеки України в умовах сучасних викликів

Джерело: розроблено автором.

Ми вважаємо, що особливого значення для України набувають точки біфуркації, тобто такі рішення або події, після яких імовірність переходу до певного сценарію суттєво зростає. Серед них можна виділити:

- оновлення стратегічних документів з урахуванням реального досвіду повномасштабної війни, бо якщо стратегічне планування залишатиметься формальним, державна політика в сфері національної безпеки буде тяжіти до реактивності;
- управління оборонними закупівлями та міжнародною допомогою, оскільки саме тут перетинаються швидкість, прозорість, секретність, довіра і спроможність сил оборони;
- захист критичної інфраструктури, насамперед енергетики, транспорту, зв'язку, водопостачання, медичної та цифрової інфраструктури;
- спроможність громад підтримувати життєдіяльність населення, працювати з ВПО, ветеранами і родинами військових;
- стан соціальної довіри, оскільки без неї навіть достатні ресурси і

правильні нормативні рішення можуть не забезпечити потрібного управлінського ефекту.

Якщо говорити про роль міжнародних акторів у сценаріях розвитку державної політики в сфері національної безпеки України, то її можна визначити подвійною: з одного боку, міжнародна підтримка є критично необхідною для оборони, макрофінансової стабільності, відновлення, гуманітарної допомоги, технологічного розвитку і європейської інтеграції; з іншого боку, вона не може замінити внутрішню спроможність держави. Якщо зовнішній ресурс використовується лише для компенсації поточних дефіцитів, він підтримує інерційно-реактивний сценарій; якщо ж він спрямовується на створення стійких інституцій, прозорих процедур, цифрових систем контролю, оборонно-промислових спроможностей, місцевої стійкості і сумісності зі стандартами ЄС та НАТО, він посилює резильєнтно-інтеграційний сценарій. Отже, принциповим є не тільки питання обсягу міжнародної підтримки, а питання її перетворення на внутрішню стійкість української держави.

Щодо внутрішніх резервів стійкості, то вони також мають бути осмислені як частина державної політики в сфері національної безпеки, а не як стихійне доповнення до неї. Волонтерські рухи, організації громадянського суспільства, місцеве самоврядування, ветеранські спільноти, бізнес, університети, експертні мережі, незалежні медіа і цифрові сервіси вже фактично стали складовими української безпекової архітектури, проте їхня роль не повинна залишатися компенсаційною. Якщо суспільство постійно закриває ті потреби, які мали б бути передбачені державним плануванням, це свідчить не лише про силу громадянської самоорганізації, а й про незавершеність державної політики. У цільовому сценарії ці актори мають бути включені в легітимні механізми виявлення ризиків, громадського контролю, стратегічних комунікацій, територіального відновлення та підтримки соціальної згуртованості.

При цьому також варто звернути увагу на питання повоєнної невизначеності в контексті сучасних викликів, оскільки вона не означає автоматичного зниження ризиків. Навпаки, частина з них може загостритися саме після завершення активної фази бойових дій. Демобілізація, реінтеграція ветеранів, повернення або неповернення громадян з-за кордону, відновлення житла й інфраструктури, контроль за великими фінансовими потоками, подолання мінної небезпеки, відновлення освіти, медицини і місцевої економіки, реформа сектору безпеки і оборони, а також гарантії недопущення повторної агресії формуватимуть новий зміст державної політики в сфері національної безпеки. Тому повоєнний етап не можна розглядати як повернення до довоєнного адміністрування, його слід розуміти як нову фазу сучасних викликів, у якій безпека, відновлення, соціальна інтеграція і державна модернізація мають бути поєднані.

Саме в цьому контексті Україна має уникнути пастки відкладеної трансформації. Її суть полягає в припущенні, що системні зміни доцільно проводити лише після завершення війни. Такий підхід є зрозумілим з огляду на поточний тиск, але він є стратегічно небезпечним. Якщо вже під час війни не буде запущено інструменти сценарного планування, ризик-орієнтованого бюджетування, реєстру безпекових ризиків, стрес-тестування критичної інфраструктури, контролю за ресурсами відновлення, ветеранської політики і територіальної стійкості, то після завершення активної фази бойових дій держава отримає не простір для спокійної реформи, а надмірно складний пакет відкладених проблем. У такому разі навіть сприятлива воєнно-політична ситуація не гарантуватиме переходу до резильєнтно-інтеграційного сценарію.

На наше переконання, мінімізація ймовірності негативних сценаріїв потребує переведення сценарного аналізу в практику публічного управління: інерційно-реактивний сценарій можна подолати лише тоді, коли поточне реагування буде доповнене регулярним прогнозуванням, аналізом слабких сигналів і контролем виконання рішень; адаптивно-стабілізаційний сценарій можна перетворити на цільовий, якщо часткові реформи будуть зведені в

єдиний цикл управління ризиками; кризово-дестабілізаційний сценарій можна попередити лише за умови раннього виявлення небезпечних комбінацій: одночасного погіршення ресурсного забезпечення, міжнародної підтримки, інфраструктурної стійкості, соціальної довіри й інституційної координації. Отже, сценарне прогнозування має бути спрямоване не на опис майбутнього, а на своєчасне зміщення державної політики у бажану траєкторію. Для цього необхідно чітко розуміти, які механізми мають бути закріплені для того, щоб ризик-орієнтований і сценарний підходи стали не лише аналітичною конструкцією, а реальною практикою державної політики в сфері національної безпеки України.

3.3. Дорожня карта імплементації ризик-орієнтованого підходу в державну політику в сфері національної безпеки України

Проведений сценарний аналіз засвідчив, що перехід до резильєнтно-інтеграційного сценарію можливий лише за умови практичної інституціоналізації ризик-орієнтованого підходу в державній політиці національної безпеки, який потребує не лише концептуального обґрунтування, а й чіткого нормативно-інституційного оформлення.

Якщо ризик-орієнтована модель залишається тільки аналітичною схемою, вона не змінює реальної управлінської практики. Її практична цінність виникає тоді, коли ризик стає юридично визначеною категорією, сценарне планування включається до системи стратегічних документів, відповідальність за ризики закріплюється за конкретними суб'єктами, а контроль оцінює не лише формальне виконання рішень, а й те, наскільки ці рішення зменшують вразливість держави, суспільства та критично важливих функцій. Саме тому дорожня карта імплементації має розглядатися як поетапний перехід від фрагментарного використання окремих елементів ризик-менеджменту до цілісної системи ризик-орієнтованого врядування у сфері національної безпеки.

Чинна нормативно-правова база України вже містить важливі передумови для такого переходу. Закон України «Про національну безпеку України» визначає правові засади державної політики в сфері національної безпеки і оборони, склад сектору безпеки і оборони, принципи демократичного цивільного контролю та систему планування [162]. Стратегія національної безпеки України задає загальну стратегічну рамку, в якій поєднуються стримування, стійкість і взаємодія [172]. Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України» закріплює координаційну роль РНБО при Президентові України [49]. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» створює спеціальний правовий режим для реагування на збройну агресію та забезпечення функціонування державної влади в кризових умовах [199]. Законодавство у сфері критичної інфраструктури та кібербезпеки, своєю чергою, формує спеціалізовані правові режими захисту життєво важливих систем [72; 201]. Проте наявність цих актів ще не означає, що в Україні вже сформовано повноцінну систему ризик-орієнтованого планування. Їхній зміст створює платформу, але не завершує трансформацію, оскільки ризик, сценарій, стійкість, ресурсна готовність і контроль результативності залишаються недостатньо поєднаними в єдиний управлінський цикл.

Для систематизації основних напрямів нормативно-інституційного оновлення доцільно представити їх у вигляді матриці, яка поєднує чинну правову основу, запропоновану зміну, відповідального суб'єкта та очікуваний управлінський результат (табл.3.2). Така форма дозволяє показати, що імплементація ризик-орієнтованого підходу не зводиться до точкових змін у законодавстві, а передбачає узгоджене оновлення категоріального апарату, стратегічного планування, міжвідомчої координації, кризового управління, захисту критичної інфраструктури, кіберстійкості та демократичного контролю.

Матриця імплементації ризик-орієнтованого підходу в державну
політику в сфері національної безпеки України

Напрямок імплементації	Нормативна основа	Запропонована зміна	Відповідальний суб'єкт	Очікуваний управлінський результат
Категоріальне оновлення	Закон України «Про національну безпеку України» [162]	Закріплення понять «ризик національній безпеці», «ризик-орієнтоване планування», «сценарне планування», «національний реєстр безпекових ризиків»	Верховна Рада України, РНБО, Кабінет Міністрів України	Формування єдиної мови оцінювання ризиків у сфері національної безпеки
Стратегічне планування	Стратегія національної безпеки України [172]	Включення матриці ризиків, сценарних горизонтів, критеріїв прийнятності ризику та механізму щорічного перегляду ризикових пріоритетів	Президент України, РНБО, НІСД	Перехід від декларативного визначення загроз до операційного ризик-орієнтованого планування
Міжвідомча координація	Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України» [49]	Створення постійної міжвідомчої аналітичної групи з ризик-орієнтованого планування при Апараті РНБО	РНБО, Апарат РНБО, сектор безпеки і оборони	Усунення проблеми «безхазяйного ризику» та закріплення відповідальних суб'єктів
Кризове управління	Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [199]	Періодичний перегляд обмежень, оцінка їх пропорційності, підготовка механізму переходу до післявоєнного управління	Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України	Баланс між потребами безпеки, легітимністю влади та захистом прав людини
Критична інфраструктура	Закон України «Про критичну інфраструктуру» [201]	Запровадження сценарних планів стійкості, регулярних стрес-тестів, регіональних профілів інфраструктурних ризиків	Кабінет Міністрів України, секторальні органи, оператори критичної інфраструктури	Зменшення каскадних інфраструктурних ризиків і підвищення безперервності критичних функцій
Кіберстійкість	Закон України «Про основні засади	Інтеграція кіберризиків у загальний контур	Держспецзв'язку, Мінцифри, СБУ, оператори	Захист цифрової безперервності

Напрямок імплементації	Нормативна основа	Запропонована зміна	Відповідальний суб'єкт	Очікуваний управлінський результат
	забезпечення кібербезпеки України» [72]	національного ризик-орієнтованого планування, резервування критичних цифрових функцій	критичної інфраструктури	публічного управління
Контроль і корекція	Система парламентського урядового та громадського контролю	Щорічна Національна доповідь про ризики національній безпеці, парламентські слухання, громадська експертиза публічної частини доповіді	Верховна Рада України, РНБО, Кабінет Міністрів України, експертне середовище	Регулярне оновлення політики відповідно до динаміки ризиків

Джерело: укладено автором

Зміст наведеної матриці свідчить, що нормативне впровадження ризик-орієнтованого підходу має відбуватися не шляхом ізольованого доповнення окремих законів, а через узгоджену зміну всієї логіки безпекового планування.

Головна проблема полягає в тому, що чинна система стратегічного планування у сфері національної безпеки значною мірою зорієнтована на визначення загроз, пріоритетів і завдань, але не завжди містить операційно придатний механізм роботи з ризиками як змінними управлінськими величинами. У практиці публічного управління загроза зазвичай сприймається як уже наявне або достатньо конкретизоване джерело небезпеки, тоді як ризик фіксує можливість несприятливого розвитку подій за певного поєднання вразливостей, ресурсних обмежень, інституційних збоїв та зовнішнього тиску. Саме ця відмінність має бути покладена в основу оновлення нормативної бази. Без законодавчого розмежування понять «загроза» і «ризик» держава й надалі працюватиме переважно з подіями, які вже стали очевидними, тоді як завдання ризик-орієнтованої політики полягає у виявленні небезпечних траєкторій до того, як вони набудуть кризового масштабу. У цьому контексті доцільним є внесення змін до Закону України «Про національну безпеку України» [162] шляхом доповнення його категоріальним апаратом, який включатиме поняття

«ризик національній безпеці», «ризик-орієнтоване планування у сфері національної безпеки», «сценарне планування у сфері національної безпеки» та «національний реєстр безпекових ризиків».

Під ризиком національній безпеці доцільно розуміти ймовірність такого розвитку подій або сукупності процесів, які за наявності певних вразливостей можуть спричинити шкоду суверенітету, територіальній цілісності, обороноздатності, конституційному ладу, критичній інфраструктурі, суспільній стійкості, економічній стабільності, інформаційному простору, кіберсередовищу або здатності держави виконувати життєво важливі функції. Таке визначення важливе тим, що воно переносить акцент із фіксації джерела небезпеки на аналіз умов, за яких небезпека може стати руйнівною.

Ризик-орієнтоване планування у сфері національної безпеки слід визначити як процес підготовки, ухвалення, реалізації та перегляду стратегічних і оперативних рішень на основі ідентифікації ризиків, оцінки їхньої ймовірності, потенційних наслідків, рівня прийнятності, ресурсних потреб і відповідальних суб'єктів.

Сценарне планування, своєю чергою, має бути закріплене як обов'язкова складова стратегічного планування, що передбачає розроблення альтернативних варіантів розвитку безпекового середовища та відповідних моделей державного реагування.

Особливого значення набуває створення Національного реєстру безпекових ризиків, який слід розуміти як інструмент міжвідомчого управління, який має фіксувати найбільш значущі ризики у сфері національної безпеки, їхню динаміку, відповідальних суб'єктів, рівні впливу, часовий горизонт, імовірність актуалізації, індикатори раннього попередження, наявні ресурси та управлінські рішення, необхідні для їх мінімізації. Такий реєстр повинен мати багаторівневу структуру: закритий сегмент для інформації з обмеженим доступом; службовий сегмент для міжвідомчої взаємодії; узагальнений публічний сегмент, який забезпечуватиме демократичну підзвітність без розкриття чутливої інформації. Практика ризик-орієнтованого

врядування доводить, що ризик не може бути ефективно керованим, якщо він не інституціоналізований у вигляді процедур, відповідальних суб'єктів і регулярного оновлення даних [204; 214; 215].

Другим напрямом змін до Закону України «Про національну безпеку України» має стати закріплення щорічної Національної доповіді про ризики національній безпеці України. На відміну від звичайного звіту про виконання стратегічних документів, така доповідь повинна мати не описовий, а аналітико-прогностичний характер. Її призначення полягає у визначенні найбільш суттєвих ризиків для держави на коротко-, середньо- і довгостроковий періоди, оцінці зміни їхньої інтенсивності, виявленні нових вразливостей, аналізі міжсекторальних залежностей та формуванні пропозицій щодо перерозподілу ресурсів. Підготовка такої доповіді має спиратися на дані РНБО, Кабінету Міністрів України, сектору безпеки і оборони, розвідувальних органів, Держспецзв'язку, органів управління критичною інфраструктурою, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, Національного інституту стратегічних досліджень, академічних установ і незалежного експертного середовища. Така конструкція дозволить подолати розрив між науковою експертизою, адміністративною інформацією та політичним рішенням, що є однією з ключових умов доказового врядування [216].

Третім напрямом змін до Закону України «Про національну безпеку України» має стати доповнення комплексного огляду сектору безпеки і оборони критеріями стійкості. Комплексний огляд не повинен обмежуватися оцінкою стану секторів, інституцій або спроможностей у вузькому адміністративному розумінні. Його доцільно перетворити на інструмент періодичної оцінки здатності системи національної безпеки діяти за умов одночасного виникнення кількох криз. Для цього до предмета огляду слід включити оцінку каскадних ризиків, критичних залежностей, резервів управління, людського капіталу, спроможності громад, кіберстійкості державних електронних сервісів, безперервності урядового зв'язку,

логістичних альтернатив, мобілізаційної гнучкості, психологічної витривалості персоналу та здатності інституцій швидко переходити між режимами нормального, посиленого, кризового й відновлювального функціонування. У такій редакції комплексний огляд стане не лише інструментом оцінки сектору безпеки і оборони, а й механізмом виявлення структурних вразливостей державної політики.

Окремого нормативного уточнення потребує система стратегічних документів. Стратегія національної безпеки України [172] має залишатися базовим політико-стратегічним документом, однак її післявоєнне оновлення доцільно здійснювати не у форматі чергової редакційної зміни, а у форматі нової стратегії, побудованої на логіці ризиків, стійкості та відновлення. Точкові зміни, внесені у 2025 році, засвідчили можливість адаптації Стратегії до нових напрямів державної політики, однак не замінюють потреби у глибшому переосмисленні стратегічної рамки після повномасштабної війни. Нова Стратегія має містити не лише перелік загроз і пріоритетів, а й матрицю ризиків, сценарні горизонти, критерії прийнятності ризику, принципи ресурсного резервування, механізм щорічного перегляду ризикових пріоритетів і зв'язок із бюджетним та оборонним плануванням. Без цього стратегічний документ ризикує залишатися політично важливим, але недостатньо операційним.

Другий блок нормативних змін пов'язаний із Законом України «Про Раду національної безпеки і оборони України» [49]. У межах ризик-орієнтованого підходу РНБО доцільно закріпити як координаційно-аналітичний вузол міжвідомчого оцінювання ризиків. Йдеться не про перетворення РНБО на орган виконавчої влади, а про уточнення її ролі як інституції, здатної поєднувати стратегічну інформацію, політичний мандат, міжвідомчу координацію та контроль за виконанням рішень. До компетенції РНБО варто додати організацію підготовки сценаріїв розвитку безпекового середовища, узгодження міжвідомчих ризикових профілів, визначення ризиків, що потребують розгляду на політико-стратегічному рівні, а також

контроль за виконанням рішень, ухвалених за результатами оцінювання ризиків. Такий підхід узгоджується з природою сучасних криз, які рідко залишаються в межах одного сектору і потребують трансграничної, міжвідомчої та політично відповідальної реакції [217; 218].

При Апараті РНБО доцільно створити постійну міжвідомчу аналітичну групу з ризик-орієнтованого планування. Її функція має полягати не в дублюванні роботи міністерств або силових органів, а в інтеграції даних, підготовці ризикових профілів, формуванні сценарних оцінок, організації міжвідомчих консультацій і підготовці матеріалів для політичного рішення. До складу такої групи можуть входити представники Апарату РНБО, НІСД, Міноборони, МВС, СБУ, розвідувальних органів, Держспецзв'язку, Мінцифри, Мінекономіки, Мінфіну, органів управління критичною інфраструктурою, а також залучені науковці й експерти з відповідним доступом до інформації. Її робота має будуватися за принципом гнучких тематичних модулів: воєнні ризики, кіберризики, інфраструктурні ризики, економічні ризики, соціально-демографічні ризики, інформаційно-психологічні ризики, міжнародно-політичні ризики. Такий формат дозволить уникнути як надмірної централізації, так і розпорошення відповідальності.

Третій напрям нормативної трансформації стосується Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [199]. Воєнний стан є необхідним правовим режимом у ситуації збройної агресії, однак ризик-орієнтований підхід вимагає, щоб кризова концентрація повноважень супроводжувалася процедурами періодичного перегляду, оцінки пропорційності та підготовки переходу до післявоєнного режиму врядування. Тому до закону доцільно внести положення про обов'язковий періодичний аналіз ефективності й необхідності окремих обмежень прав і свобод, установлених в умовах воєнного стану. Такий перегляд не повинен послаблювати обороноздатність, але має унеможливити автоматичне продовження обмежень без оцінки їхньої актуальності, пропорційності та впливу на суспільну довіру. У межах безпекових обмежень варто також запровадити вимоги до публічної звітності

щодо застосування окремих заходів воєнного стану, не розкриваючи інформацію, яка може зашкодити обороні держави.

Важливою новацією має стати закріплення перехідного правового механізму від воєнного кризового управління до післявоєнного відновлення. Такий механізм не може бути імпровізованим у момент завершення активної фази війни, оскільки саме перехідний період є найбільш вразливим для інституційної дезорієнтації, соціального напруження, корупційних ризиків, конфлікту повноважень і нерівномірності відновлення. Доцільно передбачити підготовку окремого пакета перехідного законодавства, який визначатиме порядок поступового демонтажу надзвичайних процедур, відновлення звичайних механізмів демократичного контролю, інтеграцію військових адміністрацій у післявоєнну систему публічного управління, аудит кризових рішень, пріоритети відновлення та умови збереження окремих спеціальних режимів там, де безпекові ризики залишаються високими. Такий підхід дозволить уникнути небезпечної альтернативи між різким поверненням до довоєнних процедур і невиправданим продовженням кризового режиму.

Четвертий напрям змін стосується Закону України «Про критичну інфраструктуру» [201]. У чинній правовій рамці критична інфраструктура вже визначена як особливий об'єкт захисту, проте для ризик-орієнтованої політики цього недостатньо. Слід перейти від логіки охорони об'єктів до логіки забезпечення безперервності критичних функцій. Тому до закону доцільно внести вимогу щодо обов'язкової підготовки сценарних планів стійкості для операторів критичної інфраструктури. Такі плани мають включати оцінку основних ризиків, сценарії часткового або повного порушення функціонування об'єкта, резервні маршрути постачання, альтернативні джерела енергії, порядок взаємодії з органами влади, процедури кіберзахисту, плани евакуації персоналу, протоколи відновлення, комунікаційні алгоритми для населення та критерії повернення до штатного режиму. Стрес-тестування об'єктів критичної інфраструктури має стати регулярним, а не епізодичним інструментом перевірки готовності.

Окремо слід запровадити регіональні профілі інфраструктурних ризиків. Центральний рівень бачить загальнодержавну карту критичних об'єктів, однак реальна вразливість часто формується територіально: через віддаленість громад, залежність від одного енергетичного вузла, слабку транспортну альтернативу, нестачу медичних потужностей, близькість до лінії фронту, навантаження внутрішньо переміщеними особами або обмеженість місцевих резервів. Саме тому регіональні профілі мають відображати не лише перелік об'єктів, а й залежності між ними, ймовірні каскадні наслідки, рівень готовності громад, наявність резервів і здатність місцевого рівня підтримувати життєдіяльність у разі тривалого порушення критичних послуг. Підхід до інфраструктурної стійкості має спиратися на розуміння того, що сучасна критична інфраструктура є складною взаємозалежною системою, в якій руйнування одного елемента може спричинити вторинні ефекти в інших секторах [219;220].

П'ятий напрям змін пов'язаний із Законом України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [72]. Україна вже має розвинену правову рамку кібербезпеки, однак її слід посилити через інтеграцію кіберризиків у загальну систему національного ризик-орієнтованого планування. Кіберризик не повинен залишатися предметом лише технічного реагування. Він має оцінюватися як ризик для безперервності публічного управління, оборонних процесів, фінансової системи, критичної інфраструктури, публічних сервісів, персональних даних, довіри громадян і міжнародної взаємодії. У цьому контексті доцільно посилити вимоги до кіберстійкості державних електронних сервісів, резервування державних реєстрів, взаємодії між Держспецзв'язку, Мінцифри, сектором безпеки і оборони, операторами критичної інфраструктури та органами місцевого самоврядування. Особливо важливо, щоб обмін інформацією про кібератаки, кіберінциденти та вразливості був не лише технічно можливим, а й нормативно включеним у систему оцінювання національних ризиків.

У сфері кібербезпеки слід також закріпити поняття «критичні цифрові функції держави». До них можуть належати державні реєстри, системи електронної ідентифікації, електронні послуги, урядовий зв'язок, системи оборонного управління, фінансові цифрові платформи, інформаційні системи критичної інфраструктури та канали кризової комунікації. Для кожної такої функції має бути визначено мінімальний допустимий рівень безперервності, порядок резервування, відповідальний орган, сценарій відновлення і вимоги до періодичного тестування. Цифрова трансформація держави підвищує ефективність управління, однак водночас створює нові залежності, тому цифровізація у сфері національної безпеки має супроводжуватися не лише розвитком сервісів, а й інституціоналізацією кіберстійкості [221].

На рівні підзаконного регулювання доцільно підготувати низку актів, які перетворять загальні законодавчі зміни на практичні процедури. Передусім необхідною є постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок формування, ведення та оновлення Національного реєстру безпекових ризиків». У ній слід визначити структуру реєстру, класифікацію ризиків, відповідальних суб'єктів подання інформації, порядок верифікації даних, рівні доступу, строки перегляду, процедури міжвідомчого узгодження, правила захисту інформації та зв'язок реєстру з плануванням бюджету, оборонними закупівлями, програмами відновлення й документами стратегічного планування. Водночас сам факт створення реєстру доцільно політично легітимізувати рішенням РНБО, введеним у дію указом Президента України, щоб надати цьому інструменту міжвідомчого значення і забезпечити належну дисципліну виконання.

Другою необхідною постановою Кабінету Міністрів України має стати акт «Про порядок проведення стрес-тестів об'єктів критичної інфраструктури та критичних цифрових функцій держави». Стрес-тести повинні перевіряти не лише фізичну захищеність об'єкта, а й управлінську, ресурсну, інформаційну, кадрову, енергетичну, логістичну та кібернетичну готовність до порушення функціонування. Їх результати мають подаватися до відповідного

секторального органу, узагальнюватися на урядовому рівні та використовуватися для оновлення регіональних профілів ризику. Для прифронтових, прикордонних і стратегічно важливих територій доцільно передбачити скорочений цикл стрес-тестування, оскільки ризики там змінюються значно швидше, ніж у відносно стабільних регіонах.

Третім підзаконним актом має стати розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Методики ризик-орієнтованого планування у секторі безпеки і оборони». Така методика має встановити єдину логіку опису ризику: джерело, об'єкт впливу, вразливість, імовірність, масштаб наслідків, часовий горизонт, відповідальний суб'єкт, співвиконавці, наявні ресурси, дефіцити, поріг управлінського спрацювання, варіанти реагування і критерії зниження ризику. Саме методика забезпечить порівнюваність оцінок між різними органами влади. Без єдиної методології кожне відомство оцінюватиме ризики у власній логіці, що знову призведе до фрагментації управління. У цьому сенсі методика має стати не технічним документом, а адміністративною мовою міжвідомчої взаємодії.

Четвертим документом має бути порядок підготовки щорічної Національної доповіді про ризики національній безпеці України. У ньому слід визначити суб'єкта координації, джерела даних, структуру доповіді, строки її підготовки, процедуру погодження, формат подання Президентові України, Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України, а також публічну версію для суспільства. Доповідь має містити не лише перелік ризиків, а й оцінку зміни їхньої інтенсивності порівняно з попереднім роком, аналіз виконаних рішень, виявлені прогалини, пропозиції щодо змін у стратегічних документах, законодавстві, бюджеті, оборонному плануванні, кіберзахисті, критичній інфраструктурі та територіальній стійкості. Така доповідь стане механізмом щорічного «перезбирання» безпекової політики відповідно до нової конфігурації ризиків.

Логіку запропонованої дорожньої карти можна представити у вигляді комплексної схеми, яка поєднує нормативну основу, управлінські

інструменти, етапи впровадження, механізми контролю та стратегічний результат (рис.3.3). Така візуалізація показує, що ризик-орієнтований підхід не є окремим управлінським прийомом, а формує послідовний процес трансформації державної політики в сфері національної безпеки.

Рис.3.3. Цикл імплементації ризик-орієнтованого підходу в державну політику в сфері національної безпеки України

Джерело: укладено автором

Ми вважаємо, що реалізацію дорожньої карти імплементації доцільно поділити на три етапи:

Перший етап охоплює воєнний період і найближчі 12 місяців, його призначення полягає не в повній перебудові всієї системи, а у впровадженні найнеобхідніших інструментів, здатних швидко зменшити управлінську сліпоту. На цьому етапі слід підготувати пілотну версію Національного реєстру безпекових ризиків з обмеженим доступом, запровадити єдиний міжвідомчий протокол оперативного обміну даними про кіберризики, інфраструктурні збої та критичні територіальні вразливості, визначити перелік ризиків першочергового політичного реагування, а також внести зміни до законодавства про воєнний стан щодо періодичного перегляду окремих обмежень. Відповідальними суб'єктами на цьому етапі мають виступати Президент України, РНБО, Кабінет Міністрів України, Верховна Рада України, Держспецзв'язку, Мінцифри, Міноборони, СБУ та органи управління критичною інфраструктурою.

Другий етап має охоплювати перехідний період тривалістю від одного до трьох років. Зміст цього етапу полягає в законодавчому закріпленні ризик-орієнтованого підходу та розгортанні постійних процедур. На цьому етапі доцільно ухвалити зміни до законів України «Про національну безпеку України» [162], «Про Раду національної безпеки і оборони України» [49], «Про критичну інфраструктуру» [201], «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [72], а також підготувати методику ризик-орієнтованого планування, порядок ведення реєстру, порядок стрес-тестування і порядок підготовки Національної доповіді про ризики. Саме на цьому етапі має бути підготовлена нова післявоєнна Стратегія національної безпеки України, у якій ризик-орієнтована логіка стане не окремим розділом, а способом організації всього стратегічного документа. Відповідальність за цей етап повинна бути розподілена між Верховною Радою України, Президентом України, РНБО, Кабінетом Міністрів України, профільними міністерствами, НІСД та іншими науково-аналітичними установами.

Третій етап охоплює післявоєнний період тривалістю від трьох до п'яти років, його головне завдання полягає у переході від нормативного запровадження ризик-орієнтованого підходу до його повноцінної інституційної рутини. На цьому етапі Національний реєстр безпекових ризиків має функціонувати як постійний інструмент стратегічного планування, щорічна Національна доповідь має стати підставою для перегляду пріоритетів державної політики, стрес-тестування критичної інфраструктури має бути включене до регулярного циклу державного контролю, а результати оцінювання ризиків мають враховуватися в бюджетному процесі, оборонних закупівлях, регіональному плануванні, цифровій політиці, відновленні територій і міжнародній взаємодії. На цьому етапі доцільно також передбачити зовнішню оцінку окремих елементів системи за участю партнерів ЄС і НАТО, однак така оцінка не повинна підмінити національну відповідальність за безпекове планування.

Отже, дорожня карта імплементації ризик-орієнтованого підходу слугує дієвим механізмом його практичного втілення в систему державної політики в сфері національної безпеки України. Її наукова й прикладна цінність полягає в тому, що вона переводить ідею ризик-орієнтованого управління з рівня загальної методологічної вимоги на рівень конкретних правових норм, інституційних процедур, управлінських інструментів, відповідальних суб'єктів та вимірюваних результатів. У межах такої логіки національна безпека набуває ознак постійно оновлюваної системи випереджального управління, у якій слабкі сигнали, міжсекторальні залежності, територіальні вразливості, ресурсні дефіцити та цифрові ризики стають предметом стратегічного аналізу до того, як вони перетворюються на кризу. Саме в цьому полягає принципова відмінність запропонованого підходу: він не обмежується удосконаленням окремих законів або створенням нових адміністративних процедур, а формує нову управлінську логіку державної політики в сфері національної безпеки, орієнтовану на передбачення, стійкість, відповідальність, доказовість рішень і здатність держави зберігати керованість у тривалих умовах невизначеності. У післявоєнній перспективі така дорожня карта може стати основою переходу України від кризової моделі безпекового управління до зрілої системи національної стійкості, здатної не лише протидіяти загрозам, а й завчасно змінювати умови, за яких ці загрози набувають руйнівного характеру.

Висновки до розділу 3

У розділі обґрунтовано необхідність переходу державної політики в сфері національної безпеки України від переважно реактивної логіки до ризик-орієнтованого управління, здатного працювати не лише з уже сформованими загрозами, а й з умовами їх виникнення, накопичення та посилення. Основним результатом дослідження стало доведення того, що в сучасних умовах ефективність безпекової політики визначається не тільки швидкістю

реагування на кризу, а й здатністю держави своєчасно розпізнавати слабкі сигнали, бачити міжсекторальні залежності, оцінювати вразливості, визначати відповідальних суб'єктів і завчасно готувати ресурсні, інституційні та територіальні рішення. Запропонований підхід дозволяє розглядати національну безпеку як динамічну систему управління, у якій стратегічне передбачення, політичне рішення, ресурсне забезпечення, оперативна дія, територіальна стійкість і контроль не існують відокремлено, а формують єдиний процес підтримання керованості держави в умовах війни, гібридного тиску, технологічної вразливості та соціального виснаження. Наукова цінність одержаного результату полягає в тому, що ризик-орієнтована трансформація розкрита не як технічне доповнення до чинної системи безпеки, а як зміна самої управлінської оптики: від фіксації небезпеки після її прояву до завчасного виявлення тих умов, за яких окремі вразливості можуть перетворитися на системну кризу.

Подальший аналіз сценаріїв розвитку безпекової політики засвідчив, що майбутній стан національної безпеки України не є лінійно визначеним і залежить від якості управлінського вибору, інституційної спроможності, ресурсної витривалості, характеру міжнародної підтримки, стійкості громад і здатності держави зберігати довіру суспільства в умовах тривалої невизначеності. Сценарний підхід дав змогу показати, що одна й та сама система може рухатися різними траєкторіями. Дослідження засвідчило, що інерційно-реактивний сценарій дозволяє підтримувати базову функціональність системи, однак не забезпечує достатнього рівня випереджального управління; адаптивно-стабілізаційний варіант створює умови для часткового оновлення політики, але зберігає ризик фрагментарності; резильєнтно-інтеграційна траєкторія є найбільш бажаною, оскільки передбачає поєднання оборонної спроможності, післявоєнного відновлення, європейської та євроатлантичної інтеграції, територіальної стійкості й демократичного контролю; кризово-дестабілізаційний сценарій, своєю чергою, виконує функцію аналітичного попередження про ті умови, за

яких поєднання зовнішнього тиску, ресурсного виснаження, інституційних збоїв і втрати довіри може створити загрозу для керованості системи. На підставі цього зроблено висновок, що ключове завдання державної політики полягає не лише в уникненні негативного сценарію, а й у створенні таких управлінських умов, за яких перехід до більш зрілої резильєнтно-інтеграційної моделі стає практично можливим. Для цього необхідні не окремі ситуативні заходи, а послідовне зміцнення аналітичного планування, ресурсної передбачуваності, кадрової політики, інфраструктурної стійкості, кіберзахисту, регіональної взаємодії, соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб і ветеранів, а також комунікації з громадянами. Таким чином, сценарний підхід є необхідним інструментом стратегічного управління, який дозволяє державі не лише реагувати на невизначеність, а й формувати власну траєкторію виходу з воєнного режиму до післявоєнної системи національної стійкості. Такий підхід дозволяє не лише реагувати на поточні виклики, а й формувати здатність держави переходити від кризового виживання до стратегічного відновлення і довгострокового зміцнення безпекової системи.

Отже, третій розділ у цілому доводить, що ризик-орієнтована трансформація має стати не окремим технічним удосконаленням безпекової політики, а новою управлінською основою післявоєнного розвитку держави. Її значення полягає в тому, що вона дозволяє поєднати оборонну спроможність, стратегічне передбачення, інституційну відповідальність, ресурсну обґрунтованість, територіальну витривалість, цифрову безперервність і суспільну довіру в єдину систему, здатну не лише витримувати сучасні виклики, а й завчасно змінювати умови, за яких ці виклики можуть перерости в системну кризу. Саме в цьому полягає наукова й практична значущість результатів розділу: запропонована логіка створює підґрунтя для переходу України від вимушеного кризового управління до зрілої, адаптивної та доказової політики національної безпеки, орієнтованої на стійкість держави, суспільства й територій у довгостроковій перспективі. У ході дослідження

встановлено, що чинна нормативна база вже містить важливі передумови для такої трансформації, однак потребує змістового доповнення, оскільки наявні стратегічні й правові механізми ще недостатньо пов'язують оцінювання ризиків із плануванням, бюджетуванням, міжвідомчою координацією, захистом критичної інфраструктури, кібербезпекою, територіальною стійкістю та демократичним контролем. Запропонована дорожня карта дає змогу перевести ризик-орієнтовану модель із рівня теоретичного обґрунтування в площину практичного публічного управління через уточнення базових понять, створення інструментів оцінювання й моніторингу ризиків, запровадження сценарного планування, підготовку щорічної аналітичної доповіді, розвиток стрес-тестування критичних систем і поетапну інтеграцію цих механізмів у діяльність органів влади. Доведено, що ризик-орієнтована трансформація має стати не окремим напрямом удосконалення безпекової політики, а основою її післявоєнного оновлення. Її значення полягає в тому, що вона дозволяє поєднати оборонну спроможність, інституційну відповідальність, ресурсну обґрунтованість, територіальну витривалість і стратегічне передбачення в єдину систему, здатну не лише витримувати сучасні виклики, а й завчасно змінювати умови, за яких ці виклики можуть набути руйнівного характеру.

Результати дослідження, викладені в третьому розділі, висвітлено в таких публікаціях автора: «Удосконалення державної кадрової політики забезпечення потреб збройних сил України як складова національної безпеки» [207], «Збереження земельних ресурсів як складова національної безпеки України» [208], «Корупція в Україні як складова загрози національній безпеці» [209], «Напрямки та пріоритети розвитку зовнішньо-економічних відносин України» [210], «Роль Європейського союзу в підтримці міжнародної безпеки в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України» [212].

ВИСНОВКИ

Результати, отримані в процесі дослідження, підтверджують досягнення поставленої мети і вирішення визначених завдань та дають підстави сформулювати такі висновки і пропозиції:

1. Аналіз теоретичних підходів до визначення сутності національної безпеки довів, що вона є складною багаторівневою управлінською категорією, зміст якої визначається не лише характером наявних загроз, а й здатністю держави, суспільства та інститутів публічного управління підтримувати керованість, функціональну безперервність, довіру громадян і розвитковий потенціал в умовах невизначеності. У ході дослідження обґрунтовано, що для України національна безпека після початку повномасштабного вторгнення РФ набула значення інтегральної функції публічного управління. Це означає, що безпека держави залежить не лише від воєнної сили чи діяльності сектору безпеки і оборони, а від синхронної роботи політичної, дипломатичної, фінансової, економічної, енергетичної, логістичної, гуманітарної, цифрової, інформаційної, медичної та територіально-управлінської систем. Саме така взаємозалежність дала змогу уточнити зміст державної політики в сфері національної безпеки України як цілісної управлінської діяльності, спрямованої не тільки на нейтралізацію загроз, а й на забезпечення стійкості держави, суспільства, громад і людини в умовах тривалого воєнного та післявоєнного навантаження.

Встановлено, що практична реалізація державної політики в сфері національної безпеки забезпечується системою взаємопов'язаних механізмів, які мають власне функціональне призначення: політичний механізм формує стратегічний курс і міжнародну підтримку; організаційний забезпечує координацію суб'єктів сектору безпеки і оборони; інформаційний захищає суспільну свідомість і довіру; економічний створює матеріальну основу спротиву; правовий визначає межі управлінського впливу; соціальний мобілізує громадянський потенціал; адміністративний перетворює стратегічні

рішення на практичні дії; технологічний забезпечує кіберзахист, цифровий моніторинг, аналітику даних і системи раннього попередження. Саме включення технологічного механізму до структури державної політики в сфері національної безпеки дозволило розширити традиційне бачення механізмів її реалізації та врахувати високотехнологічний характер сучасних загроз.

2. Дослідження еволюції державної політики в сфері національної безпеки України засвідчило, що її розвиток мав нерівномірний, хвилеподібний і значною мірою реактивний характер, де кожен історичний етап формування виникав не лише як результат свідомого стратегічного планування, а й як відповідь на вже проявлені внутрішні та зовнішні виклики. Доведено, що ключова проблема еволюції української безпекової політики полягала не у відсутності законодавства чи окремих інституцій, а в запізненому формуванні цілісного управлінського контуру, здатного поєднувати прогнозування, оцінювання ризиків, ресурсне планування, міжвідомчу координацію, територіальну стійкість і контроль результативності. Наявність стратегій, доктрин, законів і програм не завжди забезпечувала практичну готовність держави до складних кризових ситуацій, оскільки значна частина управлінських рішень ухвалювалася після загострення загроз, а не на етапі їхнього раннього виявлення. Тому еволюція державної політики в сфері національної безпеки України може бути охарактеризована як поступовий, але нерівномірний перехід від формального закріплення суверенітету до усвідомлення необхідності системної національної стійкості.

Виявлена реактивність і запізненість формування управлінського контуру національної безпеки зумовили необхідність подальшого аналізу інституційного забезпечення державної політики в сфері національної безпеки України, який довів, що воно має характер складної багаторівневої архітектури взаємодії суб'єктів, які формують, реалізують, координують, ресурсно забезпечують, контролюють і коригують безпекові рішення. Доведено, що результативність такої архітектури визначається не лише

наявністю формально закріплених повноважень, а насамперед якістю міжінституційної взаємодії, чіткістю розподілу відповідальності, стабільністю процедур, рівнем інформаційного обміну, наявністю ресурсів та здатністю системи швидко адаптуватися до змін безпекового середовища. У роботі виокремлено політико-стратегічний, виконавчо-операційний, спеціалізований, територіальний і суспільний рівні інституційного забезпечення, що дало можливість не лише структурувати систему суб'єктів безпекової політики, а й виявити функціональні розриви між рівнем ухвалення рішень і рівнем їх практичного виконання. Водночас встановлено, що чинна інституційна архітектура має низку внутрішніх обмежень, які знижують її довгострокову ефективність. До них належать нерівномірність управлінської спроможності між центральним, регіональним і місцевим рівнями; перевантаження органів влади оперативними завданнями; фрагментарність міжвідомчої координації; дублювання окремих функцій; недостатня інтеграція аналітичних даних у процес ухвалення рішень; обмежена сталість процедур моніторингу, оцінювання та корекції політики. У зв'язку з цим доведено, що сучасна інституційна система України здатна забезпечувати кризове функціонування держави, однак для довгострокової стійкості вона потребує переходу від режиму оперативного реагування до режиму постійного ризик-орієнтованого управління. Саме нерівномірність інституційної спроможності, ресурсного забезпечення, координації та аналітичного супроводу зумовлює різний рівень результативності окремих складових безпекової політики.

3. Оцінювання ефективності реалізації державної політики в сфері національної безпеки України за DIMEFIL-підходом підтвердило наявність внутрішньої асиметрії в її функціонуванні. Інтегральний показник ефективності становить 26,9 бала з 35 можливих, або 76,9 %, що свідчить про здатність держави підтримувати базову функціональність системи національної безпеки в умовах війни, однак водночас виявляє нерівномірність розвитку окремих інструментів державної політики. Найбільш

результативними виявилися дипломатичний, інформаційний, воєнний і розвідувальний інструменти, що пов'язано з високим рівнем міжнародної підтримки України, здатністю формувати коаліцію партнерів, результативністю сил оборони, посиленням інформаційної протидії та зростанням ролі розвідувально-аналітичного забезпечення. Натомість економічний, фінансовий і правоохоронний інструменти мають нижчі показники, що вказує на збереження ресурсних, бюджетних, антикорупційних, правозастосовних та інституційних вразливостей. Доведено, що така асиметрія має суперечливий вплив на систему національної безпеки, адже, з одного боку, сильні компоненти частково компенсують слабші, а з іншого зберігають ризик довгострокової нестійкості в разі, якщо економічна, фінансова, правова та інституційна основи безпекової політики не будуть системно посилені.

Результати оцінки дали підстави ідентифікувати ключові проблеми та ризики сучасної державної політики в сфері національної безпеки. Встановлено, що вони мають не ізольований, а взаємопов'язаний і накопичувальний характер. До таких ризиків належать інституційна фрагментарність, перевантаження органів влади, ресурсне виснаження, залежність від зовнішньої допомоги, економічна вразливість, корупційні загрози, правова невизначеність окремих процедур воєнного стану, нерівномірність територіальної стійкості, кадровий дефіцит, технологічна вразливість, інформаційно-психологічний тиск і недостатня інтеграція аналітики в управлінський процес. У цьому контексті доведено, що головною проблемою є не лише наявність загроз, а перетворення ризиків на загрози через несвоєчасне управлінське реагування. Саме тому подальше вдосконалення державної політики в сфері національної безпеки потребує переходу від реагування на вже очевидні небезпеки до системного виявлення, оцінювання, пріоритизації та мінімізації ризиків на ранніх стадіях.

4. На основі проведеного дослідження концептуалізовано ризик-орієнтовану модель державної політики в сфері національної безпеки

України, яка розглядається як цілісна система організації управлінського процесу, спрямованого на перехід від реактивного реагування до випереджального управління ризиками. Наукова значущість цієї моделі полягає в тому, що вона не зводить ризик-орієнтований підхід до окремої процедури оцінювання небезпек, а розглядає його як наскрізну логіку формування, реалізації, моніторингу й корекції державної політики. У межах цієї моделі ризик трактується не як уже наявна загроза, а як потенційно небезпечна траєкторія розвитку ситуації, що виникає на перетині невизначеності, вразливостей, ресурсних обмежень, інституційних збоїв і зовнішнього тиску. Запропонована модель включає шість взаємопов'язаних блоків: аналітико-прогностичний блок, який забезпечує виявлення слабких сигналів, моніторинг ризикових тенденцій і сценарне прогнозування; інституційно-координаційний блок, що визначає порядок взаємодії між суб'єктами безпекової політики та закріплює відповідальність за управління ризиками; ресурсно-мобілізаційний блок, що пов'язує ризики з бюджетними, кадровими, матеріальними, технологічними й логістичними потребами, оперативно-кризовий блок, що забезпечує реагування на загрози критичного характеру, соціально-територіальний блок, який враховує специфіку громад, прифронтових і тилових територій, внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, військовослужбовців і вразливих груп, контрольно-коригувальний блок, що забезпечує моніторинг результатів, аудит виконання рішень і повернення оновлених даних до аналітичного контуру.

Доведено, що особливістю запропонованої моделі є її циклічність: управління ризиками передбачає постійне повернення до оцінювання ситуації на основі нових даних, зміни безпекового середовища, результатів моніторингу та ефективності попередніх управлінських дій. Саме така циклічність дозволяє сформувати управлінський контур «ризик → рішення → ресурс → дія → контроль → корекція», у межах якого аналітична інформація не існує окремо від політичного рішення, політичне рішення не відривається від ресурсів, ресурси пов'язуються з оперативним реагуванням, а результати

реагування постійно перевіряються через контроль і зворотний зв'язок. Отже, ризик-орієнтована модель задає не лише бажану архітектуру трансформації державної політики в сфері національної безпеки, а й критерії оцінювання можливих траєкторій її подальшого розвитку, оскільки результативність такої політики безпосередньо залежить від повноти реалізації аналітико-прогностичного, інституційно-координаційного, ресурсно-мобілізаційного, оперативного-кризового, соціально-територіального та контрольного-коригувального блоків.

5. Різний ступінь реалізації зазначених блоків дає підстави визначити чотири сценарії розвитку державної політики в сфері національної безпеки України. Обґрунтовано, що ці сценарії відображають можливі управлінські траєкторії, які залежать від того, наскільки держава здатна перейти від ситуативного реагування на загрози до системного передбачення, оцінювання й мінімізації ризиків. Інерційно-реактивний сценарій характеризує збереження наявної моделі кризового реагування, за якої система національної безпеки підтримує базову функціональність, однак продовжує діяти переважно після загострення проблем; адаптивно-стабілізаційний сценарій передбачає часткове впровадження превентивних механізмів, посилення окремих елементів координації та поступове підвищення інституційної спроможності, але без повної перебудови управлінської логіки; кризово-дестабілізаційний сценарій виникає за умов накопичення воєнних, економічних, соціальних, правових та інституційних дисбалансів, коли відсутність своєчасного управління ризиками може призвести до зниження керованості, ресурсного виснаження й послаблення суспільної стійкості; резильєнтно-інтеграційний сценарій визначено як цільовий, оскільки він передбачає формування зрілої системи національної стійкості, у якій поєднуються стратегічне передбачення, технологічна модернізація, територіальна витривалість, демократичне врядування, суспільна згуртованість та європейська й євроатлантична інтеграція. Встановлено, що практична цінність сценарного аналізу полягає не лише у прогнозуванні можливих варіантів розвитку безпекової політики, а й у

визначенні управлінських умов, за яких держава може уникнути закріплення реактивної моделі, мінімізувати ризики дестабілізації та спрямувати трансформацію системи національної безпеки до резильєнтно-інтеграційної траєкторії.

З огляду на це запропоновано дорожню карту імплементації ризик-орієнтованого підходу в державну політику в сфері національної безпеки України, яка виступає практичним інструментом переходу від сценарного прогнозування до конкретних управлінських дій. Її зміст полягає у створенні нормативних, інституційних, аналітичних, ресурсних і контрольних передумов для того, щоб ризик-орієнтований підхід був не декларативним принципом, а постійною процедурою формування та реалізації безпекової політики. Дорожня карта передбачає нормативне закріплення базових понять ризик-орієнтованого управління, зокрема понять «ризик національній безпеці», «ризик-орієнтоване планування», «сценарне планування», «ризиковий профіль сфери безпеки», «поріг управлінського спрацювання» і «національний реєстр безпекових ризиків». До практичних інструментів імплементації віднесено створення Національного реєстру безпекових ризиків, визначення власників і співвласників ризиків, запровадження індикаторів раннього попередження, регулярне стрес-тестування критичних систем, інтеграцію ризикових профілів у бюджетне планування, оборонні закупівлі, захист критичної інфраструктури, кібербезпеку, цивільний захист і місцеві плани стійкості.

Доведено, що запропоновані положення створюють передумови для переходу від фрагментарного реагування на загрози до системного випереджального управління безпековими ризиками, у межах якого майбутній стан державної політики в сфері національної безпеки України залежатиме не лише від зовнішньої динаміки воєнних і гібридних загроз, а й від здатності системи публічного управління інституціоналізувати ризик-орієнтований підхід як постійний механізм стратегічного планування, координації, ресурсного забезпечення та контролю результативності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1 Ferdman H., Filippova V., Kozak I. [etc.] Innovation Defense Clusters – An Effective Driver Of Defense And National Security Of Ukraine. *AD ALTA : Journal Of Interdisciplinary Research*. 2024. 14(01), XLI. PP. 201-206. DOI: <https://doi.org/10.33543/j.140141.201206>

2 Сирський О. и др. Глобалізм і нова епоха воєн: від світового порядку до асиметрії безпеки. *Міжнародний науковий журнал «Military Science»*, 2025. Т. 3. №. 3. С. 6-27. <https://doi.org/10.62524/msj.2025.3.3.1>

3 Хацановський О.В. Історичний розвиток системи міжнародної безпеки (XX-початок XXI ст.). URL: <https://surl.li/pwyyav>

4 Wolfers, A. National Security as an Ambiguous Symbol. *Political Science Quarterly*, 67(4), 481-502. <https://doi.org/10.2307/2145138>

5 Baldwin, D. A. The Concept of Security. *Review of International Studies*, 23(1), 5-26. <https://doi.org/10.1017/S0260210597000053>

6 Лопушинський І. П., Беган М. П. Роль органів місцевого самоврядування в забезпеченні національної безпеки України в умовах дії воєнного стану: законодавче підґрунтя. *Місьцеве самоврядування в Україні: теорія та практика: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, м. Полтава, 07 грудня 2022 року / за заг. ред. Т.М. Лозинської, О.В. Дорофєєва, Н.Л. Панасенко. Полтава: ПДАУ, 2022. С. 219-222*

7 Єжеєв М. и др. Система забезпечення національної безпеки як складова публічного управління країни. *Публічно-управлінські та цифрові практики*, 2024. №. 1. С. 45-54. <https://doi.org/10.31673/2786-7412.2023.017089>

8 Маргасова В. Г., Косач І. А., Руденко О. М. Національна безпека в системі інтересів суспільства та держави. *Вчені записки ТНУ імені В.І.Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*, 2023. Т. 34. №. 73. С. 180-184. <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2023.1/32>

9 Лагодіна В. Національна безпека як зміст і мета державної політики України. *Правова інформатика*, 2007. Т. 2. №. 14. С. 69-76. URL: <https://surl.li/vlynwo>

10 Корнієць П. Ю. Інституційна спроможність сектору безпеки та оборони України у період дії правового режиму воєнного стану: оцінка ефективності та напрями реформування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2026. Т. 3. №. 93. С. 150-156. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.3.20>

11 Содома Р., Захарчишин М. Управління ризиками в контексті стійкості територіальної громади в умовах воєнного стану. *Сталий розвиток економіки*. 2025. №. 5 (56). С. 307-313. <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-56-42>

12 Walt, S. M. The Renaissance of Security Studies. *International Studies Quarterly*, 35(2), 211-239. <https://doi.org/10.2307/2600471>

13 Ullman, R. H. Redefining Security. *International Security*, 8(1), 129-153. <https://doi.org/10.2307/2538489>

14 Mathews, J. T. Redefining Security. *Foreign Affairs*, 68(2), 162-177. <https://doi.org/10.2307/20043906>

15 Krause, K., & Williams, M. C. Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods. *Mershon International Studies Review*, 40(2), 229-254. <https://doi.org/10.2307/222776>

16 North, D. C. Institutions. *Journal of Economic Perspectives*, 5(1), 97-112. <https://doi.org/10.1257/jep.5.1.97>

17 March, J. G., & Olsen, J. P. The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life. *American Political Science Review*, 78(3), 734-749. <https://doi.org/10.2307/1961840>

18 Fukuyama, F. What Is Governance? *Governance*, 26(3), 347-368. <https://doi.org/10.1111/gove.12035>

19 Finnemore, M., & Sikkink, K. International Norm Dynamics and Political Change. *International Organization*, 52(4), 887-917. <https://doi.org/10.1162/002081898550789>

20 Williams, M. C. Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics. *International Studies Quarterly*, 47(4), 511-531.
<https://doi.org/10.1046/j.0020-8833.2003.00277.x>

21 Huysmans, J. Security! What Do You Mean? From Concept to Thick Signifier. *European Journal of International Relations*, 4(2), 226-255.
<https://doi.org/10.1177/1354066198004002004>

22 Balzacq, T. The Three Faces of Securitization: Political Agency, Audience and Context. *European Journal of International Relations*, 11(2), 171-201.
<https://doi.org/10.1177/1354066105052960>

23 Paris, R. Human Security: Paradigm Shift or Hot Air? *International Security*, 26(2), 87-102. <https://doi.org/10.1162/016228801753191141>

24 Newman, E. Critical Human Security Studies. *Review of International Studies*, 36(1), 77-94. <https://doi.org/10.1017/S0260210509990519>

25 Kaldor, M., Martin, M., & Selchow, S. Human Security: A New Strategic Narrative for Europe. *International Affairs*, 83(2), 273-288.
<https://doi.org/10.1111/j.1468-2346.2007.00618.x>

26 Проніна О.В., Беган М.П. Українська ідентичність і безпека України. *Державна політика щодо місцевого самоврядування: стан, проблеми та перспективи*: збірник матеріалів 13-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції / за наук. ред. проф. О. В. Чепелюк, І. П. Лопушинського, Р. М. Плюща. Хмельницький: ХНТУ. 2022. С. 122-126.

27 Booth, K. Security and Emancipation. *Review of International Studies*, 17(4), 313-326. <https://doi.org/10.1017/S0260210500112033>

28 Homer-Dixon, T. F. Environmental Scarcities and Violent Conflict: Evidence from Cases. *International Security*, 19(1), 5-40.
<https://doi.org/10.2307/2539147>

29 Barnett, J., & Adger, W. N. Climate Change, Human Security and Violent Conflict. *Political Geography*, 26(6), 639-655.
<https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2007.03.003>

30 Collier, P., & Hoeffler, A. Greed and Grievance in Civil War. *Oxford Economic Papers*, 56(4), 563-595. <https://doi.org/10.1093/oen/gpf064>

31 Hansen, L., & Nissenbaum, H. Digital Disaster, Cyber Security, and the Copenhagen School. *International Studies Quarterly*, 53(4), 1155-1175. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2478.2009.00572.x>

32 Rid, T. Cyber War Will Not Take Place. *Journal of Strategic Studies*, 35(1), 5-32. <https://doi.org/10.1080/01402390.2011.608939>

33 Виздрик В., Мельник О. Інформаційна безпека в Україні: сучасний стан. *Grail of Science*, 2023. Т.24. С. 196-202. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.17.02.2023.034>

34 Nye, J. S. Soft Power. *Foreign Policy*, 80, 153-171. <https://doi.org/10.2307/1148580>

35 Іськів І. Я. Дослідження сутності державної політики як ключового елементу забезпечення національної безпеки. *Актуальні питання у сучасній науці. (Серія «Публічне управління»)*. 2023. № 3(9). С. 238-244. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-3\(9\)-238-244](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-3(9)-238-244)

36 Ситник Г. П. Національна безпека України: теорія і практика : монографія / Г. П. Ситник, В. М. Олуйко, М. П. Вавринчук ; за заг. ред. Г.П. Ситника. Київ : Вид-во «Кондор», 2007. 669 с. URL: <https://surl.li/ayukhi>

37 Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики : Вибр. наук. Праці. К. : НІСД, 2016. 528 с. URL: <https://surli.cc/ggxbcj>

38 Інформаційна війна і національна безпека: Монографія. / Ткачук П.П., Гула Р.В., Сивак О.І., Щурко О.М., Шемчук В.В. Львів: Друкарня АСВ, 2015. 265 с.

39 Національна безпека України : навчальний посібник / С. М. Дерев'янка, Ю. В. Кобець, Т. Б. Мадрига та ін. ; за заг. ред. В. В. Марчука. Львів-Торунь : Liha-Pres, 2025. 372 с. URL: <https://surl.lu/phzrfu>

40 Національна безпека: світоглядні та теоретико-методологічні засади : монографія / за заг. ред. О. П. Дзьобаня. Харків : Право, 2021. 776 с. URL: <https://surl.li/txftlb>

41 Національна безпека: світоглядні та теоретико-методологічні засади : монографія / за заг. ред. О. П. Дзьобаня. Ін-т інформації, безпеки і права Нац. акад. прав. наук України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2-ге вид., перероб. й допов. Харків : Право, 2025. 856 с. URL: <https://surl.lu/hjuzrq>

42 Національна безпека України в реаліях масштабної військової агресії : колективна монографія / Д. А. Біленець, В. С. Веселий, К. А. Возняковська, Т. А. Латковська та ін. ; за заг. ред. К. А. Возняковської. Чернівці, 2024. 380 с.

43 Примуш Р. Б. Система колективної безпеки як основа національної та міжнародної безпеки. *Інвестиції : практика та досвід* : наук. практ. журн., 2022. № 5-6. берез. С. 71-75. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2022.5-6.71>

44 Бритова Г.В. Гібридні ризики та загрози гібридних війн у сучасному суспільстві. *Управління та адміністрування в умовах протидії гібридним загрозам національній безпеці*: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 7 грудня 2021 року). К.: ДУІТ, ХНУРЕ. 2021. С.231-234. URL: <https://surl.lt/rurxcq>

45 Бліхар В., Бліхар М., Копитко М., Омельчук О., Башук В., Живко З., Вінчук М., Стадник М. Національна безпека держави: філософсько-правовий і соціально-економічний аналіз: монографія. Хмельницький: Вид-во ХУУП ім. Л. Юзькова, 2021. 404 с. URL: <https://surl.li/empxbb>

46 Getman, A., & Yakoviyk, I. (2019). National security strategy of Ukraine: history of belated reforms. *Problems of Legality*, (147), 8-22. <https://doi.org/10.21564/2414-990x.147.186338>

47 Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>

48 Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>

49 Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998 № 183/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80#Text>

50 D'Anieri, P. (2012). Ukrainian foreign policy from independence to inertia. *Communist and Post-Communist Studies*, 45(3-4), 447-456. <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2012.06.008>

51 Proedrou, F. (2010). Ukraine's foreign policy: Accounting for Ukraine's indeterminate stance between Russia and the West. *Southeast European and Black Sea Studies*, 10 (4), 443-456. <https://doi.org/10.1080/14683857.2010.529993>

52 Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

53 Про Збройні Сили України: Закон України від 06.12.1991 № 1934-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text>

54 Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994 № 3855-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text>

55 Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>

56 Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2000 № 1550-ІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text>

57 Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 № 964-ІV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>

58 Шевченко О.А. (2021). Еволюція стратегій національної безпеки України протягом років незалежності крізь призму забезпечення економічної безпеки держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*, 65, 152-159. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.65.28>

59 Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>

60 Kudelia, Serhiy. (2014). The House That Yanukovich Built. *Journal of Democracy*, 25, 19-34. <https://doi.org/10.1353/jod.2014.0039>

61 Kulyk, V. (2016). National identity in Ukraine: Impact of Euromaidan and the war. *Europe-Asia Studies*, 68(4), 588-608. <https://doi.org/10.1080/09668136.2016.1174980>

62 Zarembo, K. (2017). Substituting for the state: The role of volunteers in defense reform in post-Euromaidan Ukraine. *Kyiv-Mohyla Law and Politics Journal*, 3, 47-70. <https://doi.org/10.18523/kmlpj119985.2017-3.47-70>

63 Jayasundara-Smits, S. (2018). From revolution to reform and back: EU-security sector reform in Ukraine. *European Security*, 27(4), 453-468. <https://doi.org/10.1080/09662839.2018.1523145>

64 Bugriy, M. (2018). Ukraine's security sector reform: Is Ukraine taking Western advice? *Connections: The Quarterly Journal*, 17(3), 71-90. <https://doi.org/10.11610/Connections.17.3.06>

65 Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

66 Noutcheva, G., & Zarembo, K. (2025). Normative power at its unlikeliest: EU democratic norms and security service reform in Ukraine. *Cooperation and Conflict*, 60(3), 504-523. <https://doi.org/10.1177/00108367241244978>

67 Lanoszka, A. (2016). Russian hybrid warfare and extended deterrence in eastern Europe. *International Affairs*, 92(1), 175-195. <https://doi.org/10.1111/1468-2346.12509>

68 Renz, B. (2016). Russia and 'hybrid warfare'. *Contemporary Politics*, 22(3), 283-300. <https://doi.org/10.1080/13569775.2016.1201316>

69 Malyarenko, T., & Wolff, S. (2018). The logic of competitive influence-seeking: Russia, Ukraine, and the conflict in Donbas. *Post-Soviet Affairs*, 34(4), 191-212. <https://doi.org/10.1080/1060586X.2018.1425083>

70 Golovchenko, Y., Hartmann, M., & Adler-Nissen, R. (2018). State, media and civil society in the information warfare over Ukraine: Citizen curators of digital

disinformation. *International Affairs*, 94(5), 975-994.
<https://doi.org/10.1093/ia/iyy148>

71 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки»: Указ Президента України; Стратегія від 28.12.2021 № 685/2021. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>

72 Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>

73 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України»: Указ Президента України; Стратегія від 26.08.2021 № 447/2021. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text>

74 Kostyuk, N., & Zhukov, Y. M. (2019). Invisible digital front: Can cyber attacks shape battlefield events? *Journal of Conflict Resolution*, 63(2), 317-347
<https://doi.org/10.1177/0022002717737138>

75 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України; Стратегія від 14.09.2020 № 392/2020. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>

76 Про внесення змін до Стратегії національної безпеки України: Указ Президента України від 06.01.2025 № 16/2025. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/2025#Text>

77 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки»: Указ Президента України; Стратегія від 16.02.2022 № 56/2022. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#Text>

78 Kudlenko, A. (2023). Roots of Ukrainian resilience and the agency of Ukrainian society before and after Russia's full-scale invasion. *Contemporary Security Policy*, 44(4), 513-529. <https://doi.org/10.1080/13523260.2023.2258620>

79 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 17 липня 2024 року «Про Стратегію морської безпеки України»: Указ Президента України; Стратегія від 17.07.2024 № 468/2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/468/2024#Text>

80 Філіппова В., Беган М. Структура механізмів державної політики в сфері національної безпеки. *Наукові інновації та передові технології*, 2024. № 12(40). С. 169-178. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-12\(40\)-169-178](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-12(40)-169-178)

81 Беззубов Д. О. Адміністративне право і національна безпека: теорія, методологія, практика : монографія. Київ : «7bc», 2026. 312 с. URL: <https://surl.li/rqlrsh>

82 Мосейко А. Г. Національна безпека України як об'єкт публічного адміністрування. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені ЕО Дідоренка*. 2019. Т. 2. №. 86. С. 42-52.

83 Мурашко А. М. Вектори державної політики України у сферах національної безпеки та оборони. *Право та публічне управління*, 2020. №. 2. С. 363-366. <https://doi.org/10.32840/pdu.2020.2.54>

84 Krahnemann, E. (2003). Conceptualizing security governance. *Cooperation and Conflict*, 38(1), 5-26. <https://doi.org/10.1177/0010836703038001001>

85 Baldwin, D. A. (1997). The concept of security. *Review of International Studies*, 23(1), 5-26. <https://doi.org/10.1017/S0260210597000053>

86 Кулінська А. В. Механізм забезпечення національної безпеки України як об'єкт управління цілеспрямованого впливу. *Економіка: реалії часу*. 2021. №. 1 (53). С. 75-83. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4885355>

87 Кащенко, Н. (2020). Механізми державна політика в сфері національної безпеки України: ризики та виклики. *Публічне урядування*, 4(24), 146-162. [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2020-4\(24\)-146-162](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2020-4(24)-146-162) .

88 Беган М.П., Філіппова В.Д. Вплив країн – членів НАТО на військові дії в Україні. *Обґрунтування шляхів впровадження досвіду провідних держав-членів НАТО в нормативно-правові зміни законодавства України з питань військової служби*: матеріали Першої міжнародної науково-практичної

конференції (м. Острог, 24 жовтня 2025 р.) / за ред. проф. Е. М. Балашова, проф. М. С. Романова, доц. Р. С. Мартинюка. Острог: Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2025. С. 187-189.

89 Smith, M. E. (2004). Toward a theory of EU foreign policy-making: Multi-level governance, domestic politics, and national adaptation to Europe’s common foreign and security policy. *Journal of European Public Policy*, 11(4), 740-758. <https://doi.org/10.1080/1350176042000248124>

90 Шуляк А. М., Шуляк Н. О. Стратегічні комунікації та інформаційна гігієна: національна безпека в умовах глобальних викликів: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2025. 250 с. URL: <https://surl.lu/sracaz>

91 Скорук, О. В. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи проблеми забезпечення *Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство* / голов. ред. М.М. Палінчак. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2016. Вип.6. Ч.3. С. 39-42. URL: <https://surl.li/avlubk>

92 Ковалів М. В., Іваха В. О. Державно-правовий механізм забезпечення національної безпеки. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2015. №. 4. С. 162-169. URL: <https://surl.lt/iizhnr>

93 Маргасова В. Г., Косач І. А., Руденко О. М. Національна безпека в системі інтересів суспільства та держави. *Вчені записки ТНУ імені ВІ Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2023. Т. 34. №. 73. С. 180-184. <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2023.1/32>

94 Стебловський В. Особливості адміністративно-правового механізму регулювання безпекового середовища в державі. *Актуальні проблеми правознавства*. 2025. №. 1. С. 220-226. <https://doi.org/10.35774/app2025.01.220>

95 Іващенко С. М., Скачко О. О. Кібербезпека та національна безпека України в умовах гібридних загроз. *Collection of Scientific Papers with the Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference «Scientific Research: Emerging Theories and Practical Breakthroughs»*(November 17-19,

2025, Edinburgh, Scotland). *European Open Science Space*, 2025. 393 p. 2025. С. 127. URL: <https://surl.li/oknfhs>

96 Сліпченко, Т. Кібербезпека як складова системи захисту національної безпеки: європейський досвід. *Актуальні проблеми правознавства*, vol. 1, no. 1, May 2020, pp. 128-33, <https://doi.org/10.35774/app2020.01.128>

97 Філіппова В. Д. Стратегічний механізм забезпечення національної безпеки. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2024. №. 4 (91). С. 437-443. <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2024.4.59>

98 Shchokin, R., Soloviov, O., & Tantsiura, I. (2024). Public management in the sphere of national and state security: Concepts and strategies. *Multidisciplinary Reviews*, 7, 2024spe041. <https://doi.org/10.31893/multirev.2024spe041>

99 Kivalov, S. (2023). Public administration in the field of national security: Updating content during martial law. *Amazonia Investiga*, 12(65), 68-76. <https://doi.org/10.34069/AI/2023.65.05.7>

100 Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>

101 Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18>

102 Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>

103 Питання Апарату Ради національної безпеки і оборони України: Указ Президента України від 03.11.2025 № 816/2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/816/2025>

104 Про утворення Ставки Верховного Головнокомандувача: Указ Президента України від 24.02.2022 № 72/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/72/2022>

105 Sedelius, T., Mashtaler, O., & Raunio, T. (2024). Semi-presidentialism and war: Executive leadership models in Ukraine during Zelenskyi's presidency. *East European Politics*, 40(4), 658-683. <https://doi.org/10.1080/21599165.2024.2369978>

106 Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 04.04.1995 № 116/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/95-%D0%B2%D1%80>

107 Wise, C. R., Suslova, O., & Brown, T. L. (2024). Ukraine's parliament in war: The impact of Russia's invasion on the Verkhovna Rada's ability and efforts to legislate reforms and join the European Union. *The Theory and Practice of Legislation*, 12(1), 1-20. <https://doi.org/10.1080/20508840.2023.2299080>

108 Pelchar, K., Herron, E. S., & Flikke, G. (2025). Legislative-executive relations in Ukraine's wartime conditions. *PS: Political Science & Politics*, 58(1), 125-127. <https://doi.org/10.1017/S1049096524000763>

109 Про затвердження Положення про Міністерство оборони України: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 № 671. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2014-%D0%BF>

110 Шмигаль Денис: Уряд об'єднав Міністерство стратегічних галузей промисловості з Міністерством оборони України. Міністерство оборони України. (2025, 21 липня). URL: <https://surl.li/stlwkx>

111 Про розвідку: Закон України від 17.09.2020 № 912-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20>

112 Про контррозвідувальну діяльність: Закон України від 26.12.2002 №374-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15>

113 Noutcheva, G., & Zarembo, K. (2025). Normative power at its unlikeliest: EU democratic norms and security service reform in Ukraine. *Cooperation and Conflict*, 60(3), 504-523. <https://doi.org/10.1177/00108367241244978>

114 Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 878. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF>

115 Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

116 Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 № 876-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18>

117 Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15>

118 Кодекс цивільного захисту України: Кодекс України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>

119 Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України: Закон України від 23.02.2006 № 3475-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3475-15>

120 Питання Міністерства цифрової трансформації: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.09.2019 № 856. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF>

121 Про критичну інфраструктуру: Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20>

122 Про оборонні закупівлі: Закон України від 17.07.2020 № 808-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20>

123 NATO-Ukraine Strategic Defence Procurement Review: High-level recommendations for change and action. URL: <https://surl.li/rtxkyn>

124 Про утворення військових адміністрацій: Указ Президента України від 24.02.2022 № 68/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022>

125 Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>

126 Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14>

127 Rabinovych, M., Brik, T., Darkovich, A., Savisko, M., Hatsko, V., Tytiuk, S., & Piddubnyi, I. (2024). Explaining Ukraine's resilience to Russia's invasion: The role of local governance. *Governance*, 37(4), 1121-1140. <https://doi.org/10.1111/gove.12827>

128 Rabinovych, M., Brik, T., Darkovich, A., Hatsko, V., & Savisko, M. (2025). Ukrainian decentralization under martial law: Challenges for regional and

local self-governance. *Post-Soviet Affairs*, 41(5), 411-435.
<https://doi.org/10.1080/1060586X.2025.2520167>

129 Ставлення громадян України до політичних сил, потреба в нових політичних силах та нових політиках (листопад 2025р.): Разумков Центр. URL: <https://surl.li/emgwkw>

130 Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>

131 Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>

132 NATO. (2025). Comprehensive Assistance Package (CAP) for Ukraine. URL: <https://surli.cc/hbphcu>

133 European Commission. (2025). Ukraine 2025 Report: Commission Staff Working Document SWD(2025) 759 final. URL: <https://surl.li/aoseky>

134 Мартинюк А. І. Функціональне навантаження системи публічного управління для забезпечення національної безпеки в умовах кризового контексту суспільного розвитку. *Науковий вісник: Публічне управління*. 2025. Вип. 2(18). [https://doi.org/10.32689/2618-0065-2025-2\(18\)-03](https://doi.org/10.32689/2618-0065-2025-2(18)-03)

135 Глущенко О. О. Функція забезпечення безпеки держави в умовах воєнного стану. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 1. С. 53-56. <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2023.10>

136 Ізбаш К. С., Дерев'янкін С. Л. Національна безпека України в умовах воєнного стану: сучасний стан. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. № 1. С. 213-217. <https://doi.org/10.32850/sulj.2024.1.34>

137 Хаустова В. Є., Трушкіна Н. В. Теоретико-методичне обґрунтування підходу до оцінювання національної безпеки України у повоєнний період. *Проблеми економіки*. 2025. № 1. С. 107-134. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2025-1-107-134>

138 Хаустова В. Є., Трушкіна Н. В. Ризики та загрози національній безпеці: сутність і класифікація. *Бізнес Інформ*. 2024. № 10. С. 6-22. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-10-6-22>

139 Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища: монографія. Київ: НІСД, 2022. 456 с. URL: <https://surl.li/ogevvd>

140 DIMEFIL Framework example. URL: <https://surl.li/fsvlkn>

141 Oskarsson K. The effectiveness of DIMEFIL instruments of power in the gray zone. *NATO Open Publication*. 2017. Т. 1. №. 2. С. 1-16. URL: <https://surl.li/uvhydt>

142 European Council conclusions on Ukraine, the membership applications of Ukraine, the Republic of Moldova and Georgia, *Western Balkans and external relations*, 23 June 2022. URL: <https://surl.li/wdhohw>

143 З ким Україна має безпекові угоди і що вони передбачають - пояснення Міноборони: Офіційний сайт Міністерства оборони України. URL: <https://surl.li/vpibyw>

144 Інформаційний бюлетень: Двостороння безпекова угода між Україною та США: Офіційне представництво Президента України. URL: <https://surl.li/emdctb>

145 Soldatenko Mykhailo Getting Ukraine's Security Agreements Right. Carnegie Endowment for International Peace. URL: <https://surl.li/xzyord>

146 Ukraine's Diplomacy in 2024: Score B+. URL: <https://surl.li/fkmjga>

147 Центр протидії дезінформації. URL: <https://cpd.gov.ua/>

148 Центр протидії дезінформації має стати міжнародним хабом збору та аналізу інформації для забезпечення безпеки України та допомоги нашим партнерам - Андрій Єрмак на зустрічі з іноземними дипломатами: Офіційне представництво Президента України. URL: <https://surl.lt/dmqjhv>

149 Relations with Ukraine: NATO/OTAN/ URL: <https://surl.li/eqlvas>

150 Ukraine Adapted Annual National Programme Assessment for 2024. URL: <https://surl.lu/cvfibp>

151 Офіційний сайт Міністерства оборони України. URL: <https://mod.gov.ua/>

152 Ukraine Defense Contact Group. URL: <https://surl.li/qgsmkl>

153 \$155 billion – the total amount of damages caused to Ukraine’s infrastructure due to the war, as of January 2024. KSE. URL: <https://surl.lu/omhhvh>

154 Report on damages to infrastructure from the destruction caused by Russia's military aggression against Ukraine as of January 2024. KSE. URL: <https://surl.lu/alpaku>

155 Updated Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment Released. World Bank Group. URL: <https://surl.li/zazodb>

156 Опубліковано оновлену оцінку потреб України на відновлення та відбудову: World Bank Group. URL: <https://surl.li/znusaz>

157 The Ukraine Facility. Supporting Ukraine’s recovery, reconstruction, and path towards EU accession. URL: <https://surl.li/qdwown>

158 Програма фінансової підтримки України від Європейського Союзу. URL: <https://surl.lu/vcrpnq>

159 IMF Executive Board Approves US\$15.6 Billion under a New Extended Fund Facility (EFF) Arrangement for Ukraine as part of a US\$115 Billion Overall Support Package: IMF. URL: <https://surl.li/yciqhh>

160 IMF Executive Board Approves USD 15.6 Billion under a New Extended Fund Facility Arrangement for Ukraine and First Disbursement of USD 2.7 billion. URL: <https://surl.li/bgzjas>

161 Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/>

162 Chernysh V. Intelligence as an instrument of state power and its use in international politics. Kyiv-Mohyla Law and Politics Journal. 2023. №. 8-9. С. 59-84. URL: <https://surl.li/kmtaal>

163 Review of cybersecurity news in Ukraine, tendencies, and world events related to the First World Cyber War. URL: <https://surl.li/sltbob>

164 Результати роботи НАЗК за 2024 рік: розбудова доброчесності у секторі безпеки та оборони: Офіційний сайт НАЗК. URL: <https://surl.li/ldcwpa>

165 Preventing and Combating Corruption in Ukraine. URL: <https://surl.li/tcjavc>

166 Corruption in Ukraine 2024: Understanding, Perception, Prevalence Analytical Report Based on The Results of the Survey of Population and EntrepreneurS. URL: <https://surl.li/nmqbun>

167 Lauren Baillie, Ena Dion, Philippe Leroux-Martin, Ian Platz, William B. Taylor, and Calin Trenkov-Wermuth The Future of the Security Sector in Ukraine. URL: <https://surl.li/kwzcxm>

168 Міщенко Д. А., Міщенко Л. О. Модернізація публічного управління як інструмент нейтралізації загроз національній безпеці. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2025. Вип. 2. <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2025.2.5>

169 Гедікова Н. П. державна політика в сфері національної безпеки України: актуальні проблеми та шляхи їх розв'язання. *Політикус*. 2025. Вип. 3. С. 47-52. <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2025-3.7>

170 Христинченко Н. П., Ковалів М. В. Демократичний цивільний контроль сектору безпеки і оборони: поняття, зміст, форми реалізації в реаліях сьогодення. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2023. № 8. <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-8-01-13>

171 Беган М.П. Антикорупційна політика в як інструмент зміцнення національної безпеки. *Синергія освіти і науки*: збірник матеріалів II-ї Науково-практичної конференції з міжнародною участю.

172 Проніна О. В., Беган М. П. Гарантії конституційних прав громадян України в умовах військового конфлікту. *Організаційно-правові аспекти публічного управління в Україні*: Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, 15 листопада 2022 р. Полтава: Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2022. С. 49-51.

173 Стан розвитку громадянського суспільства в Україні у 2023-2024 роках: аналітична доповідь. Київ: НІСД, 2024. URL: <https://surl.li/nrwdbb>

174 Іванюта С., Якушенко Л. Пріоритети забезпечення екологічної безпеки України в умовах російської воєнної агресії: аналітична доповідь. Київ: НІСД, 2024. URL: <https://surl.li/ngukmj>

175 Суходоля О. М., Харазішвілі Ю. М., Рябцев Г. Л. Енергетична безпека України: перспективна модель управління ризиками: монографія. Київ: НІСД, 2023. URL: <https://surl.li/imuttk>

176 Беган М. П. Механізми забезпечення продовольчої безпеки на місцевому рівні. *Вісник Херсонського національного технічного університету. Серія «Публічне управління та адміністрування»*, 2023. № 4 (87). С. 312-319. DOI: <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2023.4.38>

177 Пархоменко-Куцевіл О. Проблеми забезпечення національної безпеки в умовах воєнного часу. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія: Екологія. Публічне управління та адміністрування*. 2023. Вип. 3. С. 143-150. <https://doi.org/10.32782/2786-5681-2023-3.19>.

178 Дубинський І. Ю., Маркін С. І. Правова основа забезпечення національної безпеки України в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 7. С. 20-23. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-7/2>

179 Потапенко В. Г., Павленко І. А., Нагірний В. М., Малярєвський Є. В. Аналіз загроз національній безпеці у сфері внутрішньої політики: експертне опитування. Київ: НІСД, 2023. URL: <https://surl.lu/jlybyd>

180 Економічна безпека України в умовах довготривалої війни: експертно-аналітична доповідь. Київ: НІСД, 2024. URL: <https://surl.li/ccyjsk>

181 Соколов О. Економічна безпека України в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 86(1). <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.1.41>

182 Про затвердження Порядку розроблення, моніторингу та оцінки результатів реалізації стратегій, які є основою для формування пропозицій щодо публічних інвестицій: Постанова Кабінету Міністрів України від

25.03.2026 № 361. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en-ro/361-2026-%D0%BF/ed20260325?lang=uk#Text>

183 Бобровицький А., Борділовська О., Колосова В., Ус І., Широкий Г. Агресія РФ проти України як загроза глобальній продовольчій безпеці: аналітична доповідь. Київ: НІСД, 2024. URL: <https://surl.li/rkozod>

184 Потапенко В., Тищенко Ю., Каплан Ю., Степико М., Валевський О. та ін. Аналіз основних тенденцій у сфері колективних ідентичностей українського суспільства: виклики національній безпеці. Київ: НІСД, 2024. URL: <https://surl.li/pageei>

185 Про технічні регламенти та процедури оцінки відповідності: Закон України від 01.12.2005 № 3164-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3164-15/ed20121202/find?text=%D0%E8%E7%E8%EA#w1_1

186 Беган М.П. Ключові проблеми та ризики державної політики України в сфері національної безпеки. *Успіхи і досягнення у науці. Серія «Управління та адміністрування»*, 2025. № 10(20). С.354-364. [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-10\(20\)-354-364](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-10(20)-354-364)

187 Телендій А. А. Механізми публічного управління у сфері забезпечення економічної безпеки територіальних громад *України в умовах воєнного стану. Публічне урядування*. 2025. Вип. 4(45). С.45-51. [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2025-4\(45\)-5](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2025-4(45)-5)

188 Захаров М. В. Концептуалізація підходів до забезпечення інформаційної безпеки держави в умовах війни. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2024. Т. 34(73). № 1. <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.1/44>

189 Миненко С. В., Кочнева В. О., Бабич Є. Ю. Оцінка рівня кібербезпеки України в умовах війни. *European Scientific Journal of Economic and Financial Innovation*. 2024. № 2(14). С. 487-500. <https://doi.org/10.32750/2024-0243>

190 Страхніцький Я. О. Інституційні перетворення у напрямку підвищення ефективності державної політики захисту критичної інфраструктури. *Публічне управління та регіональний розвиток*, 2024. № 23. С. 28-51. <https://doi.org/10.34132/pard2024.23.02>

191 Комісарова Н. О., Комісаров М. Л., Подоляк Д. С. Захист об'єктів критичної інфраструктури як складова забезпечення національної безпеки. *Національні інтереси України*. 2025. № 9(14). С. 248-257. [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-9\(14\)-248-257](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-9(14)-248-257)

192 Линдюк С. Забезпечення соціальної безпеки в умовах воєнного стану: зарубіжний досвід. *Науковий вісник: Публічне управління*. 2024. № 1(15). С. 324-344. [https://doi.org/10.32689/2618-0065-2024-1\(15\)-324-344](https://doi.org/10.32689/2618-0065-2024-1(15)-324-344)

193 Чуб І. В. Концептуалізація категорії «національна стійкість» у публічному управлінні. *Публічне урядування*. 2025. Вип. 3(44). С. 43-53. [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2025-3\(44\)-6](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2025-3(44)-6)

194 Дрок І. Роль територіальних громад у системі національної безпеки України: від локальної стійкості до загальнодержавної безпеки. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2025. № 3(136). С. 24-30. <https://doi.org/10.32782/2078-3566-2025-3-03>

195 Бурик М. М. Публічне управління безпекою територій в умовах війни. *Věda a perspektivy*. 2024. № 4(35). С. 86-100. [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2024-4\(35\)-86-100](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2024-4(35)-86-100)

196 Державно-громадське співробітництво в забезпеченні цивільної стійкості: іноземний досвід і Україна. Київ: Центр Разумкова, 2024. URL: <https://surl.li/ksxbta>

197 Суспільство, трансформоване війною: аналітична доповідь. Київ: НІСД, 2025. URL: <https://surl.lu/pygwyt>

198 ISO 31000:2018. Risk management - Guidelines. International Organization for Standardization. URL: <https://surl.li/acxjcz>

199 OECD Recommendation of the Council on the Governance of Critical Risks. OECD Legal Instruments, 2014. URL: <https://surl.li/mjvlom>

200 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості»: Указ Президента України від 27.09.2021 № 479/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#n11>

201 Про критичну інфраструктуру: Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20?utm_source=chatgpt.com#Text

202 NATO. Resilience, civil preparedness and Article 3. North Atlantic Treaty Organization. URL: <https://surl.li/ojksho>

203 UNDRR. Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030. United Nations Office for Disaster Risk Reduction. URL: <https://surl.li/oavddx>

204 Сендайська рамкова програма зменшення лих як інструмент сталого розвитку. Особливості застосування у мирний та воєнний час: аналітичний звіт. URL: <https://surl.lu/aqzstw>

205 Schoemaker, P. J. H. (1995). Scenario planning: A tool for strategic thinking. *Sloan Management Review*, 36(2), 25-40. [https://doi.org/10.1016/0024-6301\(95\)91604-0](https://doi.org/10.1016/0024-6301(95)91604-0)

206 Філіппова В. Д. Методика розроблення прогностичних сценаріїв процесу формування і реалізації державної політики в галузі педагогічної освіти України. *Теорія та практика публічного управління і місцевого самоврядування*. 2015. № 1. URL: <https://surl.li/pxkili>

207 Беган М.П. Удосконалення державної кадрової політики забезпечення потреб збройних сил України як складова національної безпеки. *Методика проведення аудиту кадрових рішень в Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту*: збірник тез доповідей науково-практичного семінару / Науково-методичний центр кадрової політики Міністерства оборони України, Відділ військової кар'єри Науково-методичного центру кадрової політики Міністерства оборони України - Київ: Видавництво Ліра-К, 2025. С.32-35.

208 Проніна О. В., Беган М. П. Збереження земельних ресурсів як складова національної безпеки України. *Вісник Херсонського національного технічного університету. Серія «Публічне управління та адміністрування»*, 2022. № 3 (82). С. 153-158. <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2022.3.21>

209 Беган М.П. Корупція в Україні як складова загрози національній безпеці. *Успіхи і досягнення у науці. Серія «Управління та адміністрування»*, 2025. № 12(22). С. 1767. [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-12\(22\)-664-674](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-12(22)-664-674)

210 Беган М.П. Напрямки та пріоритети розвитку зовнішньоекономічних відносин України. *Сучасні стратегії сталого розвитку держави та суспільства: наукові горизонти та перспективи*: збірник матеріалів І-ї Науково-практичної конференції з міжнародною участю / за наук. ред. проф. О. В. Чепелюк, В. Д. Філіппової, В. М. Демченка. Хмельницький: ХНТУ, 2024. 521 с. С. 356-360. URL: <https://surl.li/swslnm>

211 Government of Ukraine. (2024). Ukraine Facility Plan 2024-2027. URL: <https://surl.li/cpxpan>

212 Проніна О.В., Беган М.П. Роль Європейського союзу в підтримці міжнародної безпеки в умовах повномасштабного вторгнення Російської федерації на територію України. *Політичні трансформації сучасного суспільства* : зб. матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава, 22 лютого 2023р.). Полтава : ПДАУ, 2023. С. 208-212. URL: <https://surli.cc/cmxbxd>

213 World Bank, Government of Ukraine, European Commission, & United Nations. (2025). Ukraine rapid damage and needs assessment 4 (RDNA4). World Bank Group. URL: <https://surl.li/hbvqii>

214 Klinke, A., & Renn, O. (2021). The coming of age of risk governance. *Risk Analysis*, 41(3), 544-557. <https://doi.org/10.1111/risa.13383>

215 Van der Heijden, J. (2021). Risk as an approach to regulatory governance: An evidence synthesis and research agenda. *SAGE Open*, 11(3). <https://doi.org/10.1177/21582440211032202>

216 Brassett, J., & Vaughan-Williams, N. (2015). Security and the performative politics of resilience: Critical infrastructure protection and humanitarian emergency preparedness. *Security Dialogue*, 46(1), 32-50. <https://doi.org/10.1177/0967010614555943>

217 Ansell, C., Boin, R. A., & Keller, A. (2010). Managing transboundary crises: Identifying building blocks of an effective response system. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 18(4), 195-207. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5973.2010.00620.x>.

218 Boin, A., & Lodge, M. (2016). Designing resilient institutions for transboundary crisis management: A time for public administration. *Public Administration*, 94(2), 289-298. <https://doi.org/10.1111/padm.12264>.

219 Linkov, I., Bridges, T., Creutzig, F., Decker, J., Fox-Lent, C., Kröger, W., Lambert, J. H., Levermann, A., Montreuil, B., Nathwani, J., Nyer, R., Renn, O., Scharte, B., Scheffler, A., Schreurs, M., & Thiel-Clemen, T. (2014). Changing the resilience paradigm. *Nature Climate Change*, 4(6), 407-409. <https://doi.org/10.1038/nclimate2227>

220 Brassett, J., & Vaughan-Williams, N. (2015). Security and the performative politics of resilience: Critical infrastructure protection and humanitarian emergency preparedness. *Security Dialogue*, 46(1), 32-50. <https://doi.org/10.1177/0967010614555943>

221 Mergel, I., Edelmann, N., & Haug, N. (2019). Defining digital transformation: Results from expert interviews. *Government Information Quarterly*, 36(4), 101385. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2019.06.002>

ДОДАТКИ

Додаток А

**Основні концептуальні підходи
до визначення сутності національної безпеки**

№	Концептуальний підхід	Ключова ідея	Основний об'єкт безпеки	Представник / джерела	Значення для публічного управління
1	Реалістичний	Безпека розглядається як здатність держави захищати суверенітет, територіальну цілісність і політичну незалежність	Держава	А. Волферс, С.Волт [4; 12]	Обґрунтовує необхідність оборонної політики, військового потенціалу, стратегічного стримування
2	Розширений безпековий підхід	Безпека охоплює не лише військові, а й економічні, екологічні, соціальні та політичні загрози	Держава, суспільство, громадяни	Р. Уллман, Дж.Метьюз [13; 14]	Сприяє формуванню міжсекторальної політики безпеки
3	Інституційний	Безпека залежить від якості державних і суспільних інститутів	Інститути держави та суспільства	Д. Норт, Дж. Марч, Й. Олсен [16; 17]	Підкреслює роль ефективного врядування, підзвітності, координації та антикорупційної спроможності
4	Ліберально-інституціональний	Безпека забезпечується через міжнародні норми, організації, співпрацю та взаємозалежність	Держава в системі міжнародних відносин	М. Фіннемор, К.Сіккінк [19]	Орієнтує державу на інтеграцію до міжнародних безпекових структур
5	Конструктивістський	Загрози формуються через ідентичності, дискурси, цінності та політичні уявлення	Політична спільнота	М. Вільямс [20]	Дає змогу аналізувати інформаційну політику, стратегічні комунікації та

					національну ідентичність
6	Сек'юритизаційний	Проблема стає безпековою тоді, коли політичні актори визначають її як екзистенційну загрозу	Держава, суспільство, політичний порядок	Й. Хейсманс, Т.Бальзак [21; 22]	Дозволяє оцінювати легітимність надзвичайних рішень і баланс між безпекою та свободою
7	Людська безпека	Центральним об'єктом безпеки є людина, її права, добробут і гідність	Особа	Р. Паріс, Е. Ньюман [23; 24]	Орієнтує політику безпеки на захист населення, соціальну стійкість і права людини
8	Критичний	Безпека має означати не лише захист держави, а й емансипацію людини від страху, насильства й нерівності	Людина та соціальні групи	К. Бут [27]	Запобігає перетворенню безпеки на інструмент репресій
9	Ризик-орієнтований	Безпека розглядається як здатність управляти ризиками, невизначеністю та кризами	Система публічного управління	А. Бойн М. Лодж І. Лінков [217; 218; 219]	Формує підходи до кризового менеджменту, прогнозування та стійкості

Ключові нормативно-правові акти в сфері національної безпеки

Рік	Нормативно-правовий акт	Статус	Офіційне посилання
1991	Закон України «Про оборону України»	Чинний	zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text ips.ligazakon
1992	Закон України «Про Службу безпеки України»	Чинний	zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text ips.ligazakon
1992	Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність»	Чинний	zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text rnbo
1993	Закон України «Про державну таємницю»	Чинний	zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text rnbo
1995	Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України»	Чинний	zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-вр#Text president+1
1996	Конституція України	Чинна	zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text president+1
1996	Закон України «Про Збройні Сили України»	Чинний	zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text rnbo
1997	Закон України «Про правовий режим воєнного стану»	Чинний	zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text rnbo
1998	Закон України «Про боротьбу з тероризмом»	Чинний	zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text rnbo

1998	Закон України «Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки»	Чинний	zakon.rada.gov.ua/laws/show/613-14#Text_rnbo
1999	Закон України «Про прикордонний контроль»	Чинний	zakon.rada.gov.ua/laws/show/1710-14#Text_rnbo
2003	Закон України «Про основи національної безпеки України»	Втратив чинність	zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text_ips.ligazakon+1
2004	Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану»	Чинний	zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text_rnbo
2005	Закон України «Про державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України»	Чинний	zakon.rada.gov.ua/laws/show/3475-15#Text_rnbo
2010	Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики»	Чинний	zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text_rnbo
2014	Закон України «Про правовий режим воєнного стану»	Чинний	zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text_rnbo
2014	Указ Президента України про	Втратив чинність /	president.gov.ua president+1

	Стратегію національної безпеки України	замінено новою Стратегією 2020	
2015	Указ Президента України про Воєнну доктрину України	Втратив чинність	president.gov.ua president+1
2016	Указ Президента України №240/2016 «Про рішення РНБО щодо Стратегічного оборонного бюлетеня України»	Чинний у частині введення в дію/реалізації; сам документ став основою для наступних стратегічних актів	president.gov.ua president
2018	Закон України «Про національну безпеку України»	Чинний	zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text wikipedia+2
2018	Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо національної безпеки»	Чинний	zakon.rada.gov.ua rnbo
2019	Закон України «Про національну безпеку України» у чинній редакції	Чинний	zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text ips.ligazakon
2020	Указ Президента України №392/2020 «Про Стратегію національної безпеки України»	Чинний	president.gov.ua/documents/3922020-35037 president+1

2020	Закон України «Про розвідку»	Чинний	zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text navs+1
2020	Указ Президента України про Стратегію людського розвитку / інші стратегічні документи безпеки	Чинний залежно від конкретного акта	president.gov.ua president
2021	Указ Президента України №121/2021 «Про Стратегію воєнної безпеки України»	Чинний	president.gov.ua/documents/1212021-37661 president
2021	Указ Президента України №447/2021 «Про Стратегію кібербезпеки України»	Чинний	president.gov.ua/documents/4472021-40013 president
2021	Указ Президента України №347/2021 «Про Стратегію економічної безпеки України»	Чинний	president.gov.ua/documents/3472021-39613 president
2021	Указ Президента України про Стратегічний оборонний бюлетень України	Чинний	president.gov.ua/documents/4732021-40121 president
2021	Указ Президента України про Стратегію інформаційної безпеки	Чинний	president.gov.ua/documents/6852021-41069 president

2022	Указ Президента України №56/2022 «Про Стратегію забезпечення державної безпеки»	Чинний	president.gov.ua/documents/562022-41377 president
2024	Указ Президента України №468/2024 «Про Стратегію морської безпеки України»	Чинний	president.gov.ua/documents/4682024-51461 president
2025	Указ Президента України №16/2025 про внесення змін до Стратегії національної безпеки України	Чинний	president.gov.ua/documents/162025-53525 president